

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI

AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA MERKEZİ

**“KRİZ YÖNETİMİ BAĞLAMINDA AZERBAYCAN BANKACILIK
SEKTÖRÜNÜN COVID-19 PANDEMİSİNE YÖNELİK STRATEJİLERİ”**

konusunda

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nuri Hüseyin Elşən

BAKÜ – 2022

AZERBAYCAN CUMURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA MERKEZİ

**Uluslararası Yüksek Lisans ve
Doktora Merkezi'nin direktörü
Doç. Dr. Ahmadov Fariz Saleh**

_____ imza
“ ___ ” _____ 20__ il

**“KRİZ YÖNETİMİ BAĞLAMINDA AZERBAYCAN BANKACILIK
SEKTÖRÜNÜN COVID-19 PANDEMİSİNE YÖNELİK STRATEJİLERİ”**
konusunda

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ana bilim dalının şifresi ve adı: 060409-İşletme

Bilim dalı: İşletme Organizasyonu ve Yönetimi

Grup: 136

Tez yazarı:
Nuri Hüseyin Elşən
_____ imza

Tez danışmanı:
Doç. Dr. Nurhodja Akbulaev
Nazirhoca
_____ imza

Ana bilim dalı başkanı:
Doç. Dr. Şamkhalova Samire Oktay
_____ imza

Bölüm başkanı:
Prof. Dr. Kelbiyev Yaşar Atakişi
_____ imza

BAKÜ-2022

Elm andı

Mən, Nuri Hüseyn Elşən oğlu and içirəm ki, “Kriz Yönetimi Bağlamında Azərbaycan Bankacılık Sektörünün Covid-19 Pandemisine Yönelik Stratejileri” mövzusunda magistr dissertasiyasını elmi əxlaq normalarına və istinad qaydalarına tam riayət etməklə və istifadə etdiyim bütün mənbələri ədəbiyyat siyahısında əks etdirməklə yazmışam.

BÖHRANLARIN İDARƏ EDİLMƏSİ KONTEKSTİNDƏ AZƏRBAYCAN BANK SEKTÖRÜNÜN COVID-19 PANDEMİYASI ÜZRƏ STRATEGİYALARI

XÜLASƏ

Tədqiqatın aktualığı: Koronavirus pandemiyası tarixdəki hər hansı digər pandemiya fərqlidir. Hətta inkişaf etmiş ölkələrdə də pandemiya zamanı səhiyyə xidmətlərinin göstərilməsi ilə bağlı problemlər yaranıb və inkişaf etməmiş ölkələr bu vəziyyətə çox təəccübləniblər.

Tədqiqatın məqsədi: Bu məqalə mövcud bilik səviyyəsini ümumiləşdirir və bank sənayesində pandemiyanın nəticələri ilə bağlı dərc olunmuş materialları əlaqələndirir. Məqsəd mürəkkəb böhranların bank sektorunda idarəetmə təcrübələrini necə çətinləşdirdiyini və öhdəsindən necə gələ biləcəyini müəyyən etməkdir.

İstifadə olunmuş tədqiqat metodları: Bu araşdırmada iqtisadiyyatda mühüm rol oynayan bank sektorunun necə davrandığını, hansı addımları atdığını, müştəriləri üçün nələr etdiyini və ölkədəki yardım fəaliyyətlərini ortaya qoymağa çalışdıq. Araşdırmaya 28 bank daxil edilib.

Tədqiqatın informasiya bazası: Statistikalardan bankların dərc etdiyi son nəticələrə əsaslanır. Bu rəqəmlər təhsil müddətindən sonra dəyişdirilə bilər. Kampaniyalar və onların təfərrüatları dəyişdirilə, əlavə edilə və ya ixrac edilə bilər.

Tədqiqatın məhdudluqları: Əvvəllər Azərbaycanda fəaliyyət göstərən, lakin müxtəlif səbəblərdən fəaliyyətini dayandıran bankların rəsmi resurslarına kifayət qədər çıxışın olmaması, son illərdə Azərbaycan Banklar Assosiasiyasının və Mərkəzi Bankın açıq resurslarının olmaması tədqiqatın miqyasını məhdudlaşdıran amillərdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi və praktiki nəticələri: Bu məqalə son pandemiya problemlərinə diqqət yetirməklə, mürəkkəb böhranlar zamanı tətbiq olunan bank strategiyalarını tədqiq etməklə idarəetmə sahəsində akademik tədqiqatlara töhfə verir. Bank sistemi həmişə böhranların mərkəzində olub, lakin bu dəfə fərqlidir, çünki biz indi sistemli sağlamlıq problemləri böhranı ilə üzləşirik. Əvvəlki böhranlarda banklar problemin bir hissəsi kimi görülürdüsə, bu dəfə həllin bir hissəsi kimi qəbul edilir. Bu yanaşma koronavirus böhranında bankların rolunu artırır və bankların qəbul etdiyi strategiyalar bütün iqtisadiyyata təsir göstərir.

Nəticələrin istifadə oluna biləcəyi sahələr: Maliyyə göstəriciləri üzrə iflasın proqnozlaşdırılması modellərinin tətbiqinin nəticələri həm mövcud banklarımız, həm də bank sektorunda tənzimləyici rol oynayan qurumlar tərəfindən istifadə edilə bilər.

Açar sözlər: 2008-2009 böhranı, Transqafqaz, GSYİH, bank böhranı, valyuta böhranı

KRİZ YÖNETİMİ BAĞLAMINDA AZERBAIJAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN COVID-19 PANDEMİSİNE YÖNELİK STRATEJİLERİ

ÖZET

Araştırmanın güncelliği: Koronavirüs pandemisi tarihteki diğer pandemilere benzemiyor. Pandemi sürecinde gelişmiş ülkeler bile sağlık hizmeti sunmakta sorun yaşadı ve az gelişmiş ülkeler bu duruma çok şaşırıldı.

Araştırmanın amacı: Bu makale, mevcut bilgi düzeyini özetlemekte ve pandeminin bankacılık sektöründeki sonuçlarıyla ilgili yayınlanmış materyalleri ilişkilendirmektedir. Amaç, karmaşık krizlerin bankacılık sektöründeki yönetim uygulamalarını nasıl zorladığını ve nasıl başa çıkabileceğini belirlemektir.

Kullanılan araştırma yöntemleri: Bu çalışmamızda ekonomide önemli bir rol oynayan bankacılık sektörünün nasıl davrandığını, hangi adımları attığını, müşterileri ve ülkedeki yardım faaliyetleri için neler yaptığını ortaya çıkarmaya çalıştık. Çalışmaya 28 banka dahil edildi.

Araştırma veritabanı: İstatistikler, bankalar tarafından yayınlanan en son sonuçlara dayanmaktadır. Bu rakamlar çalışma süresinden sonra değişebilir. Kampanyalar ve detayları değiştirilebilir, eklenebilir veya dışa aktarılabilir. Yukarıda sayılan bankalara ek olarak başka bankalar da yeni kararlar almış olabilir.

Araştırma sınırlamaları: Azerbaycan Cumhuriyeti'nde daha önce faaliyet gösteren ancak çeşitli nedenlerle faaliyetlerini durduran bankaların resmi kaynaklarına erişimin yetersiz olması, Azerbaycan Bankalar Birliği ve Merkez Bankası'nın geçmiş yıllarda açık kaynaklarının olmaması, araştırmanın ölçeği sınırlayan unsurlardır.

Araştırmanın bilimsel yeniliği ve pratik sonuçları: Bu makale, son dönemdeki pandemi konularına odaklanarak, karmaşık krizler sırasında uygulanan bankacılık stratejilerini keşfederek yönetim alanındaki akademik araştırmalara katkıda bulunmaktadır. Bankacılık sistemi her zaman krizlerin merkezinde yer aldı, ancak bu sefer durum farklı çünkü şimdi sistemik sağlık sorunlarıyla ilgili bir krizle karşı karşıyayız. Bankalar bu sefer çözümün bir parçası olarak algılanıyor. Bu yaklaşım, bankaların koronavirüs krizindeki rolünü artırmakta ve bankaların benimsediği stratejiler tüm ekonomiyi etkilemektedir.

Sonuçların kullanılabilir alanlar: İflas tahmin modellerinin finansal performans üzerinden uygulanmasının sonuçları hem mevcut bankalarımız tarafından hem de bankacılık sektöründe düzenleyici rol oynayan kurumlar tarafından kullanılabilir.

Anahtar kelimeler: 2008-2009 krizi, Transkafkasya, GSYİH, banka krizi, kur krizi

KISALTMALAR

IMF	Uluslararası Para Fonu
SSB'ler	Standart Belirleme Organları
FMI'ler	Mali Piyasa Altyapıları
NBFI	Banka Dışı Finansal Aracılık
KSS	Kurumsal Sosyal Sorumluluk
STK	Sivil Toplum Örgütleri
EME'ler	Gelişmekte Olan Piyasa Ekonomilerinde
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
ABA	Azerbaycan Banklar Assosiasiyasi
ADB	Asya Kalkınma Bankası
CBA	Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	10
I BÖLÜM. BANKACILIK SEKTÖRÜ VE SALGIN KRIZINE TEORİK YAKLAŞIM	14
1.1 Azerbaycan'da Bankacılık sistemi ve tarihi	14
1.2 Salgın ve Ekonomik Kriz Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreçleri	24
1.3 COVID-19 pandemisi	30
II BÖLÜM. COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE DÜNYA BANKACILIK SİSTEMLERİ	32
Covid-19'un dünya bankalarına etkisi	32
Covid-19 dönemi boyunca bankaların faaliyetleri	39
Covid-19 pandemisine karşı bankaların stratejileri	48
III BÖLÜM. ETKİSİ VE PANDEMIYE KARŞI ALINAN ÖNLEMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	59
3.1 Covid-19 Sürecinde Azerbaycanda Finans Sektöründeki Etkinlikler ...	59
3.2 Covid-19 Döneminde Azerbaycan Bankacılık Sektöründe Alınan Önlemlerin İncelenmesi	76
3.3 Azerbaycan Bankacılık Sektörü Tarafından Alınan Önlemlerin Değerlendirilmesi	83
SONUÇ	85
KAYNAKÇA	89
Tabloların listesi	94
Grafiklerin listesi	95
Şekillerin listesi	95

GİRİŞ

Araştırma konusunun güncelliği: Krizler, toplumların ve örgütlerin karşılaşabileceği en kaotik durum olarak gösterilebilir. Bir doğal afet veya bir salgından kaynaklanan bir kriz söz konusu olduğunda, sonucunu önceden kestirmek veya tahmin etmek mümkün değildir. Yönetimin uygun ortamında bir grup veya kuruluşların davranışlarını etkileyerek, çabanın ortak hedef doğrultusunda olmasını sağlayarak istenilen sonuca ulaşmak için yönlendirme sürecini kriz yönetimi olarak değerlendirmek mümkündür. Pandemi durumu, finansal kaynaklar, sağlık veya iş istikrarı konusunda yüksek stres yaratır. Bu zor bağlamda, bankalar tüketici güvenini inşa etmede önemli bir rol oynamıştır. Bankalar ekonominin önemli bir direğidir ve benimsedikleri yönetim stratejileri pandemi sonrası ekonominin toparlanmasını etkileyecektir. Bankalar, iç ve dış ticareti kolaylaştırdıkları için ekonomik dünyada önemli bir rol oynamaktadır. Bu sistemdeki büyük bir bozulma, bir bütün olarak toplumu etkileyecektir. Bu alanda güven, bankacılık sisteminin ve ekonominin işleyişi için çok önemlidir.

Sorunun bildirimi ve çalışma düzeyi: COVID-19 şoku, son on yılda temelden değişen küresel bir finansal sistemi vurdu. 2008 mali krizinin ardından düzenleyici reformlar ve piyasa kaynaklı düzenlemeler, teknolojik değişiklikler ve NBFİ'nin büyümesi dahil olmak üzere bir dizi faktör, finansal sistemin yapısını ve işleyişini etkilemiştir. Finansal istikrar açısından bakıldığında üç husus var: Birincisi, kriz sonrası reformların finansal dayanıklılık üzerinde amaçlanan etkilere sahip olup olmadığıdır. İkinci bir soru, küresel düzenleyici çerçevenin COVID-19 şokuna yanıt vermek için gerekli esnekliği sağlayıp sağlamadığıdır. Son olarak, kriz sonrası reformların bir parçasını oluşturan düzenleme ve denetimin makroihtiyati yönelimini güçlendirmeye yönelik çabaların bir sonucu olarak, finansal sistemin daha az döngüsel davranıp davranmadığına dair bir soru var.

Kriz sonrası reformlar finansal sistem için amaçlanan dayanıklılık seviyesini sağladı mı? Bugüne kadarki ana zorluklar nelerdi?

COVID-19, finansal sistemdeki döngüsellik hakkında daha fazla değerlendirmeyi gerektirebilecek bazı konuların altını çizdi. Döngüsellik finansal sistemin doğal bir özelliğidir, ancak makro ihtiyati politikanın önemli bir rolü, şokların finansal sistem içinde ve reel ekonomi ile iletimini artıran faktörleri ele almaktır. 2008 sonrası bir dizi reform, aşırı döngüseliği azaltmayı amaçlamıştır. 2008'den bu yana kaydedilen ilerlemeye rağmen, pandemi, marj tamamlama çağrılılarıyla ilgili konuların altını çizdi; belirli piyasa katılımcılarının davranışları; dış kredi notlarının kullanımının belirli yönleri; ve yeni beklenen kredi zararı (ECL) muhasebesi ile düzenleyici çerçeveler arasındaki etkileşim. Destek önlemleri etkilerini azaltmış veya geciktirmiş olabileceğinden, bu sorunlardan bazılarının daha fazla incelenmesi gerektirdi.

Araştırmanın amacı ve görevleri: bankaların devlet kurumları ve düzenleyiciler tarafından önlem, kural ve mekanizmaların oluşturulmasına ve daha sonra uygulanmasına katkısına dayanmaktadır. Ancak bu süreçlerin başlangıcından itibaren bankalar uluslararası tecrübelerle dayalı olarak çeşitli önlemler almaya ve yerel piyasanın özelliklerine uyum sağlamaya başlamışlardı. Bunlardan ilki girişimcilere kredi ödemelerinde 1-3 ay ödemesiz bir süre yani yeniden yapılandırma uygulaması verilmesiydi. Bu süreç bankalar için maliyetli olsa da (yeniden yapılanma sırasında kredi kalitesi bozulur ve rezerv oluşturulması gerekir), bu adımlar zamanın talepleri nedeniyle atılmıştır. Aynı zamanda bu sürecin uzaktan uygulanması için olası önlemler alındı. Ayrıca sadece banka şubelerinde gerçekleştirilebilen işlemlerde güvenliği sağlamak için banka içi prosedürler geliştirilmiş ve uygulanmıştı.

Araştırma nesnelere: Azerbaycan Cumhuriyetinde işlem gören bankaların farklı yıllardaki finansal göstereicileri.

Araştırma yöntemleri: Bu çalışmamızda ekonomide önemli bir rol oynayan bankacılık sektörünün nasıl davrandığını, hangi adımları attığını, müşterileri ve

ülkedeki yardım faaliyetleri için neler yaptığını ortaya çıkarmaya çalıştık. Çalışmaya 28 banka dahil edildi. Öncelikle bu bankaların varlık ve sermayelerine ve Coronavirüsle Mücadeleye Destek Fonu'na yaptıkları bağışlara bir göz atalım. Fiyatlar Azn cinsinden ifade edilmiştir.

Araştırmanın veri tabanı: İstatistikler, bankalar tarafından yayınlanan en son sonuçlara dayanmaktadır. Bu rakamlar çalışma süresinden sonra değişebilir. Kampanyalar ve detayları değiştirilebilir, eklenebilir veya dışa aktarılabilir. Yukarıda sayılan bankalara ek olarak başka bankalar da yeni kararlar almış olabilir. Bu nedenle araştırma sonuçlarının araştırma sırasında elde edilen bilgilere dayandığını bilmemiz gerekir.

Araştırmanın kısıtları: Azerbaycan Cumhuriyeti'nde daha önce faaliyet gösteren ancak çeşitli nedenlerle faaliyetlerini durduran bankaların resmi kaynaklarına erişimin yetersiz olması, Azerbaycan Bankalar Birliği ve Merkez Bankası'nın geçmiş yıllarda açık kaynaklarının olmaması, araştırmanın ölçeği sınırlayan unsurlardır.

Araştırmanın bilimsel yeniliği: Geçmiş deneyimler göz önüne alındığında, “bankalar 2008 mali krizinden bu yana itibarlarını iyileştirmek için çok şey yaptı ve bu sefer toparlanmayı engelleme bilecek bir şey yapma konusunda endişeliydi” 2020' yılı boyunca dünya çapında pek çok banka, COVID-19 salgınıyla mücadelede hastane ve sivil toplum örgütleri (STK) için milyonlarca dolar bağışta bulundu ve katkılar yerel sağlık sistemini ve savunmasız nüfusu desteklemek için dağıtıldı. Bu eylemler, sağlık sisteminin içinden geçmekte olduğu zorlu döneme bir tepki olarak yapılmıştır. Milyarlarca insanın çalışma ve yaşama şeklini değiştiren akıllı telefonların başarısının getirdiği yeni bir modernite çağında yaşıyoruz. Bankaların insanların ve toplulukların yararına birlikte yaptıkları, onlara karşı kişisel bir taahhüt haline gelir ve bankacılığın geleceği budur: teknoloji tarafından desteklendiğinde, insanlar, şirketler veya yerel topluluklar için yaptıklarına derinden, kişisel olarak dahil olurlar. COVID-19 krizi nedeniyle 2020, bankacılık sistemi için çok zor bir yıl oldu çünkü bankalar müşterileriyle ilgilendi ve onların toplum için uygun olduğunu gösterdi. Daha parlak

bir gelecek için, topluma dahil olan sürdürülebilir değerlere ve şirketlere ihtiyacımız var.

Sonuçların bilimsel-pratik önemi: Azerbaycan'daki pandeminin kritik olmadığı göz önüne alındığında, 2,5 milyar manat değerindeki yardım paketi uluslararası finans kuruluşları tarafından oldukça tatmin edici olarak değerlendiriliyordu. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres bile, COVID-19 salgınıyla mücadelede halka devlet desteğinin önemine ilişkin son konuşmasında, bazı ülkelerin işsiz vatandaşlara toplu ödeme yapmak konusunda isteksiz olduğunu vurgulamıştır. Kurumun “Yoksullukla Mücadele Programı” bu konuda bir analiz yapıyor. İtalya ve İspanya'daki işsizlik istatistikleri pandemiye kadarki dönem içinde pekde içaçıcı değildi. Görünen o ki, tüm ülkeler vatandaş destek programlarında cömert olmak istemiyor. Dedikleri gibi, "herkes kendi başının çaresine bakmalı" ilkesiyle hareket ediyorlar. Uzmanlar bunu, pandemi sonrası dönemde devletlerin maddi sıkıntılarla karşı karşıya kalacağı gerçeğine bağlıyordu.

BİRİNCİ BÖLÜM: BANKACILIK SEKTÖRÜ VE SALGIN KRIZINE TEORİK YAKLAŞIM

1.1. Azerbaycan'da Bankacılık sistemi ve tarihi

Bankacılık sistemi, Azerbaycan mali sisteminin en önemli kurumlarından biri olmakla, kendini organize eden ve kendi kendini düzenleyen bir sistemdir. (İsmayilov Z. Azerbaycan'da Para-Kredi Politikalarının Tarihsel Gelişimi, Bakü: Azerbaycan Devletİktisat Üniversitesi Yayınları, 1997, s.6.)

Azerbaycan'da Bankacılık tarihi

Yirminci yüzyılın başlarında, Azerbaycan'da borç-bankacılık sisteminin gelişimi, kredi veren kurumların farklı alanlarda eşit olmayan dağılımı, kapitalist ekonomik sistemin tipik özelliği olan banka sermayesi ile sanayi sermayesinin bir karışımı ile karakterize edildi.

20. yüzyılın başlarında petrol endüstrisindeki küresel krizin etkilerinin vurduğu Bakü'de 1909 yılına kadar kent 1907 yılında faaliyete geçen özel rehinci dükkânı dışında yeni bir kredi ofisi açılmadı. Rus anonim ticaret bankaları, azalan petrol üretimi ve petrol ürünleri ticareti, azalan nakliye, önemli işgücü talebi, çoğu verginin iadesi ve birçok departmanın iflası nedeniyle faaliyetlerini genişletmek ve Bakü bölgesinde yeni şubeler açmak konusunda isteksiz davrandılar.

1909'da, petrol endüstrisi ve ilgili üretim işletmelerinin uzun bir durgunluktan sonra faaliyetlerine yeniden başlamasıyla, Bakü'de kredi ve bankacılık sisteminin gelişmesinde yeni bir aşama başladı. 1909'da St. Petersburg Uluslararası Ticaret Bankası ikinci şubesini Balakhani köyünde açtı. 15 Nisan 1914'te ilk yerel anonim ticaret bankası Bakü Ticaret Bankası açıldı. Başkanı Musa Nagiyev ve bankanın yönetim kurulu başkanı HZ Tagiyev'di. 1900-1913 yıllarında Bakü'deki dokuz banka şubesinin en önemlileri, ticari bankalardan daha uzmanlaşmış Abdülhamid Alasgarov,

Hacı Shikhali Dadashov, HZ Tagiyev ve Tumanyan kardeşlere aitti. Anonim bankaların gelişmesi nedeniyle rolleri azalmıştır.

Bakü'de Karşılıklı Borç Verme Derneği, Şehir Borçlanma Derneği, hazine ve özel bir kişiye ait şehir rehinci gibi kurumlar da faaliyet gösteriyordu. Gence, Şuşa, Şeki, Lenkeran ve Nahçıvan gibi ticaret ve sanayi merkezlerinde de kredi ve bankacılık sistemi geliyordu. Bu şehirlerdeki kredi bankacılığı sisteminin özelliği, dünya endüstriyel sistemini saran kriz sonrası durgunluk sırasında gelişmemiş olmalarıydı. Bunun temel nedeni, krizin petrol endüstrisinden farklı olarak yerel endüstriler ve zanaatlar üzerinde zayıf bir etkiye sahip olmasıydı. Daha önceki dönemlerin sermaye birikimi sayesinde, yerel tüccarlar ve sanayi sahiplerinin girişimiyle 1904'te Şuşa'da ilk kredi departmanı kuruldu - Karşılıklı Kredi Derneği, 1910'da Volga-Kama Ticaret Bankası'nın Tiflis şubesi komisyonerliği, 25 Temmuz 1914'te, tüzüğü 1905'te onaylanan Karşılıklı Tarım Kredi Derneği kuruldu.

Banka ofislerinin bulunduğu Gence'de, 3 Ocak 1905'te Karşılıklı Borç Verme Derneği kuruldu ve iki yıl sonra, 1 Ocak 1910'da, bu tür ikinci birlik Elizavetpol Karşılıklı Kredi Ticaret Derneği, aynı yıl Volga-Kama Ticaret Bankası'nın Tiflis şubesinin 1913'te bankanın acentesi olmuş komisyonerliği ve 16 Ağustos 1912'de Tiflis Ticaret Bankası'nın şubesi faaliyete başladı. Şeki'deki ilk banka ofisi - Karşılıklı Kredi Derneği - 20 Mayıs 1908'de, bir yıl sonra, Ahmadov kardeşlerin Bankalar Meclisi ve 1910'da Tiflis Ticaret Bankası'nın bir şubesi açıldı. Azerbaycan'ın diğer şehirlerinde - 1910'da Nahçıvan'da Karşılıklı Kredi Bankası'nın bir şubesi, 1911'de Lenkeran'da Rus-Asya Bankası'nın bir komisyon ofisi, 1913'te aynı bankanın şubesi oldu, İran İskânının bir şubesi ve Astara'da Borç Ajansı. (<http://www.nba.az/pages/about-us/history/>)

Yirminci yüzyılın başlarında, ticari bankalar Azerbaycan'ın çeşitli şehirlerinde faaliyet gösteren kredi bankacılığı sisteminde önemli bir halkaydı. Azerbaycan'da faaliyet gösteren devlet ve anonim emlak bankaları arasında 1900'den beri Don Devlet Anonim Kara Bankası, 1903'ten beri Yaroslavl-Kostroma Anonim Kara Bankası,

1907'den itibaren Poltava Anonim Bankası'nı ve 15 Şubat 1906'dan itibaren Köylü Arazi Bankası'nın Transkafkasya şubesini içeriyordu.

Devlete ait emlak bankası, Transkafkasya şubesinin Azerbaycan'daki faaliyetlerini genişletmesine izin verdi, ancak bankanın merkez ofisinin politikası, yerel toprak sahiplerini ve beyleri müşterisi olmaktan mahrum etti. Bunun temel nedeni, imtiyazlı olduklarını ve sınırdaki mülklerinin kendilerine ait olduğunu kanıtlayan belgelerin olmamasıydı. Yerel ve Kafkas yetkililerinin bankanın genel merkezine defalarca dilekçe vermesine rağmen, beyler buradaki arazilerini rehin alma hakkını elde edemediler. Sadece hanlar ve Rus aristokratları topraklarını bu bankaya rehin verebilirdi.

Azerbaycan'ın kredi-bankacılık sistemindeki bir diğer halka küçük kredi kurumlarıydı. Azerbaycan da dahil olmak üzere Rusya tarımında yirminci yüzyılın başlarında kapitalist ilişkilerin gelişmesi, ülkedeki mikro kredi durumunda köklü bir değişikliği gerektirdi. 7 Haziran 1904'te Çarlık hükümeti tarafından onaylanan "Mikrokredi Kuruluşları Yönetmeliği"ne göre, Rusya Devlet Bankası - Mikrokredi Dairesi - kuruldu ve mikro kredi işletmelerinin kurulmasının korunması, kontrolü ve yönetimi ile görevlendirildi.

Bu yasa, Rusya'da bir küçük kredi kurumları ağının kurulmasının yolunu açtı. Bu yönde ilk adımlar 1906-1907 yıllarında Azerbaycan'da atılmıştır. Devlet Bankası'nın Tiflis ve Bakü şubeleri altında küçük krediler için Bakü ve Yelizavetpol il komiteleri kuruldu. Banka şubelerinde çalışan müfettişler, çiftçilerin taleplerini dikkate almak ve mümkünse küçük kredi işletmeleri açmak zorunda kaldı.

Küçük kredi kuruluşlarının açılması, Kasım 1905'te Maliye Bakanlığı tarafından onaylanan bir tüzükle düzenlenecekti. Bu belge, Azerbaycan'da iki tür küçük kredi kuruluşunun açılmasına izin verdi - kredi ve borç kredisi şirketleri. Ancak kıdemsiz müfettiş sayısının sınırlı olması, yerel dilde muhasebenin olmaması, tefecilerin direnişi vb. Azerbaycan'da ilk küçük kredi kurumunun ancak 1908'de açılmasına neden oldu. 1909-1913 yıllarında küçük kredi işletmelerinin büyümesi şöyle

olmuştur: 1909'da 9, 1910'da 12, 1911'de 5, 1912'de 42, 1913'te 19 ve aynı dönemde toplam 86 küçük bir kredi kurumu açılmıştır. (Mikayilov Q., Muhtarov Ş., “Azerbaycan Bankacılık Sisteminin Finansal Analizi”, Qafqaz Üniversitesi Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 2013, s.77)

Küçük kredi işletmelerinin çoğu Bakü ilinde, 8 Nahçıvan ilçesinde ve 2 Zagatala ilçesinde idi. Kredi şirketleri çoğunlukta, borç ve tasarruf şirketleri ise azınlıktaydı. Azerbaycan'da küçük kredi kuruluşları ağının genişlemesi, banka ofislerinin, karşılıklı kredi derneklerinin ve Bakü Ticaret Bankası'nın kurulmasına yansdı. Bu, finansal oligarşinin egemenliğine yol açtı.

Kredi ve bankacılık işletmelerinin hızlı büyümesi, Azerbaycan ekonomisinde kapitalist gelişme talebine bağlıydı. Bankanın kredi sermayesi arttıkça ve faaliyetlerini genişlettikçe, yerel sanayi, ticaret ve tarımın tüm alanlarını ve nüfusun ekonomik yaşamını kapsıyordu. Teminat kredileri, aktif bankacılık faaliyetlerinin kapsamı vb. banka kredilerinin Azerbaycan ekonomisine ne kadar entegre olduğunu kanıtlıyor.

Bakü bankalarının neredeyse tamamı esas olarak petrol endüstrisi, ona hizmet eden endüstriler ve petrol ürünleri ticareti ile ilgiliydi ve bunlara hizmet ediyordu. Senetlerin ve emtia kredilerinin büyük kısmı petrol endüstrisine düştü. Pirinç ve buğday değirmenleri, tütün fabrikaları, balık endüstrisi, imalat tüccarları, şeker, meyve, pamuk vb. ile ticaret yapanlarda banka kredilerinden yoğun bir şekilde yararlandı.

Rus ticari bankalarının Bakü şubeleri petrol endüstrisi, diğer yerel sanayi ve ticaret kolları ve banka sermayesi sanayi sermayesi ile birleşti. Banka şubeleri, sermaye ve tekellerin yoğunlaşma sürecini hızlandırmış ve güçlendirmiş ve ekonominin çeşitli sektörlerindeki etkileşimi büyük ölçüde güçlendirmiştir. Banka şubeleri ekonomik hayatın merkezi haline gelmiştir.

Gence banka şubeleri grubu 7-10 milyon ruble değerinde senet tuttu. Gence'deki tüm banka şubeleri, başta şarap ve votka üretimi, pamuk yetiştiriciliği ve ipek üretimi

olmak üzere çeşitli tarım sektörlerine kredi sağlamıştır. Nukha ve Şuşa bankaları, diğer sektörlerin yanı sıra koza ve ipek sanayilerine de kredi sağladı. Banka şubeleri tarafından tutulan senet miktarı Nukha'da yılda 3-4 milyon ruble, Şuşa'da ise 2-3 milyon ruble idi.

Bir grup emlak bankası, 1916 öncesi operasyonları sırasında Azerbaycanlı toprak sahiplerine 7 milyon ruble uzun vadeli kredi çekerek kırsal konakları ipotek etti. Toprak sahipleri bu sermayenin bir kısmını çiftliklerini genişletmek ve onları kapitalist bir şekilde geliştirmek için kullandılar. Bu bankalar, yani Bakü'de faaliyet gösteren Bakü Şehri Kredi Derneği, Tiflis Zadegan Arazi Bankası, Don Arazi Bankı, Tbilisi Zadegan Bank'ın Şuşa'daki acentesi, Poltava emlak bankasının Gence'deki acentesi bu şehirlerdeki inşaat işleri karşılığında borç para vermişti.

1909'dan 1913'e kadar Azerbaycan'da faaliyet gösteren küçük kredi kuruluşları, küçük burjuvazi üyelerine 6,5-7 milyon rubleye kadar borç verdi. Bu miktar tarımın çeşitli alanlarına yatırıldı.

Böylece, Azerbaycan'da savaş öncesi yıllarda, ekonominin çeşitli sektörlerine - sanayi, tarım ve ticaret - yılda 100-150 milyon ruble banka sermayesi yönlendirildi. Banka sermayesi Azerbaycan ekonomisinin tüm alanlarına girmiş, ekonomiyi yürütme yöntemlerini, yapısını, tüm parasal ilişkilerin özünü değiştirmiş, sanayide, tarımda ve ticarete meta ekonomisinin ve kapitalizmin gelişimini hızlandırmıştır. (https://az.wikipedia.org/wiki/Az%C9%99rbaycan%C4%B1n_bank_siste)

Bankacılık sistemi, Azerbaycan finansal sisteminin önemli bir unsurudur. Bankacılık sisteminin yasal ve düzenleyici çerçevesi, 1992 yılında “Azerbaycan Cumhuriyeti Ulusal Bankası Hakkında” ve “Azerbaycan Cumhuriyetinde Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında” yasalarının kabul edilmesiyle oluşturulmuştur. Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bankacılık sisteminin kurulması ve geliştirilmesinin ilk aşamasına bankacılık sektörüne serbest erişim eşlik etti.

Azerbaycan'da bankacılık sisteminin gelişme aşaması 3 bölüme ayrılabilir;

İlk aşama, 1990 ve 1992 yılları arasında Merkez Bankası (daha sonra Merkez Bankası) sisteminin kurulmasıydı.

1992-1994 yıllarında bankacılık sisteminin hiperenflasyon ve istikrarsız koşullarda gelişmesi,

1994 sonrası makroekonomik istikrar koşullarında bankacılık sisteminin gelişme aşaması.

Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası, devletin merkez bankasıdır ve faaliyetleri Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, Azerbaycan Cumhuriyeti “Merkez Bankası Hakkında” Kanunu, Azerbaycan Cumhuriyeti Medeni Kanunu, diğer yasal düzenlemeler ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ile belirlenir. (<https://banker.az/must%C9%99qil-az%C9%99rbaycan-respublikasinin-bank-sisteminin-yaranma-tarixi-v%C9%99olk%C9%99nin-iqtisadi-inkisafinda-rolu/>)

Günümüzde bankalar, varlıklar, sermaye ve bölgesel kapsam açısından genellikle diğer finansal araçlardan daha iyi performans göstermektedir.

Şu anda ülke, piyasa ilkelerine dayalı gelişmiş iki kademeli bir bankacılık sistemine sahiptir (birinci kademedede Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası, ikinci kademedede ticari bankalar ve diğer banka dışı kredi kuruluşları).

Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası 1992 yılında kurulmuştur. Modern merkez bankalarının temel görevi, fiyatları ve finansal istikrarı korumaktır. Merkez Bankası, amaçlarına ulaşmak için kanunla tanımlanan bir dizi işlevi yerine getirir.

Merkez Bankası'nın temel işlevi, devletin ayrılmaz bir parçası olan para ve döviz kuru politikasını belirlemek ve uygulamaktır. Para politikası çeşitli araçlar kullanılarak yürütülür. Bu araçlar, devlet ve Merkez Bankası tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerdeki işlemleri, Merkez Bankası tarafından bankalara verilen kredilerin faiz oranlarının belirlenmesini, bankaların zorunlu karşılıklarına ilişkin gereklilikleri vb. içerir. içerir. Bu araçlar aracılığıyla Merkez Bankası, fiyat istikrarını, ekonomik büyümeyi etkilemenin yanı sıra dolaşımdaki para miktarını düzenleyerek ülkedeki finansal istikrarı sağlama fırsatlarını kullanır.

Merkez Bankası'nın önemli işlevlerinden biri de Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ulusal para biriminin (manat) basılmasıdır. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın 19. maddesine göre bu hakkın tek sahibi Merkez Bankası'dır. Merkez Bankası bu yetkisi dahilinde manat ve manat cinsinden banknot basıp geri çeker ve bunların tedavülünü düzenleyecek tedbirleri alır. (<https://azerbaijan.az/related-information/279>)

Bankacılık sisteminin bağımsızlığının yarattığı fırsata uygun olarak, 15 Ağustos 1992'de Cumhuriyetin ulusal para birimi olan "manat" tedavüle çıkarılmış ve Merkez Bankası değerini korumaya yönelik tedbirler almaya başlamıştır. 1 Ocak 1994'ten itibaren manat ülkedeki tek ödeme aracı olarak ilan edildi. 12 Kasım 1995'te referandumla kabul edilen bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin birinci Anayasası'nın 19. maddesinin II. paragrafı, banknot basma ve dolaşımdan çekme hakkının sadece Merkez Bankası'na ait olduğunu teyit etmiştir. Aynı zamanda, bu madde, Merkez Bankası'nın devletin münhasır mülkü olduğunu belirtir. Yeni Anayasanın kabulü, Azerbaycan'da hukukun üstünlüğünün inşasında niteliksel olarak yeni bir aşamanın başlangıcı oldu. Bu nedenle her alanda olduğu gibi bankacılık mevzuatında da yeniliklere ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle, 10 Haziran 1996'da "Azerbaycan Cumhuriyeti Ulusal Bankası Hakkında" ve 14 Haziran 1996 tarihinde "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında" Kanunlar yeni bir baskıda kabul edildi. Yeni bankacılık yasaları, cumhuriyetin bankacılık sisteminin gelişmiş dünya bankacılığı uygulamasına yaklaşmasını ve kredi kuruluşları kurmasını sağladı.

Bağımsızlık kazandıktan sonra, piyasa bazında gelişmekte olan ülkelerin deneyimlerine uygun olarak ulusal pazar oluşturulmuştur. Bu dönemde hem bankaların yapısı hem de kredi ilişkileri değişmiştir. Böylece piyasa ilkelerine dayalı iki kademeli bir bankacılık sistemi oluşturulmuştur. (<https://banker.az/must%C9%99qil-az%C9%99rbycan-respublikasinin-bank-sisteminin-yaranma-tarixi-v%C9%99-olk%C9%99nin-iqtisadi-inkisafinda-rolu/>)

Merkez Bankası, manatın yabancı para birimlerine karşı resmi döviz kurunu da belirler. Döviz kuru, ülkenin dış ekonomik ilişkilerini etkileyen faktörlerden biridir. Merkez Bankası, ortalama piyasa kurunu dikkate alarak manatın resmi döviz kurunu belirler. Ekonomik kuruluşlar, döviz işlemleri yaparken resmi döviz kurunu dikkate alır.

Merkez Bankası ayrıca para birimi düzenleme ve kontrol işlevini de yerine getirir. Para birimi düzenleme ve kontrolü, döviz kuru politikasının uygulanmasını, uluslararası yerleşimleri, işlemler de dahil olmak üzere döviz cirosunun düzenlenmesini, para biriminin kullanımına ilişkin kısıtlamaları ve para hareketleri üzerinde devlet kontrolünü desteklemek için bir dizi önlemden oluşan bir faaliyettir.

Merkez Bankası, ulusal para biriminin döviz kurunu korumak ve ödemeler dengesini düzenlemek için altın ve döviz rezervlerini aktif olarak kullanır. Aynı zamanda Merkez Bankası, ülkenin yönetim işlevini yerine getirirken, ülkenin kendisine emanet edilen altın ve döviz rezervlerinin koruyucusu olarak hareket eder. Bu nedenle, altın ve döviz rezervleri halihazırda uluslararası yerleşimlerde dengeleyici ve “garantör” bir rol oynamaktadır. Merkez Bankası'nın altın ve döviz rezervleri, altın, kıymetli madenler ve kıymetli taşlar, dövizler, yabancı merkez bankaları veya diğer finans kuruluşlarının hesaplarında tutulan döviz fonları ve uluslararası kabul görmüş diğer varlıkları içerir. Merkez Bankası, yönettiği toplam altın ve döviz rezervlerine ilişkin bilgileri en az üç ayda bir medyada yayınlar.

Merkez Bankası'nın görevlerinden biri de ülkenin ödemeler dengesi istatistiklerini toplamak ve bir ödemeler dengesi raporu hazırlamaktır. Ödemeler dengesi, ülke nüfusu ve Azerbaycan'da faaliyet gösteren ekonomik kuruluşların (işletmeler ve kuruluşlar) belirli bir süre boyunca yabancı kişilerle gerçekleştirdiği ekonomik işlemlerin (mal ve hizmetler, yatırımlar) toplamını yansıtan istatistiksel bir raporlama sistemidir. . Ödemeler dengesi, her ülkenin GSYİH'sini (gayri safi yurtiçi hasıla) hesaplamak için kullanılır.

Merkez Bankası, özet (devlet ve sivil toplum) dış borç istatistiklerini ve ülkenin uluslararası yatırım dengesini derler, bilgilerin birleştirilmesini ve yayılmasını sağlar. Bu görev, 20 Ekim 2015 tarihli “Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası Hakkında” Azerbaycan Cumhuriyeti Kanununda yapılan değişikliklere dayanarak Merkez Bankasına verilmiştir.

Toplu dış borç istatistikleri ve uluslararası yatırım pozisyonu, makroekonomik politika kararlarında dikkate alınmasının yanı sıra, ulusal ekonominin uluslararası sıralamasının oluşturulmasında özel bir rol oynamaktadır. Bu istatistikler, ülke sakinlerinin yabancı ülke sakinlerine olan yükümlülüklerinin muhasebeleştirilmesi temelinde oluşturulmuştur.

Bu fonksiyon çerçevesinde Merkez Bankası, ülkedeki merkezi bankalararası ve diğer lisanssız ödeme sistemlerini oluşturur, yönetir, koordine eder ve denetler.

Hali-hazırda bu tür sistemler arasında Bankalararası Gerçek Zamanlı Toplu Mutabakat Sistemi (AZIPS), Küçük Ödemeler Uzlaştırma ve Takas Sistemi (SMPC) ve Bankalararası Kart Merkezi (ICC) bulunmaktadır. Merkez Bankası, katılım için güvenlik gereksinimleri, ödeme sistemlerinin sürdürülebilirliği için gereksinimler ve ödeme belgeleri biçimleri için gereksinimler dahil olmak üzere bu sistemlere katılım için gereksinimler belirler.

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanınının 9 Şubat 2007 tarihli kararnamesine göre Mevduat Sigorta Fonu kurulmuş ve 12 Ağustos 2007 tarihinde faaliyete başlamıştır. Mevduat Sigorta Fonu'nun kuruluş amacı, bankaların ve yabancı bankaların yerel şubelerinin iflası halinde şahıslardan alınan fonların kaybolma riskini önlemek, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde finans ve bankacılık sisteminin istikrarını ve gelişmesini sağlamaktır.

18 Aralık 2020'de Azerbaycan Cumhuriyeti “Mevduat Sigortası” Kanununda yapılan değişikliklere göre, bireylerin korumalı mevduatları için tazminat miktarı 30.000 manattan 100.000 manat'a çıkarıldı. Şu anda Azerbaycan Cumhuriyeti'nde 26 banka faaliyet göstermektedir. (<https://azerbaijan.az/related-information/279>)

2010 yılında bankaların toplam aktifleri 13.290,81 milyon manat olarak gerçekleşti. Ortalama olarak, bir bankanın varlıkları 295,35 milyon manat olarak gerçekleşti. Ülkenin bankacılık sistemindeki yoğunlaşma düzeyi %60,7'dir. 5 bankanın (International Bank of Azerbaijan, Kapital Bank, Bank Standard, Xalq Bank ve Pasha Bank) aktifleri tüm aktiflerin %60,7'sini oluşturmaktadır. Bu 5 banka, ülkedeki bankaların kayıtlı sermayesinin %39,2'sini, mevduatın %61,9'unu ve kredi portföyünün %58,2'sini oluşturmaktadır.

Bankacılık sistemindeki tek devlet bankası Azerbaycan Uluslararası Bankası'dır. Varlıkların %41,6'sı Uluslararası Azerbaycan Bankası'na aittir. Banka, ülkenin kredi portföyünün %41'ini ve mevduatın %36'sını kontrol ediyor.

Kalan 20 bankanın pazar payı %5'in altındadır. Bu bankaların varlıkları toplam 639 milyon manat ve her bir bankanın ortalama varlıkları yaklaşık 32 milyon manat. Bu bankalar ülkenin kredi portföyünün %8,3'ünü ve mevduatın %2,5'ini oluşturmaktadır. Ortalama olarak her bankanın kredi portföyü 38 milyon Azerbaycan manatı, mevduat portföyü ise 6,9 milyon Azerbaycan manatıdır. (https://az.wikipedia.org/wiki/Az%C9%99rbaycan%C4%B1n_bank_siste)

1.2. Salgın ve Ekonomik Kriz Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreçleri

Pandemi veya pandemik hastalıkların adı; Çok geniş bir kıtada veya tüm dünyada etkilerini hissettiren salgın hastalıkların ortak adıdır. Şöyle ki, pandeminin adının oluşumu Yunanca "pan (all) - demos (insanlar)" kelimesinden gelmektedir. (Şit ve Telek 2020: 3).

Pandeminin tarihsel süreçteki en kötü izlerinden biri 1918-1919 yıllarında tüm dünyada 40 milyondan fazla insanı öldüren 1918 küresel gripidir. 1918 yılında ortaya çıkan bu gripin dünya nüfusunun yaklaşık %35'ini etkilediği tahmin edilmektedir. Ani ölümlerin yanı sıra büyük bir paniğe neden olan "korona virüs" salgını, uluslararası ticareti ve ulusal ekonomileri ciddi şekilde tehdit etti. (Crosby 2003:95).

Bu salgınların uzun süre devam ettiği ve kısa ve uzun vadede ülkelerin birçok ekonomik ve sosyal alanını etkilediği bilinmektedir. Bugün tüm dünyayı tehdit eden, ülke ekonomilerine de derinden zarar veren, üstelik etiklerini bugüne kadar net olarak gördüğümüz ve yeni etkilerini önümüzdeki dönemlerde göreceğimiz bu salgın, insanlık için ciddi bir tehdittir.

Kriz Kavramı ve Tanımları

Kriz kelimesinin kökeni Yunanca “krisis” kelimesine dayanmaktadır. Krisis kelimesi Yunanca karar verme anlamına gelir. Kriz kelimesinin ekonomi alanındaki karşılığı; Toplumların, örgütlerin veya bireylerin hayatındaki zor dönemler depresyon ve depresyon olarak tanımlanabilir (Dinler 1996: 15). Şöyle ki, Türk Dil Kurumu tanımında kriz, “bir ülke veya ülkeler arasında, bir toplum veya kuruluşun hayatında yaşanan zor bir dönem, bunalım” olarak tanımlanmaktadır (TDK 2020).

Krizler farklı şekil ve yapılar alabilir, bu nedenle krizi önceden tahmin etmek veya öngörmek mümkün değildir. (Aktan 2001: 7). Beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan krizlerin toplumlar için sıkıntılı bir sürece yol açacağını düşünen görüşler bulunurken, bazı çevreler tarafından krizin yeni yapılanmalara gebe olduğu ve dolayısıyla yeniden doğuş için bir fırsat olduğu tartışılmaktadır. (Uludağ ve Arıcan 2003: 51).

Kriz zamanlarında toplum liderlerine yönelir. Liderlerin krizleri sona erdirmeleri veya etkilerini en aza indirecek kararlar almaları beklenir. Karar verici, krizin oluşumunu zamanında fark etmez ve önlem almazsa krizin etkileri artar. (Arjen 2005: 1).

Ekonomik krizler kısa vadeli ve uzun vadeli olmak üzere iki şekilde incelenmektedir. Krizlerin etkilerinin süresi ve boyutları, krizle mücadelenin nasıl yapıldığı ve alınan önlemler ile doğru orantılıdır. Krizle mücadelede zamanında alınacak önlemler ve uygulamaların başarısı krizin etkisinin en aza indirilmesine katkı sağlayacaktır. Yaşanacak krizler kendilerini farklı şekillerde hissettirecektir. Üretimin daralması, fiyatlardaki ani değişimler, faiz oranlarının yükselmesi, iflaslar, işsizliğin

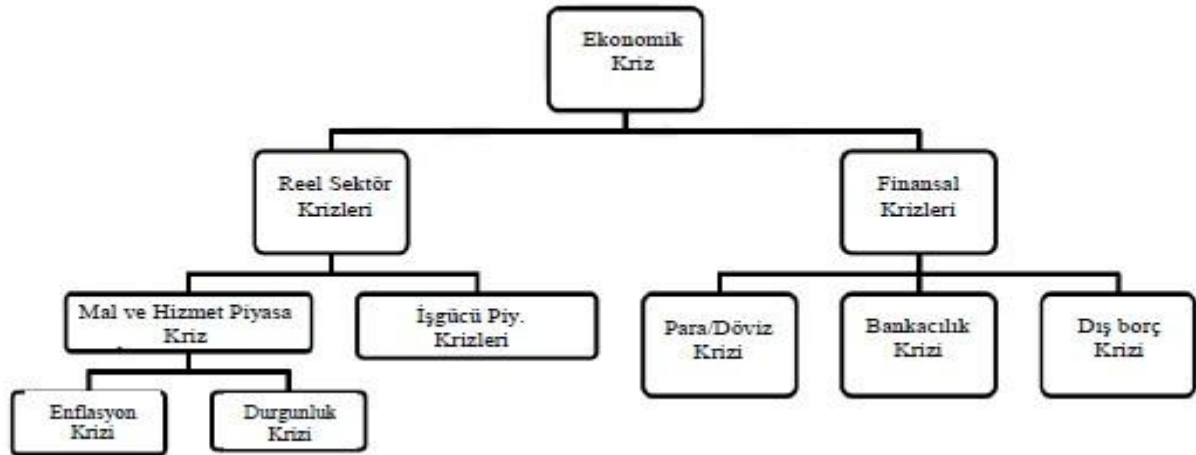
artması, borsanın zarar görmesi ve finansal piyasaların dalgalanması ekonomik krizin göstergeleri olarak ifade edilebilir. (Coşkun ve Balatan 2009: 15).

Ekonomik Kriz

Bir tanımda ekonomik kriz, “işsizlik, yoksulluk, enflasyon ve sefalet” olarak tanımlanmış ve bu durumun krizin nedenleri veya belirtileri olabileceği vurgulanmıştır (Sau 1982: 573). Bir başka tanımda bir olayın kriz olarak ifade edilmesinde iki ilkedden bahsedilmektedir. Birincisi şirketin ve çalışanların varlığına zarar verme tehlikesi, ikincisi ise acil durumlarda alınan kararların hızı olarak ifade ediliyor. (Brewton 1987: 10). Bir başka tanımda ise ekonomik krizin, sadece risk veya fırsat olarak tanımlanan bir kavram olmaksızın, krizin hem fırsat hem de risk sonuçlarının birlikte ortaya çıkma olasılığını içeren bir durum olduğu belirtilmektedir. (Nathan 2000: 12).

Finansal krizler farklı alt başlıklara ayrılabilir. Çalışmanın doğası gereği sadece bankacılık, para/dış borç gibi alt başlıklara değinmek daha doğru olacaktır. Ekonomik kriz türleri ve sınıflandırmalarının şematik gösterimi aşağıdaki Qrafa 1-de sunulmaktadır.

Şekil 1: Ekonomik kriz sınıflandırılması

Kaynak: Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001, *Yeni Türkiye Dergisi* (Kriz Özel Sayısı)

Şekil 1’de görüldüğü gibi ekonomik krizler reel sektör ve finansal krizler olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir. Burada reel sektör krizleri, hizmet veya

mal piyasasında üretimin ve istihdamın daralmasıyla ortaya çıkan krizleri oluşturmaktadır (Kbritçioğlu 2001: 175). Finansal krizleri genel bir tanımla menkul kıymet alım satım dengesini bozan ve bir süre sonra yatırımın durmasına neden olan bir karışıklık durumu olarak ifade etmek mümkündür. Ekonomik krizin habercisi olan birçok gösterge olduğunu söylemek mümkün. Bu göstergeleri veya ekonomik krizin sinyallerini şu şekilde sıralamak mümkündür: (Bülbül 2020: 14).

- Enflasyon oranı
- GSYH
- İşsizlik
- Kamu harcamaları ve dış borçtaki GSYH

Ekonomik Krizlerin Etkileri

Ekonomik krizden etkilenen alanları ulusal, bölgesel ve küresel olmak üzere üç şekilde incelemek mümkündür. Dünyanın küreselleşmesi ile birlikte iletişim ve etkileşimdeki artışın zincirleme bir şekilde her yeri etkilemesi muhtemeldir. Şöyle ki, 1929 ekonomik krizinin bölgesel bir kriz olarak kalması ve tüm dünyayı etkilememesi, o dönemde küreselleşmenin fazla olmadığını ve ülkelerin kapılarının dış dünyaya kapalı olduğunu göstermektedir. (Kıyan 2019: 18).

Ekonomik krizin etkilerinin açıkça görüldüğü alanlar arasında yer alan hisse senedi piyasaları maddi olmayan piyasalardır. Bu pazarlarda satıcı elinde olmayan bir ürünü bedelini ödmeden birine satabilir ve satış sözleşmesi sözlü olarak yapılır. Alıcı ve satıcının borsaya giremediği işlemleri profesyonel bir aracı yardımıyla gerçekleştirirler. (Hougen 1990: 1, Blake 1990: 12).

Ekonomik krizin etkilerinin hissedildiği bir diğer sektör ise döviz kurundaki dalgalanmalardır. Bu etkinin en büyük nedeni, sabit döviz kurunun kullanıldığı ülkede kriz sırasında ani sermaye çıkışının neden olduğu ülke parasının değer kaybetmesidir. Döviz kuru krizine ilişkin farklılıklar ülkenin gelişmişlik düzeyine göre değişmekle

birlikte, bankacılık krizleri ve ikiz krizlerin genellikle sabit döviz kurlarında, gelişmekte olan ülkelerde daha yaygın olduğu görülmektedir. (Husain 2005: 52).

Ekonomik krizlerin bir diğer etki alanı faiz oranlarıdır. Ülke ekonomisinde beklenen yüksek enflasyon ile yüksek nominal faiz oranı doğru orantılı olmalıdır. İstikrarsızlık dönemlerinde yüksek enflasyonla mücadele ekonomik programları olumsuz etkiler. (Konuk 2006: 45).

Finansal Krizler

Finansal piyasalarda bilgi transferinin aksamasını veya finansal piyasanın görevini yerine getirememesi durumunu finansal kriz olarak tanımlamak mümkündür. Finansal piyasaların elindeki fonların verimli ve etkin yatırım fırsatlarına aktarılamaması durumunda finansal sistemin krize girdiği bilinmektedir. Bu nedenle finansal krizleri "banka krizi" ve "kur krizi" olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür. Parada spekülatif bir hareketin paranın değer kaybetmesine neden olması veya merkez bankasının paranın değerini korumak için büyük rezervler harcaması ve faiz oranlarının ciddi seviyelere yükselmesi ile ortaya çıkan kriz, "kur krizi" olarak tanımlanmaktadır. Bankanın paniği, sorumluluğunu yerine getirmediği için durması ya da devletin bu olayın meydana gelmemesi için yaptığı müdahaleyi bankacılık krizi olarak ifade etmek mümkündür. (Kabaş 2005: 25).

Finansal kriz, finansal sektörlerdeki faaliyetleri olumsuz etkileyerek öngörülemeyen gelişmelerin ortaya çıkması olarak ifade edilebilir. Bu krizlerin temel kaynağı finans sektörünün kurum ve araçları olabileceği gibi reel sektördeki kârlılıklarının azalması olabilir. (Oktar ve Dalyancı 2010: 3).

Kriz Yönetimi

Krizler, toplumların ve örgütlerin karşılaşılabileceği en kaotik durum olarak gösterilebilir. Bir doğal afet veya bir salgından kaynaklanan bir kriz söz konusu olduğunda, sonucunu önceden kestirmek veya tahmin etmek mümkün değildir. Yönetimin uygun ortamında bir grup veya kuruluşların davranışlarını etkileyerek,

çabanın ortak hedef doğrultusunda olmasını sağlayarak istenilen sonuca ulaşmak için yönlendirme sürecini kriz yönetimi olarak değerlendirmek mümkündür. (Bozkurt vd., 1998: 265).

Krizlerin çevre ile sürekli iletişim halinde olan örgütler ve insanlar üzerinde yıkıcı etkileri olmasına tahammül edilemez. Krizin etkilerini azaltmak her zaman mümkün olmayabilir. Ancak bunu tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmasa bile optimal düzeyde tutulması kuruma ve topluma zarar vermesinin önüne geçilebilir. Bu bilgiler ışığında, krizin geleceğini düşünerek, kriz sinyallerini yakalayıp, değerlendirmeyi aniden geliştirerek Krizi en az kayıpla atlattırarak, organizasyon için alınan önlem ve planları kriz yönetimi olarak ifade edebiliriz. (Şimşek 2008: 337).

Alınan önlemler yardımıyla krizin kontrol altında tutulması, gerekli önlemlerin alınması ve normale dönüşün hızlandırılması için beş aşamalı kriz yönetim sürecinin şematik bir gösterimi yapılabilir.

Şekil 2: Kriz yönetim süreci

Kaynak: Şimşek Şerif (2008). Yönetim ve Organizasyon, Konya: Eğitim Kitabevi; s. 17

İyi bir kriz yönetimi sürecinin başlaması için öncelikle krizin sonuçlarını önceden tahmin etmek, önlem almak ve krizin etkilerini en aza indirmek için erken uyarılara dikkat etmek son derece önemlidir. Kriz yönetimi sürecinde büyük rolü olan yöneticilerin bazı becerilere sahip olması gerekir. Yöneticinin sahip olması gereken yetkinlikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Kriz sinyallerini doğru alabilme
- Krize hazırlıklı olup korunmayı bilme

- Kriz yönetiminde etkili kararların verilmesi ve otoritenin sağlanması
- Kriz sürecinde örgütlenme
- İletişimin sağlanması
- Eşgüdüm sağlayabilmesi
- Krizi denetim altına alabilme
- Normal duruma geçmek için planlama yapma
- Kriz sürecinde öğrenme ve değerlendirmeler yapma

Bunlara ek olarak iyi bir liderin krizlerden ders çıkarabileceğini bilmek geleceğe yönelik deneyim kazanmasını ve krizden daha az zararla çıkmasını sağlar. (Demirtaş 2000: 351).

1.3. COVID-19 pandemisi

Koronavirüs pandemisi tarihteki diğer pandemilere benzemiyor çünkü küreselleşme ve ülkeler arasındaki karşılıklı bağlantı bu durumda önemli bir etkiye sahip. Ne de olsa virüs artık çok daha hızlı yayılıyor. (Mas-Coma, Jones, & Marty, 2020). Küreselleşmenin ekonomik büyüme ve istihdam üzerinde olumlu bir etkisi olsa da, çok sayıda doğrulanmış COVID-19 vakasının olumsuz etkisi, bir salgın hastalık sırasında karanlık tarafını gösterebilir. (Farzanegan, Feizi, & Gholipour, 2020). Pandemi sürecinde gelişmiş ülkeler bile sağlık hizmeti sunmakta sorun yaşadı ve az gelişmiş ülkeler bu duruma çok şaşırıldı. (Shrestha et al., 2020). Daha küreselleşmiş ülkeler, seyahat ve göç yoluyla daha güçlü insan etkileşimleri nedeniyle daha hızlı ve daha büyük bir etkiyle etkilenir. (Zimmermann et al., 2020) COVID-19 pandemisi hemen hemen tüm ülkeleri etkilemiş ve virüsün hızla bulaşması sağlık ve ekonomik sistem üzerinde baskı oluşturmuştur. Bu kriz aynı zamanda yemek dağıtım hizmetleri, çevrimiçi toplantılara aracılık eden platformlar, çevrimiçi mağazalar veya kurye hizmetleri gibi dağıtım sektöründe yeni hizmetlerin ortaya çıkması veya mevcut hizmetlerin geliştirilmesi için bir fırsat sundu. Dijital teknolojilerin ve mikro

düzeydeki girişimlerin hızla yayıldığı bu dönemde tüm çevrimiçi mağazalar ve hizmetler daha fazla kazandı. (Karabag, 2020). Sosyal mesafe tüm toplumu etkiliyor ve insanların bu zor zamanları daha kolay atlatabilmeleri için artık daha fazla sosyal ve duygusal yakınlığa ihtiyaçları var. (Ventriglio, Watson, & Bhugra, 2020). Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü (2020), krizin insanların ruh sağlığı üzerindeki etkisini çok ciddiye alıyor. Bankalar ekonominin önemli bir direğidir ve benimsedikleri yönetim stratejileri pandemi sonrası ekonominin toparlanmasını etkileyecektir. Bankalar, iç ve dış ticareti kolaylaştırdıkları için ekonomik dünyada önemli bir rol oynamaktadır. Bu sistemdeki büyük bir bozulma, bir bütün olarak toplumu etkileyecektir. Bu alanda güven, bankacılık sisteminin ve ekonominin işleyişi için çok önemlidir. (van Esterik-Plasmeijer & van Raaij, 2017). Bankaların ekonomik ve sosyal refah için önemi şüphesiz . (Berger, Molyneux, & Wilson, 2020; Liang & Reichert, 2020). Bunlar ekonominin, şirketlerin ve bireylerin ana sermaye sağlayıcıları ve finansörleridir.

COVID-19 pandemisinin olumsuz etkisini azaltmak için Avrupalı ve ulusal yetkililer birçok karmaşık karar aldı. (Alao, B. B., & Gbolagade, O. L. (2020).

COVID-19 salgını, 2008 mali krizinin ardından G20 mali reformlarının uygulamaya konmasından bu yana küresel mali sistemin ilk büyük sınavıdır. 2008 krizinin aksine, şok finansal sistemin dışından kaynaklandı. Salgın ve hükümet sınırlama önlemleri, reel ekonomik aktivitede ani bir durmaya yol açtı ve finansal sistemi baskı altına aldı ve Mart 2020'de ciddi bir likidite stresine sonlandı. Bunu, ekonomik yansımayı kontrol altına almak ve piyasaları istikrara kavuşturmak için benzeri görülmemiş politika eylemleri izledi. Yetkililer, artan ekonomik belirsizliğe ve finansal istikrara yönelik devam eden yüksek risklere yanıt olarak, finansal esnekliği desteklemek ve reel ekonomiye sürekli bir finansman akışı sağlamak için o zamandan bu yana destek önlemlerinin büyük çoğunluğunu yerinde tuttu.

Küresel finans sistemi, G20 reformlarının sağladığı daha fazla esneklik ve hızlı, kararlı ve cesur bir uluslararası politika yanıtı sayesinde şimdiye kadar pandemiye atlattı. Bankalar ve FPA'lar, özellikle de ÇKP'ler iyi dayandılar ve şoku büyütme

yerine büyük ölçüde absorbe edebildiler. Bununla birlikte, kilit fonlama piyasaları Mart 2020'de akut stres yaşadı ve yetkilileri reel ekonomiye finansman arzını sürdürmek, ekonomik yardım sağlamak, ABD doları fonlama eksikliklerini gidermek ve piyasa işleyişini desteklemek için kararlı adımlar atmaya zorladı. Bu müdahaleler olmasaydı, piyasalardaki stresler muhtemelen devam edecek ve pekâlâ daha da artacaktı.

2008 mali krizinden önemli ölçüde farklı olsa da, bu gerçek yaşam testi, G20 reformlarının işleyişi de dahil olmak üzere mali politika için önemli dersler içeriyor. SSB'lerle işbirliği içinde hazırlanan bu raporun amacı, COVID-19 deneyiminden finansal istikrar için ön dersler ve uluslararası düzeyde daha fazla dikkate alınmasını gerektirebilecek G20 finansal düzenleyici reformların işleyişiyle ilgili yönleri belirlemektir.

Rapor, küresel finansal istikrarla ilgili ana alanlarda ortaya çıkan kilit sorular etrafında düzenlenmiştir. Aşağıdaki bölüm, finansal sistemde döngüsel davranışa yol açan faktörler de dahil olmak üzere, piyasa ve kurumsal esnekliği tartışmaktadır. Bölüm 3, özellikle uzaktan çalışma düzenlemelerine ani ve zorunlu geçiş yoluyla test edilen operasyonel esnekliğe odaklanmaktadır. 4. Bölüm, krize hazırlık ile ilgili konuları tartışmaktadır. Son bölüm, ana bulguları bir araya getirir ve ileriye bakar. Bu aşamada pandemiden alınacak dersler, doğası gereği ön hazırlık niteliğindedir. Pandemi yayılmaya devam ediyor ve küresel ekonomi ve finansal sistem üzerindeki tam etkileri henüz ortaya çıkmadı. Ayrıca, G20 reformlarının etkilerini yetkililer tarafından alınan kapsamlı ve geniş kapsamlı parasal, düzenleyici ve mali destek tedbirlerinden ayırmak zordur, özellikle de destek tedbirlerinin çoğu yürürlükte kaldığı için. (Ashraf, B. N. (2020).

Tablo 1: 2021 yılının Mayıs ayında dünyada görülen corona virüs vaka sayıları ve can kayıplarının en fazla görüldüğü ülkelerin verileri

Ülke	Vaka sayısı	Ölüm	Ted.Gör hasta	İyileşen hasta
ABD	33,550,115	596,946	6,395,031	26,558,138
Hindistan	23,340,938	254,225	3,704,071	19,382,642
Brezilya	15,285,048	425,711	1,012,146	13,847,191
Fransa	5,800,170	106,935	741,49	4,951,745
Türkiye	5,059,433	43,589	249,72	4,766,124
Rusya	4,905,059	114,331	272,199	4,518,529
Birleşik Krallık	4,439,691	127,629	58,695	4,253,367
İtalya	4,123,230	123,282	363,859	3,636,089
İspanya	3,586,333	79,100	223,318	3,283,915
Almanya	3,544,315	85,757	238,258	3,220,300
Arjantin	3,191,097	68,311	268,422	2,854,364
Kolombiya	3,031,726	78,771	104,802	2,848,15

Kaynak: John Hopkins Üniversitesinin raporu (<https://www.bbc.com/turkce/> 19.04.2020)

İKİNCİ BÖLÜM. COVID – 19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE DÜNYA BANKACILIK SİSTEMLERİ

2.1. Covid-19'un dünya bankalarına etkisi

COVID-19 salgını, 2008 mali krizinin ardından G20 reformlarının uygulamaya konmasından bu yana küresel finansal sistemin ilk büyük sınavıydı. 2008 krizinden önemli ölçüde farklı olmakla birlikte, bu gerçek yaşam testi, G20 reformlarının işleyişi de dahil olmak üzere mali politika için önemli dersler içerdi. Bu aşamadaki herhangi bir analiz, pandeminin henüz bitmediğini ve ekonomik ve finansal etkisinin cesur politika eylemleriyle büyük ölçüde hafifletildiğini akılda tutmalıdır. Bu nedenle, standart belirleme organları (SSB'ler) ile işbirliği içinde hazırlanan bu raporun amacı, COVID-19 deneyiminden finansal istikrar için ön dersleri ve G20 finansal düzenleyici reformların işleyişiyle ilgili olabilecek yönleri belirlemektir ki, bu da uluslararası düzeyde daha fazla dikkat gerektirmiştir.

Şimdiye kadar küresel finans sistemi, G20 reformlarının desteklediği daha fazla esneklik ve hızlı, kararlı ve cesur uluslararası politika tepkisi sayesinde pandemiye atlattı. Bu reformların etkin bir şekilde uygulanması, sistemin temel parçalarının pandemiye 2008 mali krizinden daha dirençli bir durumda girmesi anlamına gelmeliydi. Büyük bankaların daha fazla sermayesi var, daha fazla likiditesi var ve daha az kaldıraç kullanıyorlar, bu da makroekonomik şoku büyütme yerine hafifletmelerine izin verdi. Mali piyasa altyapıları (FMI'ler), özellikle merkezi karşı taraflar (CCP'ler), amaçlandığı gibi çalıştı. Bununla birlikte, pandemi deneyimi, finansal sektörler içinde ve arasında dayanıklılık farklılıklarının da altını çizdi. Kilit fonlama piyasaları Mart 2020'de akut stres yaşadı ve yetkilileri reel ekonomiye finansman arzını sürdürmek, ekonomik yardım sağlamak, ABD doları fon sıkıntılarını azaltmak ve piyasa işleyişini desteklemek için kararlı ve benzeri görülmemiş adımlar atmaya zorladı.

G20'nin 2008 sonrasında uygulamaya koyduğu güçlü uluslararası standartlar ve bunlara entegre edilen esneklik, COVID-19'un ilk aşamasında etkili bir politika yanıtını destekledi. Geniş bir dizi parasal, mali, düzenleyici ve denetleyici önlem, COVID-19 olayının finansal sistem üzerindeki etkisini yumuşattı. Yetkililer, yetki alanına özgü koşulları ve ihtiyaçları yansıtarak, reel ekonomiye finansmanı desteklemek için uluslararası standartlardaki esnekliği geniş ölçüde kullandılar. Bazı durumlarda, aşırı finansal koşullara yanıt vermek ve finansal kurumlara ek operasyonel esneklik sağlamak için bireysel geçici önlemler mevcut esnekliğin ötesine geçmiştir. FSB COVID-19 İlkeleri tarafından yönlendirilen izleme ve koordinasyon, eşit şartları bozabilecek ve zararlı pazar parçalanmasına yol açabilecek eylemlerin cesaretini kırmıştır.

Koronavirüs pandemisi tarihteki diğer pandemilere benzemiyor çünkü küreselleşme ve ülkeler arasındaki karşılıklı bağlantı bu durumda önemli bir etkiye sahip. (Mas-Coma, Jones, & Marty, 2020). Pandemi sürecinde gelişmiş ülkeler bile sağlık hizmeti sunmakta sorun yaşadı ve az gelişmiş ülkeler bu duruma çok şaşırıldı. (Shrestha et al., 2020). Daha küreselleşmiş ülkeler, seyahat ve göç yoluyla daha güçlü insan etkileşimleri nedeniyle daha hızlı ve daha büyük bir etkiyle etkilendi. (Zimmermann et al., 2020).

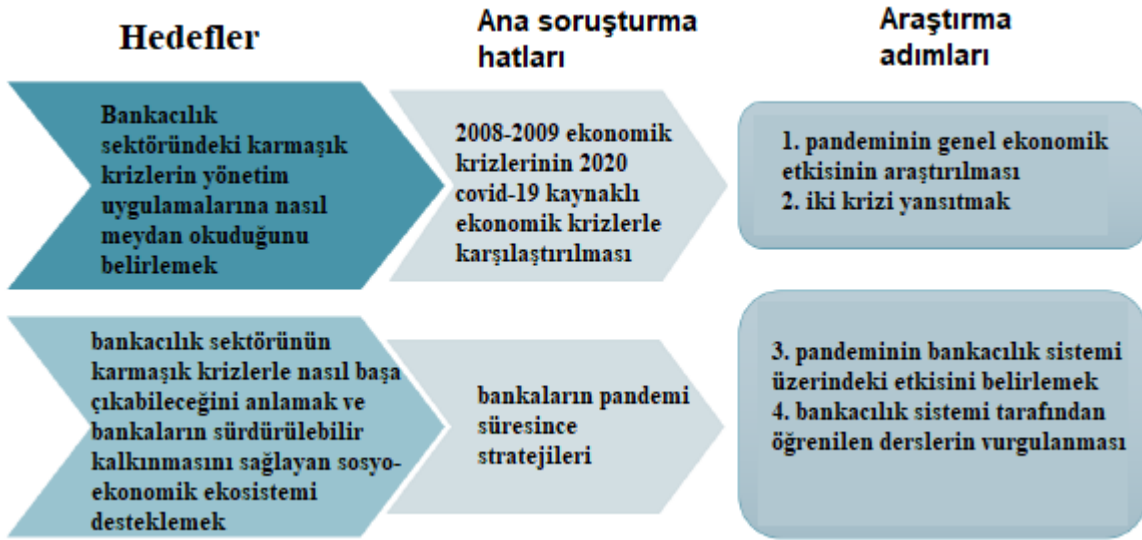
COVID-19 pandemisi hemen hemen tüm ülkeleri etkilemiş ve virüsün hızla bulaşması sağlık ve ekonomik sistem üzerinde baskı oluşturmuştur. Bu kriz aynı zamanda yemek dağıtım hizmetleri, çevrimiçi toplantılara aracılık eden platformlar, çevrimiçi mağazalar veya kurye hizmetleri gibi dağıtım sektöründe yeni hizmetlerin ortaya çıkması veya mevcut hizmetlerin geliştirilmesi için bir fırsat sundu. Dijital teknolojilerin ve mikro düzeydeki girişimlerin hızla yayıldığı bu dönemde tüm çevrimiçi mağazalar ve hizmetler daha fazla kazandı. (Karabag, 2020). Sosyal mesafe tüm toplumu etkiledi ve insanların bu zor zamanları daha kolay atlatabilmeleri için artık daha fazla sosyal ve duygusal yakınlığa ihtiyaçları oldu. (Ventriglio, Watson, &

Bhugra, 2020). Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü (2020), krizin insanların ruh sağlığı üzerindeki etkisini çok ciddiye alıyor.

Araştırma hedefleri ve metodolojisi

Bu makale, mevcut bilgi düzeyini özetlemekte ve COVID-19 pandemisinin bankacılık sektöründeki sonuçlarıyla ilgili yayınlanmış materyalleri ilişkilendirmektedir. Amaç, bankacılık sektörünün karmaşık krizlerle nasıl başa çıkabileceğini anlamak ve karmaşık krizlerin bankacılık sektöründeki yönetim uygulamalarını nasıl zorladığını belirlemektir. Aynı zamanda, 2008-2009 Küresel Mali Krizi ve COVID-19'un dünya ekonomisinin belirli sektörleri üzerindeki etkisi ile karşılaştırmalı olarak pandeminin özelliklerini analiz ettik. Böylelikle, insanlığın hiç karşılaşmadığı belirsiz bir dönemde yaşanan bu zorluklarla bankacılık sisteminin nasıl mücadele ettiğini gözlemledik. Bankacılık sisteminin pandemiye önceki kriz öncesine göre daha dirençli ve iyi sermaye ile girip girmediğini analiz ettik ve bankaların çıkardığı dersleri özetledik.

Şekil 3: Çalışmanın amaçları

Kaynak: Tez yazarının araştırması

Pandemi durumu, finansal kaynaklar, sağlık veya iş istikrarı konusunda yu'ksek stres yaratır. Bu zor bağlamda, bankalar tuku'teci gu'venini inşa etmede onemli bir rol oynamıştır.

Bankalar ekonominin onemli bir direğidir ve benimsedikleri yu'netim stratejileri pandemi sonrası ekonominin toparlanmasını etkileyecektir. Bankalar, i' ve dış ticareti kolaylaştırdıkları i'in ekonomik du'nyada onemli bir rol oynamaktadır. Bu sistemdeki buyu'k bir bozulma, bir bu'tu'n olarak toplumu etkileyecektir. Bu alanda gu'ven, bankacılık sisteminin ve ekonominin işleyişi i'in 'ok onemlidir. (van Esterik-Plasmeijer & van Raaij, 2017). Bankaların ekonomik ve sosyal refah i'in onemi şu'phesiz . (Berger, Molyneux, & Wilson, 2020; Liang & Reichert, 2020). Bunlar ekonominin, şirketlerin ve bireylerin ana sermaye sağlayıcıları ve finansu'rlere'dir.

COVID-19 salgınının işletmeler u'zerindeki etkisi

Karantina du'neni, tu'm du'nyada tuku'tecilerin davranış bi'imini ko'kten değiştirdi ve onları 'evrimi' i' mağazaları tercih etmeye yu'neltti. (Pinzaru, Zbucea, & Anghel, 2020). E-ticaret buyu'meye devam ediyor ve tedarik zincirinde yer alan şirketler talebe uyum sağlamak i'in yeni yollar bulmak zorunda kaldı. Tedarik zincirini destekleyecek yeni bir mekanizma, teknolojik gelişmeler nedeniyle ortaya 'ıkacaktır. O'te yandan, 29 Avrupa u'lkesinde yoksulluk oranında %4,9'dan %9,4'e bir artış ve duşu'k gelirli iş'iler i'in ortalama kayıp oranının %10 ile %16,2 arasında olduğu tahmin ediliyordu. (Palomino, Rodrı'uez, & Sebastian, 2020). Aynı zamanda u'retim su'recindeki yavaşlamanın ve tuku'tecilerin ihtiyatlı davranmasının sektu'rlu' u'zerinde onemli bir etkisi olduğunu unutmamalıyız. Doğu ve Gu'ney Avrupa'da hem yoksullukta hem de sosyal eşitsizlikte Kuzey ve Orta Avrupa'ya kıyasla daha buyu'k bir artış olacağı varsayılmaktadır. (Palomino et al., 2020). Bu farklılaşma, onleme tedbirlerindeki artışla vurgulanmakta. Bu pandemi, belirsizliği başlatan, yoksulluğu artıran ve işlerin 'oğunu donduran kritik bir bankacılık krizine benzer şekilde du'nya ekonomisi u'zerinde bir etki belirledi. Genel olarak, bankacılık krizleri, ekonomik buyu'me ve refahta kısa ama onemli duşuşlerle ilişkilidir. Bir bankacılık krizinin ardından yılda ekonomik buyu'mede onemli ve

belirgin bir düşüş olduğunu ve ekonomi üzerindeki olumsuz etkisinin uzun vadeli olduğunu, geçmiş bankacılık krizlerinin günümüzde de ciddi ekonomik yansımalar bırakması açısından önemlidir. (Kenny & Turner, 2020).

Ayrıca, Avrupa varoluşsal bir zorlukla uğraşdı. Jean Monnet'in Avrupa'nın krizde test edileceğine dair kehanetinin bir yankısı olarak, COVID-19 krizi aciliyet algısını artırdı. (Camous & Claeys, 2020). Kaynaklar, özellikle tıbbi sistemde nadirdir ve devletler genellikle sağlık sistemleri hakkında zor kararlar verir. Ekonomikten dinine kadar tüm sektörler için bir fedakarlık dönemidir. (Barnett, 2020) Pandemi sonrası bir dünyada küresel pazarları yeniden inşa etmek eski formüllere dayanamaz, bunun yerine farklı bir pazar gerçekliği gerektirdi. Bu nedenle, önemli bir çıkarım, şu anda patlamakta olan unsurlara ve küreselleşmenin getirdiği ve şimdi pandemi tarafından güçlendirilen uzun vadeli değişikliklere odaklandı. (McNamara & Newman, 2020).

COVID-19 şoku, son on yılda temelden değişen küresel bir finansal sistemi vurdu. 2008 mali krizinin ardından düzenleyici reformlar ve piyasa kaynaklı düzenlemeler, teknolojik değişiklikler ve NBFİ'nin büyümesi dahil olmak üzere bir dizi faktör, finansal sistemin yapısını ve işleyişini etkilemiştir. Finansal istikrar açısından bakıldığında üç husus var: Birincisi, kriz sonrası reformların finansal dayanıklılık üzerinde amaçlanan etkilere sahip olup olmadığıdır. İkinci bir soru, küresel düzenleyici çerçevenin COVID-19 şokuna yanıt vermek için gerekli esnekliği sağlayıp sağlamadığıdır. Son olarak, kriz sonrası reformların bir parçasını oluşturan düzenleme ve denetimin makroihtiyati yönelimini güçlendirmeye yönelik çabaların bir sonucu olarak, finansal sistemin daha az döngüsel davranıp davranmadığına dair bir soru var.

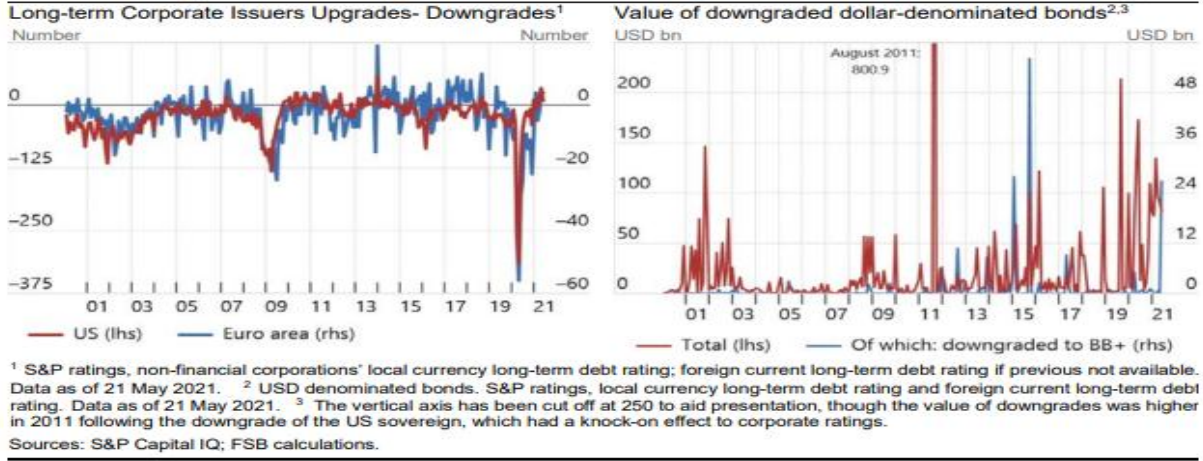
Kriz sonrası reformlar finansal sistem için amaçlanan dayanıklılık seviyesini sağladı mı? Bugüne kadarki ana zorluklar nelerdi?

COVID-19, finansal sistemdeki döngüsellik hakkında daha fazla değerlendirmeyi gerektirebilecek bazı konuların altını çizdi. Döngüsellik finansal sistemin doğal bir özelliğidir, ancak makro ihtiyati politikanın önemli bir rolü,

şokların finansal sistem içinde ve reel ekonomi ile iletimini artıran faktörleri ele almaktır. 2008 sonrası bir dizi reform, aşırı döngüseliği azaltmayı amaçlamıştır. 2008'den bu yana kaydedilen ilerlemeye rağmen, pandemi, marj tamamlama çağrılıyla ilgili konuların altını çizdi; belirli piyasa katılımcılarının davranışları; dış kredi notlarının kullanımının belirli yönleri; ve yeni beklenen kredi zararı (ECL) muhasebesi ile düzenleyici çerçeveler arasındaki etkileşim. Destek önlemleri etkilerini azaltmış veya geciktirmiş olabileceğinden, bu sorunlardan bazılarının daha fazla incelenmesi gerektirdi.

Bazı endişe alanları devam etse de, kısmen 2008 krizinden bu yana düzenleyici eylemler nedeniyle, piyasa katılımcılarının CRA derecelendirmelerine sınırlı mekanik güveni vardır. Bunlar, endeks yeniden dengelemeye tabi olan pasif tahvil fonlarını ve teminat olarak rehin verilen menkul kıymetlerin kredi notuna atıfta bulunan veya türev ürünlerde ve banka kredisi sözleşmelerindeki fesih hükümlerini içeren kurumsal yetkileri içerir. Mart 2020 deneyimi, pasif yatırımcıların satışların zamanlaması konusunda biraz takdir yetkisine sahip olduğunu ve aşırı piyasa stresi dönemlerinde tahvil portföyünün yeniden dengelenmesinin ertelenebildiğini gösteriyor. Ancak, pandeminin ilk aşamalarında olduğu gibi stresli zamanlarda (Qrafa 3), özellikle de yatırım yapılabilir seviyeden yüksek getiriye (“düşmüş melekler”) doğruysa, daha fazla toplu not indirimi etkili olması öngörüldü. Gelişmekte olan piyasa ekonomileri, birçok yerli ihraççının notlarını sınırlayan ülke notu tavanlarının varlığı ve dış sermaye akışlarının daha büyük hassasiyeti göz önüne alındığında, not indirimlerine özellikle duyarlı oldu.

Grafik 1: Covid-19 olayı sırasında tahvillerde düşüşler

Kaynak: Financial Stability Board 13.07.2021 <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P130721.pdf>

2.2. Covid-19 dönemi boyunca bankaların faaliyetleri

Mart 2020'deki piyasa çalkantısı, banka dışı finansal aracılık (NBFİ) sektöründe dayanıklılığın güçlendirilmesi ihtiyacının altını çizdi. COVID-19 olayının etkisi, sektördeki likidite uyumsuzluklarından, kaldıraçtan ve bağlantılılıktan kaynaklanan ve likidite dengesizliklerine neden olabilecek ve "nakit karşılığı" sırasında stresin yayılmasına neden olabilecek güvenlik açıklarını vurguladı. Kargaşa aynı zamanda NBFİ içinde ve bankalarla bağlantılılığın önemini de altını çizdi. Finansal sistemi bu tür zorlamalara maruz bırakan temel yapılar ve mekanizmalar hala yürürlüktedir. FSB, faydalarını korurken NBFİ sektörünün dayanıklılığını artırmak için kapsamlı bir çalışma programı geliştirmiştir. NBFİ politika yanıtlarının sürekli uluslararası işbirliği ve koordinasyonu, düzenleyici arbitrajı ve pazar parçalanmasını önlemek için önemlidir.

Sermaye ve likidite tamponlarının işleyişi daha fazla değerlendirmeyi gerektirmiştir. Bankalar genellikle bugüne kadar kredi talebini karşılamak için sermaye ve likidite tamponlarını kullanmaya ihtiyaç duymamışlardır. Pandemi sırasında kamu önlemleriyle desteklenen güçlü sermaye pozisyonlarını sürdürdüler. Bununla birlikte, bazı kanıtlar, düzenleyici çerçevenin içerdiği esnekliğe rağmen,

bankaların ihtiyaç duyulduğunda tamponlarına dalmakta tereddüt etmiş olabileceklerini göstermiştir. Yetkililer, döngüsel sermaye tamponlarını hızlı bir şekilde serbest bıraktılar, ancak her zaman ya mevcut değildi veya önemli ölçüde ek makro ihtiyati alan sağlamak için yeterli ölçekte değildi. Bankalar genel olarak büyük likidite baskılarıyla karşı karşıya kalmasa da, bazıları likidite seviyelerini düzenleyici minimumların oldukça üzerinde tutmak için savunmacı önlemler aldı.

Aşırı finansal sistem döngüsellığı ile ilgili bazı endişeler devam etdi. Mart 2020 kargaşasının zirvesi sırasında bazı türev piyasalarındaki marj çağrıları, genel nakit talebine ek olarak, beklenenden daha büyük veya piyasa katılımcıları tarafından yeterince öngörülmemiş olmuştur. Bazı yatırımcıların eylemleri, likidite dengesizliklerinin artmasına ve finansal sistem aracılığıyla yayılmasına katkıda bulunmuştur. Düzenleyici gereklilikler, bayi davranışını belirlemede baskın bir faktör gibi görünmese de, bazı piyasalarda ortaya çıkan dengesizlikleri azaltmak için bankaların teşviklerini azaltmıştır.

COVID-19, ekonomideki ve küresel finansal sistemdeki hızlı teknolojik değişimin ortasında dayanıklılığı artırma ihtiyacını güçlendirdi. Bulut hizmetleri gibi üçüncü taraf sağlayıcılara dış kaynak sağlama, finansal kurumlarda operasyonel esnekliği artırmış gibi görünse de, bu tür hizmetlere artan güven, yeni zorluklara ve güvenlik açıklarına yol açtı. Tedarik zinciri genelinde bu tür risklerin etkin yönetimi, operasyonel ve siber riskleri azaltmak için çok önemlidir.

Ekim ayında yapılan G20 Zirvesi'nin nihai raporu, o zamana kadar yapılan tüm FSB/SSB çalışmalarını ve paydaş katılımından alınan çıkarımları yansıtdı ve belirlenen sorunları ele almak için geçici dersler ve sonraki adımları belirleyedi.

Ülkelerin pandemiye karşı farklı bir yaklaşımı oldu ve restoranlar, oteller veya üniversiteler dahil olmak üzere birçok sektör etkilendi. Bu ekonomik gerilemeye neden oldu. (Dube, Nhamo, & Chikodzi, 2020; Ventriglio, Watson, & Bhugra, 2020; Gursoy & Chi, 2020; Sahu, 2020). Bu nedenle, bankacılık sektörünün istikrarı, daha önce bahsedilen bu sektörleri etkileyen ve buna kültürel, boş zaman ve rekreasyonel

faaliyetler veya turizm ofisleri ekleyen kriz bağlamında çok önemlidir. (Korzeb & Niedziółka, 2020). Bankacılık sektörü, tüketicilerin günlük yaşamlarını etkileyen hizmetler sunduğu için ekonominin önemli yapı taşlarından biridir. Bankaların getirdiği finansal istikrar ve güvenlik duygusu bireyler ve aileler için önemlidir. Sağlam bir finans sektörü, tasarrufları teşvik eder ve bunları ekonomik büyümeyi destekleyen yatırımlara tahsis eder. Sadece ekonomik olarak değil, aynı zamanda zihinsel olarak da etkileri olan zor bir dönem. (Ventriglio, Watson, & Bhugra, 2020; Foss, 2020; Xiong et al., 2020; Kazmi et al., 2020). COVID-19 pandemisinin getirdiği en önemli değişikliklerden biri, artık iş teklifinin talepten daha yüksek olmasıdır. (Pînzaru & Zbucnea, 2020, p.309). Bu kriz döneminde bankalar, devlete, küçük ve büyük işletmelere ve bireylere destek vererek toplumun salgınla başa çıkmasına yardımcı olmada önemli bir rol oynamaktaydı. Şirketlerin, bireylerin ve diğer kuruluşların dayanıklılığına katkıda bulunmak için bankaların COVID-19 pandemisinin getirdiği zorluklara uygun şekilde uyum sağlaması gerekiyor. Ancak Banka destekli bir ekonomik toparlanmanın ne kadar etkili olacağı, bankaların dayanıklılığına ve finansal sağlığına bağlıdır.” (McKinsey & Company, 2020a, p.1).

Aynı zamanda, bu kategoriye diğer yaş gruplarıyla karşılaştırsak, özellikle gençler arasında ekonomik bir kriz sonucu işsizlik arttı. Kısa vadede, güçlü işgücü koruma mevzuatına sahip ülkelerde etki azaldı, ancak orta vadede sorun daha da belirgin. (van Dijk, van Dalen, & Hyde 2020). Makroekonomik düzeyde, işgücü piyasası baskı altında. (Savić, 2020; Spicer,2020). İnsanlarla dolu açık alanlar, dolu asansörler, takım elbiseli insanlar gibi daha önce normalliği temsil eden sembollerin yerini ekranlar, çevrimiçi toplantılar ve kişisel koruyucu ekipmanlar (maske, eldiven) aldı. Toplantılar ve sohbetler sanal alanlara (Zoom, Skype, Teams gibi) kaydı ve bu dönemde birçok şirketin değerleri keşif ve yaratıcılıktan güvenlik ve dayanıklılığa kadar değişti. Bu değişiklikler yöneticileri doğrudan etkiledi çünkü evden çalışan bir şirketten bir işte bir organizasyon kültürü oluşturulup oluşturulamayacağını merak ediyorlardı. (Spicer, 2020). Ortaya çıkan davranış stratejisinin vizyonu, karar verme

konusunda benzersiz bir bakış açısı sunar. Yetkililer ve karar vericiler, hastalığın nasıl yayıldığını ve epidemiyolojik parametreleri tam olarak anlamadıkları için sağlam bir stratejiye sahip değillerse, şirketler belirsizliğin tek sabit olduğu bir ortama uyum sağlamak zorunda kaldı. Bu dönemde birkaç tedarik zinciri doğrudan etkilendi ve bu nedenle maskeler, dezenfektanlar, temizlik malzemeleri ve bakım ürünleri gibi pandemi ile daha iyi başa çıkma ile ilgili bir ürün kriziyle karşı karşıya kaldık. Kuruluşlar krize uyum sağlamak için esnekliği temel olarak kullanmalı ve işletmeler bugün beş ana alanda hareket etmelidir: “geliri kurtarma, operasyonları yeniden tanımlama, organizasyonları yeniden düşünme, dijitalleşmeyi hızlandırma ve pazarlama stratejilerini uyarılama” (Pinzaru, Zbucnea & Anghel, 2020, p.727). Bu bağlamda, bu krizin etkilerinin azaltılmasında yöneticilere önemli bir rol düşmekteydi.

2008-2009 ekonomik krizlerinin 2020 COVID-19 kaynaklı ekonomik krizlerle kısa bir karşılaştırması

Tarih boyunca dünya başka pandemilerle karşı karşıya kaldı. Yakın tarihteki en şiddetli salgın 1918-1919'da İspanyol gribiydi. (Guda, 2020). COVID-19 pandemisi, sağlık sistemi üzerinde baskı yaratan en son krizdir ve aynı zamanda finansal sistem için de bir sınavdır ve makroekonomik göstergede “yoksulluğu derinleştirebilecek ve olası bir durgunluk veya depresyonu tetikleyebilecek toplam talep, üretim, arz, ticaret akışları, tasarruflar, yatırımlar ve istihdam” gibi her türlü sorunlara neden oldu. (Barua, & Barua, 2021 p.1). COVID-19 pandemisinin ekonomik etkileri, çok sayıda finansal kurumun çöktüğü ve tüm dünyada hükümet müdahalesi gerektirdiği 2008-2009 mali krizinden farklıdır. 2009'da Krizden kurtulan bankalar hükümet kurtarmalarından (doğrudan ve dolaylı) ve rekabetteki düşüşle birlikte finansal sisteme büyük miktarda likidite enjeksiyonlarından yararlanarak rekor kârlar elde ettiler. Bu noktadan hareketle, iki kriz arasındaki farkları analiz etmek ve gözlemlemek ve bankacılık sisteminin çıkardığı dersleri özetlemek önemlidir.

Ucuz kredi ve gevşek kredi standartları, konut balonunun tetikleyicisi ve Büyük Durgunluğun (2008-2009) başlangıcının öncülüydü. 2008-2009 arasındaki geçmiş

durgunluk, tıpkı son 50 yılda, finansal sistem kaynaklı olan borsa çöktürleri ve borç temerrütleri gibi birçok gerileme gibi, bankacılık sistemindeki bir şoka dayanıyordu. Şimdi ise durum farklı çünkü finansal mekanizmalar tarafından üretilmeyen ve dünyanın tüm devletlerini etkileyen küresel bir pandemiye dayanıyor. (McKinsey, 2020a). 2008-2009 arasındaki kriz, ipotek kredisi piyasalarındaki belirsizlikle ilgiliydi, ancak şimdi belirsizlik ekonomik çöktürün süresiyle ilgili. (Jackson & Schwarz 2020).

Tablo 2: COVID-19 Pandemi Krizi ile 2008-2009 Büyük Durgunluğunun Karşılaştırılması

Boyutlar	COVID-19 Pandemi Krizi	2008-2009 Büyük Durgunluğu
Kökenler	Dışsal, finansal sistemin dışından gelen (Borio, 2020a)	Finansal sistem kökenleri
Darbe	Çoğu ekonomik sektörde eşzamanlı ve genelleştirilmiş etkiler; kapatma etkisi (Guda, 2020).	Belli bir sektördeki dengesizliklerin birikmesinden kaynaklanmış; subprime ipotek krizi
Mali kayıplar	Yaklaşık iki ay içinde küresel sermaye piyasası, tarihin en büyük düzeltmesi olan yaklaşık 27 trilyon dolar kaybetti. Belirsizlik de çok daha yüksektir. (OECD, 2020)	Maksimum negatif düzeltmeye 2008'de Lehman Brothers'ın düşüşünden sonra ulaşıldı. (Guda, 2020).
Hükümetler ve merkez bankaları tarafından alınan önlemler	Hükümetler ve merkez bankaları benzeri görülmemiş önlemler aldı. Vatandaşlar, kamu ve yasal makamlarla daha fazla koordinasyon gerektirir. Önlemler, sağlık ve esenlik (en azından en zengin ülkelerde) ve ayrıca zor durumdaki işletmeleri desteklemekle ilgilidir.	Hükümetler ve merkez bankaları yüz milyarlarca dolar düzeyinde önlemler aldı. Bu önlemler esas olarak bankacılık sistemini ve nüfusun tasarrufunu kurtarmayı amaçlamıştır. (Guda, 2020)
Bankacılık sisteminin konumu	Son krize kıyasla iyi sermayelendirilmiş ve daha güçlü bir konumda	2008'de bankacılık sistemi kırıldı ve daha fazla sorun vardı
Sosyal etki	Sahte haber etkisi İzolasyon savunmasız bireyleri etkileyebilir (Ventriglio, Watson, & Bhugra, 2020).	Büyük Durgunluk, medya tarafından gerçek zamanlı olarak ele alınan ilk durgunluktu.
Kurtarma	Bankalar çözüm olarak görülüyor. Hükümetler "firmaları, haneleri ve savunmasız nüfusları korumak için büyük mali destek sağladı" (OECD, 2020, p. 33)	Bankalar sorunun bir parçasıydı.

Kaynak: Mihaela R.M. 2020, s7 (The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Banking Sector)

Her iki kriz de dünya ekonomisinde sayısız etki yaratan belirli bir sektörde (sağlık ve finans) başlamıştır. COVID-19 krizinin ekonomik etkisi farklı bölgeler arasında. Örneğin, ekonomisi turizme büyük ölçüde bağımlı olan bölgeler, koronavirüsten diğer bölgelere göre daha fazla etkilendi. (OECD, 2020). Büyük Durgunluk örneğinde de, dünya ekonomisi üzerinde farklı etkileri olan küresel makroekonomik koşullarda senkronize bir bozulma ile karşı karşıya kaldık. Her iki krizin de kökeni tartışılan ilk boyuttur. 2020'de kriz dış kaynaklıydı, finansal sistemin dışından geliyordu. Finansal sistem, kırılgan olduğu ve daha fazla sorunun olduğu 2008'in aksine, 2020'nin başında şoklarla yüzleşmeye daha iyi hazırlanmıştı. 2008 krizi sonrasında kabul edilen düzenlemeler, finansal sistemin şoklarla daha iyi başa çıkmasına yardımcı olmuştur. Bu dışsal şok finansal sistemi baskı altına aldı (Financial Stability Board, 2020). Politika yapımcılar ve merkez bankalarının almak zorunda kaldıkları önlemler sonucunda bugün bankalar yüksek oranda kapitalize edilmiş durumda. (McKinsey, 2018).

COVID-19'un ekonomi üzerindeki etkisi muhtemelen tartışılan en önemli boyuttur. Bankalar, düşük faiz oranlarından ve azalan aktif kalitesinden kaynaklanan kârlılık ve finansal dayanıklılık önündeki engellere rağmen ekonomik sistemin toparlanmasının bir parçası. (KPMG, 2020a). Bir karşılaştırma yapacak olursak, COVID-19 pandemisinin neden olduğu krizler borsaları, 1918 İspanyol Gribi de dahil olmak üzere, önceki bulaşıcı hastalıklardan daha fazla olumsuz etkiledi. (Baker et al., 2020). Dünya Bireysel Bankacılık Raporu (2020), bir çalışmada COVID-19 şokunun bankalar üzerindeki olumsuz etkisinin, şirketlere ve diğer finansal olmayan kurumlara göre çok daha belirgin ve uzun süreli olduğunu ve bankaların kurumsal sektöre yönelik şokun en azından bir kısmını absorbe edeceği beklentisini ortaya koydu. (Demirguc-Kunt, Pedraza, & Ruiz-Ortega, 2020).

Bankacılık sisteminde pandemi sırasında Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS)

COVID-19 salgını sırasında şirketler, faydacılık ve deontolojik faktörler tarafından hayırsever KSS eylemlerine dahil olmaya motive edildi. (Manuel & Herron,

2020). Özellikle pandemi döneminde bankalar iyi vatandaş olduklarını ve topluma dahil olduklarını göstermeye istekliydi. Bu nedenle çok sayıda KSS programı yürüttüler, örneğin Çin'de çoğu banka toplulukları desteklemek için programlar geliştirdi. Çin, COVID'nin nüfus üzerindeki etkisini azaltmak için çok çeşitli önlemler uygulamıştır. Sosyal mesafe ve karantina, diğer eyaletlerde olduğu gibi büyük dengesizlikler yarattı. Bu zorlu süreçte bazı şubeler kapandı ancak banka çalışanlarının önemli bir kısmı hem halka hem de iş ortamına hizmet etmek için ön saflarda görev aldı.

Geçmiş deneyimler göz önüne alındığında, “bankalar 2008 mali krizinden bu yana itibarlarını iyileştirmek için çok şey yaptı ve bu sefer toparlanmayı engelleme bilecek bir şey yapma konusunda endişeliydi” (KPMG, 2020b, p.7). 2020' yılı boyunca dünya çapında pekçok banka, COVID-19 salgınıyla mücadelede hastane ve sivil toplum örgütleri (STK) için milyonlarca dolar bağışta bulundu ve katkılar yerel sağlık sistemini ve savunmasız nüfusu desteklemek için dağıtıldı. (Associations of Banks, 2020) Bu eylemler, sağlık sisteminin içinden geçmekte olduğu zorlu döneme bir tepki olarak yapılmıştır. Milyarlarca insanın çalışma ve yaşama şeklini değiştiren akıllı telefonların başarısının getirdiği yeni bir modernite çağında yaşıyoruz. Bankaların insanların ve toplulukların yararına birlikte yaptıkları, onlara karşı kişisel bir taahhüt haline gelir ve bankacılığın geleceği budur: teknoloji tarafından desteklendiğinde, insanlar, şirketler veya yerel topluluklar için yaptıklarına derinden, kişisel olarak dahil olurlar. COVID-19 krizi nedeniyle 2020, bankacılık sistemi için çok zor bir yıl oldu çünkü bankalar müşterileriyle ilgilendi ve onların toplum için uygun olduğunu gösterdi. Daha parlak bir gelecek için, topluma dahil olan sürdürülebilir değerlere ve şirketlere ihtiyacımız var.

Bankacılık sisteminin konumu da ekonomik iyileşme için kritik öneme sahiptir. Bankalar son krize kıyasla iyi sermayelendirilmiş ve daha güçlü bir konumda olsalar da, bankacılık sistemi pandemiden olumsuz etkilendi.

COVID-19 pandemisi nüfus üzerinde önemli bir sosyal ve psikolojik etkiye sahip olduğundan, sosyal etki zor ve karmaşık bir fenomen. PwC'ye (2020a, s.1) göre "yılın başından bu yana, koronavirüs (COVID-19) pandemisi etrafındaki halkın korkusunu ve belirsizliğini istismar eden sahte haberlerde bir artış gördük". İnsanlar onlar için yeni bir bağlamla karşı karşıya kaldı ve o zaman sahte haberlere ve komplo teorilerine inanmak daha kolaydı. 2008'deki Büyük Durgunluk, medya tarafından gerçek zamanlı olarak ele alınan ilk durgunluktu, ancak bu kadar çok sayıda sahte haberle karşılaşmadı. İnsanlar bire bir etkileşimi kaçırıyor ve izolasyon şiddeti, aile içi istismarı, alkol veya uyuşturucu kullanımını artırmış olabilir. (Ventriglio, Watson, & Bhugra, 2020). Bu, gelecekte önemli sonuçları olabilecek bir sorundur. Kurtarma, tartışılan son boyuttur. Son mali krizin aksine, mevcut krizin üç temel unsuru vardır: dışsal, belirsiz ve küreseldir. (Borio, 2020a). Bankalar bu krize bir çözüm olarak görülüyor, çünkü bankacılık sistemi hükümetlere ve müşterilere destek sağlıyor. (KPMG, 2020a). İlk kriz durumunda şok bankacılık sisteminin içinden, bu sefer şok dışarıdan gelmesine rağmen, 2020'deki Kilitlenme ile 2009'daki Büyük Durgunluk arasında bazı benzerlikler var. Her iki krizin de ekonomi üzerinde benzer bir etkisi var: ekonomik büyüme, ekonomik aktivite ve istihdamdaki daralmalar. (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, 2020)

COVID-19 salgını bankacılık sisteminde pek çok şeyi değiştirdi: çalışma biçimleri, yeni operasyonlar ve işlemler. Bankacılık hizmetlerinin özü, şubelerinin tamamını kapatmamalarını ve insanların finansal kaynaklara erişimini sağlamalarını gerektirdi. Salgın sırasında birçok ülke ve bölgede çalışanların güvenliği, personel sıkıntısı ve genel olarak daha az ticaret nedeniyle banka şubelerinin yaklaşık dördte biri kapandı. Kalan yüzde 75'in çoğu, azaltılmış saatlerde ve azaltılmış personelle açık. (KPMG, 2020b) Etraflarındaki tüm bu zorluklarla birlikte, geleceklerini tanımlayan stratejiye dikkat etmeleri gerekiyordu. PwC'ye göre, hayatta kalmak için iş sürekliliği planlamasına odaklanmaları gerekiyordu: şube saatlerini ve personel karmasını ve zamanlarını ayarlamak, şube içi ziyaretleri sadece randevuya geçirmek,

bazı şubeleri geçici olarak kapatmak. Çalışma biçiminde uygulanan tüm bu değişiklikler, bankacılık sisteminin gelecekte nasıl görüneceğini kesinlikle etkilenmiştir.

Şekil 4: Pandeminin bankacılık sektörüne etkisi

Kaynak: Tez yazarın araştırması

Özellikle ihracata yönelik sektörler ve küçük işletmeler için önemli kredi riskine sahip olan bankalar, pandemi sırasında veya sonrasında temerrüt oranlarında keskin bir artış gördü. (Barua & Barua, 2021). Dikkate almamız gereken bir diğer husus, borçluların kredi yükümlülüklerini yerine getirmedeki performansları ve kapasiteleridir. (Disemadi & Shaleh, 2020). COVID-19 pandemisi nedeniyle birçok kişi finansal sorunlarla karşı karşıya kaldı, bu nedenle bu, bankacılık sisteminin performansını bozma potansiyeline sahiptir. (Disemadi & Shaleh 2020) .

2.3. Covid-19 pandemisine karşı bankaların stratejileri

COVID-19 pandemisinin olumsuz etkisini azaltmak için Avrupalı ve ulusal yetkililer birçok karmaşık karar aldı. Şöyleki, pekçok ülkelerde hükümetler koronavirüs pandemisinin yarattığı krizin haneler ve yerli şirketler üzerindeki olumsuz etkilerini hafifletmeyi amaçlayan önlem paketleri kabul etti. Ana önlemlerden biri, bankaların COVID-19 salgını nedeniyle gelir kaybı yaşayan nüfusun kredilerinin ödemelerini ertelemesine izin vermektir. Birçok şirket COVID-19 salgını nedeniyle kayıplarla karşılaştı ve kredi ödemelerini geciktirmek için bu önlemlerden yararlandı. Aynı zamanda bireyler kredilerini şirketlere göre daha az ertelediler. (Popa, 2020) Bu yön, pandeminin ekonomik etkilerinin tüm endüstriler için çok kritik olduğunu doğrulamaktadır. Bankacılık sektörü, faaliyetlerinin özellikleri nedeniyle, makroekonomik gelişmeler ve iş dinamikleri üzerinde etkisi olan ekonomik ve finansal mekanizmaların düzgün işleyişinde kilit bir rol sağlayabilir. Yukarıda açıklanan nedenlerle pandemi sırasında benimsenen bankacılık stratejilerini analiz etmek önemlidir.

Mevcut krizde, kamu yetkilileri, COVID-19 pandemisinin güçlü bir bölgesel boyutu olduğu için ekonomiyi desteklemek için benzeri görülmemiş önlemler aldı. Tedbirlerin esas olarak bankacılık sistemini ve nüfusun tasarrufunu kurtarmayı amaçladığı 2008-2009 Büyük Durgunluğunun aksine, hükümetler zor bir takasla karşı karşıya: ekonomik toparlanmayı yönetmek ve virüsün dalgalarının etkisini azaltmak.

Yip ve Bocken (2020), 2008 krizinden sonra bankaların, özellikle sürdürülebilir kalkınma söz konusu olduğunda zor bir konumda olduğunu ancak yine de benzersiz bir rol oynadıklarını özetlemektedir. Bankacılık sisteminde kaydedilen kayıplar 2009 krizine göre daha düşüktür. Ticari bankaların nüfusun likiditeye erişimini sürdürmesini sağlamak, dış borç seviyesinin dikkatli bir şekilde izlenmesinin yanı sıra ana önceliklerden biri olmuştur. (Funke & Tsang, 2020). Likidite sağlamaya yönelik bir uygulamanın hayata geçirildiği Almanya'dan başarılı bir model geliyor ve bu sayede Alman bankaları girişimcilere ve şirketlere bu zor dönemi atlataları için destek oldu.

Bu uygulamayı 2008-2009 krizlerinde de şirketlere borç verdiklerinde kullandılar. Unutulmaması gereken şey, bankaların bir önceki krize göre halen daha hazırlıklı oldukları ve bu zor zamanlarda şirketlere destek olmaları, destek vermeleri ve elbette zor durumdaki müşteriler için faizlerin ertelenmesine imkan vermesi gerektiğidir. (Flögel, 2020).

Pandemi, bir şok gelmeden önce etkin operasyonel risk yönetimi düzenlemelerinin yürürlükte olmasının önemini vurgulamaktadır. İhtiyati karantina önlemleri, tüm finansal piyasa katılımcılarının acil durum planlarını test etti. Finansal kurumlar ve FPA'lar iş sürekliliği planlarını başarıyla uygulamaya koydu ve kısa sürede evden çalışma (WFH) düzenlemelerini kabul etti. Yeni zorluklara rağmen, finans kuruluşları genellikle bu modda operasyonlarını beklenenden çok daha uzun süre sürdürebildiler ve bazı durumlarda önemli ölçüde artan işlem hacimlerine rağmen finansal piyasaların açık ve düzenli kalmasını sağladılar.

Yetkililer, kriz yönetimine hazırlık durumunu daha da geliştirmek için adımlar atmaya devam etmelidir. Denetleme kurulları ve kriz yönetimi grupları gibi son yıllarda kurulan sınır ötesi mekanizmalar, yetkililer arasında zamanında ve etkili bilgi paylaşımını ve işbirliğini kolaylaştırdı. Senaryoya dayalı stres testleri, yetkililerin politikalarını ayarlamasına yardımcı olurken, kurtarma ve çözüm planlaması firmaların yeteneklerini geliştirdi. Sektöre ve kamuya açık iletişim, politika önlemlerinin etkinliğinin desteklenmesine yardımcı oldu. Yetkililer, bilgi paylaşımını daha da geliştirmek için fırsatları araştırmaya ve belirlenen veri boşluklarını ele almak ve analitik araçları geliştirmek de dahil olmak üzere denetim ve düzenleyici politikaları değişen temel koşullara uyarlamaya devam etmelidir. Stres ve çözüm zamanları için güvenilir likidite ve sistemik kriz düzenlemeleri sağlamaya yönelik çabalar devam etmelidir.

Sistemik güvenlik açıklarını erkenden belirlemek bir öncelik olmaya devam ediyor. COVID-19 salgını henüz küresel finansal sistemin direncini test edebilir. Mevcut düşük kurumsal iflas seviyesi, devam eden politika desteğine dayanıyor gibi

görünüyor. Bankalar ve banka dışı borç verenler, bu önlemler çözüldüğü için hala ek kayıplarla karşı karşıya kalmış. Son banka stres testleri, en büyük bankaların iyi sermayelendirildiğini ve bir dizi kurtarma senaryosu altında dirençli kalacağını gösteriyor. Yine de, uygulanabilir projeleri ayırt etmeyi zorlaştıran, mali olmayan sektör kredi kalitesinin bozulduğu bir ortamda bankaların reel ekonomi finansmanını nasıl sürdürecekleri konusunda sorular olmuş. Eşzamansız ekonomik döngüler ve genişleyen faiz oranı farklılıkları, dolar cinsinden yatırımlar aniden yetki alanları arasında yeniden tahsis edildiğinden, gelişmekte olan piyasalardan düzensiz sermaye çıkışlarına neden olmuş.

Salgının miraslarından biri, finansal olmayan sektörde bir kaldıraç ve borç fazlalığı oluşması. Yüksek kurumsal ve bazı durumlarda devlet borçluluğu, COVID-19'un patlak vermesinden önce zaten bir endişe kaynağıydı. Hızlı ve büyük kredi desteği, özellikle borç seviyelerini artırdı. Yaşayamayan şirketlerin piyasadan çıkışını kolaylaştırmak ve kaynakların uygulanabilir firmalara verimli bir şekilde yeniden tahsis edilmesini teşvik etmek de dahil olmak üzere borç fazlalığını ele almak, ileriye dönük politika yapıcılar için kilit bir görev olmuş.

COVID-19 deneyimi, G20 reform gündeminin kalan öğelerini tamamlamanın önemini pekiştiriyor. Küresel finansal sistemin kriz sonrası reformların uygulanmasının en ileri düzeyde olduğu kısımları dayanıklılık sergiledi. Basel III, tezgah üstü (OTC) türevler, çözüm çerçeveleri ve NBFİ dahil olmak üzere reformların tam, zamanında ve tutarlı bir şekilde uygulanmasının finansal istikrar faydaları, üzerinde anlaşmaya varıldığı zamanki gibi geçerliliğini koruyor. Makro ihtiyati politikanın pratikte nasıl işlediği de dahil olmak üzere, bu reformların bir kez uygulandığında amaçlandığı gibi etkili bir şekilde çalışıp çalışmadığını değerlendirmek de önemlidir.

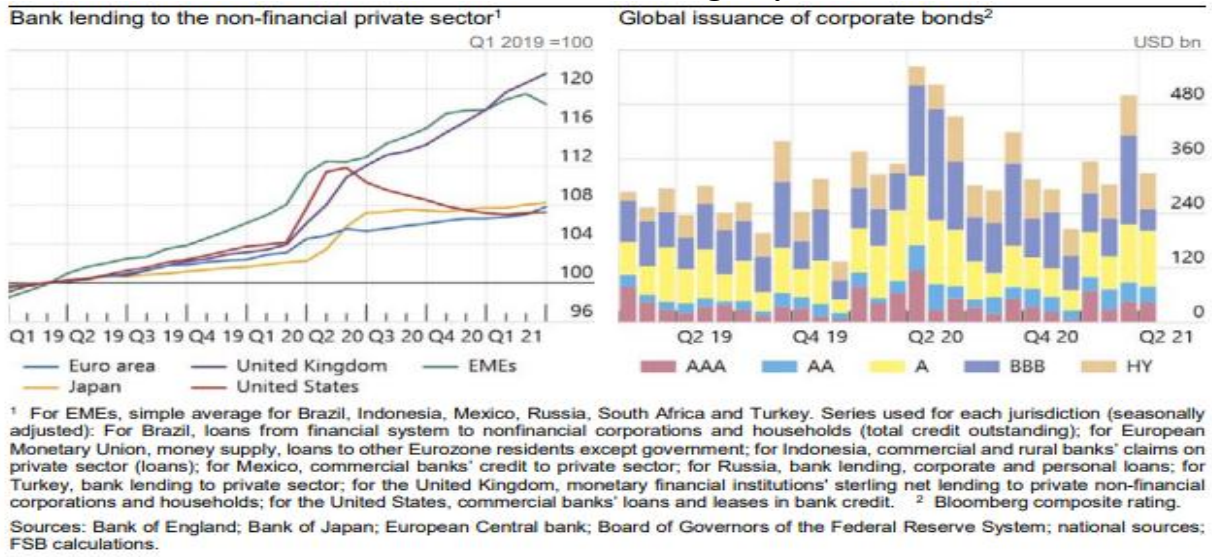
Finansal kurumlar, yetkisiz sularda yönetiliyor ve bankaların bu krizi daha kolay atlatmak için devlet destek önlemlerini ele alması gerekli. Bankalar, doğaları gereği, sorunlu krediler ve aşırı banka kaçıışı olasılığı nedeniyle ekonomik gerileme

dönemlerinde savunmasızdır. (Goodell, 2020). COVID-19 salgını yakın tarihte finans sektörünün en önemli sorunu. COVID-19 salgını, fatura ödeme, market alışverişi ve marka alışverişi için rutin işlemleri sürdürmek amacıyla dünyayı bankacılığa doğru hareket ettirdi. (Naeem & Ozuem, 2021). Bankacılık sektörü eski yöntemlerinin bazılarını değiştirdi ve şimdi müşterilerinin hayatını kolaylaştırmanın yeni yollarını bulmuş. Çevik çalışma yöntemini kullandıklarında işlerin çok hızlı gerçekleşebileceğini gösterdiğinden, bu dönem bankalar için büyük önem taşımaktaydı. “Çevik”, ortak bir hedef tarafından yönlendirilen, insanların farklı düşündüğü ve hareket ettiği çok sayıda insan, topluluk anlamına gelir. Bankaya güvenilir bir modern arayüz (ön uç dahil) sağlamak için dijital olmak anlamına gelir, süreçlerini dijitalleştirmedikçe bu mümkün olmayacak. Bankacılık sistemi, bankacılık yaparak veya herkesin anlayabileceği finansal hizmetler sunarak ve finansmana mümkün olan en akıcı, en basit şekilde erişim sağlayarak çevik bir çalışma biçimini benimsemiş.

Geniş bir dizi parasal, mali, düzenleyici ve denetleyici önlem, COVID-19 olayının finansal sistem üzerindeki etkisini yumuşattı. Bu kısmen dış şokun olağanüstü büyüklüğünü yansıtırken, aynı zamanda finansal sistemin bazı bölümlerinde yaşanan belirli sorunlara bir yanıtı. Merkez bankaları, 2008 mali krizini aşan bir ölçekte ve hızda eşi görülmemiş bir harekete geçti. Merkez bankası varlıkları, farklı şekillerde ve farklı kanallardan destek sağlanmasını yansıtarak 2008'den çok daha fazla genişledi. Düzenleyici ve denetleyici önlemler, bankaları kredi vermeyi desteklemek, kaynakları serbest bırakmak ve operasyonel yükleri hafifletmek için mevcut tamponları kullanmaya teşvik etti. (Bu önlemler, döngüsel sermaye tamponunun ve diğer sistemik risk tamponlarının serbest bırakılmasını; sermaye ve likidite tamponlarını kullanmaya teşvik; temettüler, hisse geri alımları ve ikramiyeler üzerindeki kısıtlamalar; varlık sınıflandırma kılavuzu; ihtiyatlı gereksinimlerin uygulanmasında esneklik; operasyonel yükün azaltılması; ve hedeflenen denetim faaliyetleri) (FSB report on the COVID-19 pandemic: Financial stability implications and policy measures taken (July 2020)). Menkul kıymet düzenleyicileri de piyasa işleyişini

desteklemek için önlemler aldı. Mali makamlar, pandeminin etkilerinden korunmak ve kredi arzını sürdürmek için şirketlere ve hane halklarına önemli destek sağladı. Gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde (EME'ler) devlet desteğinin derecesi, genel olarak gelişmiş ekonomilerden belirgin şekilde daha düşüktür ve politika karışımı, birçok EME'nin karşılaştığı belirli zorlukları ve kısıtlamaları yansıtacak şekilde biraz farklıdır. (FSB report on the COVID-19 pandemic: Financial stability impact and policy responses (November 2020). Daha fazla genel dayanıklılık ve kararlı politika müdahalelerinin bir sonucu olarak, COVID-19 olayı boyunca reel ekonomiye finansman genel olarak mevcut kalmıştır. Mart 2020 piyasa çalkantısı sırasında fonlama koşullarının önemli ölçüde sıkılaşmasına ve zorlu bir operasyonel ortama rağmen, bankalar kredi vermeye devam etti. (Qrafa 5). Gerçekten de, BCBS analizi, daha güçlü sermayeli bankaların işletmelere ve hanehalklarına kredi vermede diğer bankalardan daha yüksek artışlar gösterdiğini göstermektedir. Mart krizinin zirvesi sırasında sermaye piyasaları ciddi aksamalara maruz kalırken, politika müdahaleleri piyasanın işleyişini yeniden canlandırdı ve reel ekonomiye önemli miktarda özkaynak ve borç finansmanı ihracını kolaylaştırdı. Türev işlem hacimleri de artarak piyasa katılımcılarının riskleri transfer etme ve riskten korunma yeteneklerini artırdı.

Grafik 2: Covid-19 etkinliği boyunca finansman

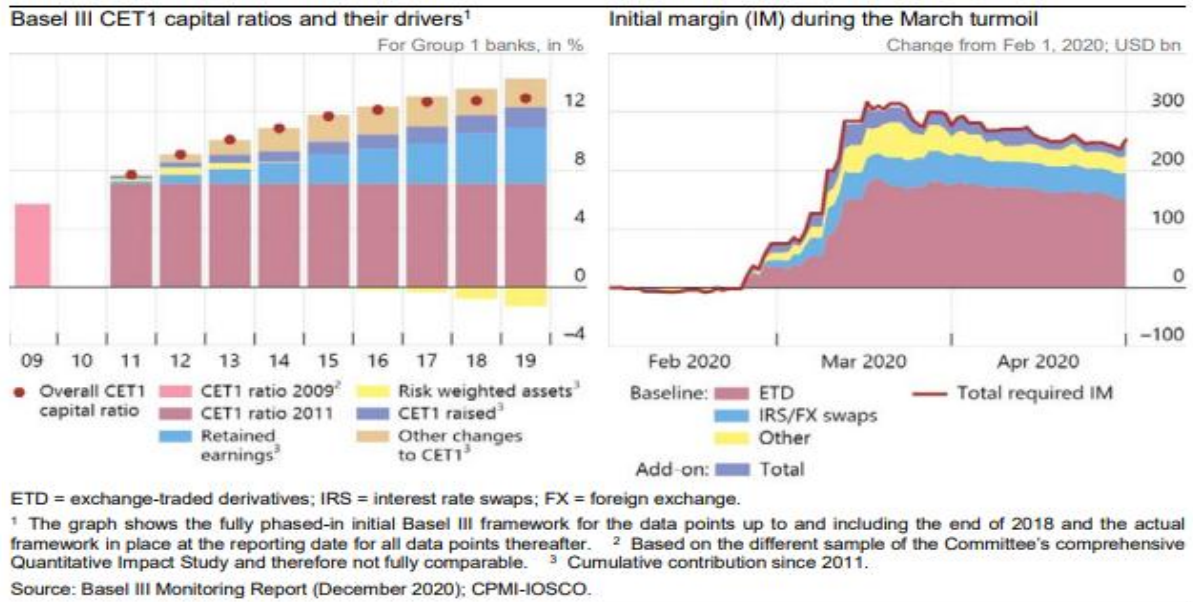

Kaynak: Financial Stability Board 13.07.2021 <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P130721.pdf>

Başarısız olamayacak kadar büyük sorununun ele alınmasında önemli ilerleme, banka esnekliğine de eklendi. (FSB Evaluation of the effects of too-big-to-fail reforms: Final Report (March 2021)) Gelişmiş ekonomilerdeki sistemik açıdan önemli bankalar, çözümlenmesi durumunda zarara katlanabilecek enstrümanlar ihraç ederek önemli ölçüde zarar karşılama ve yeniden sermayelendirme kapasitesi oluşturmuşlardır. Bu reformlar, yetkililere sıkıntı içindeki bankalarla başa çıkmak için daha fazla seçenek verdi. Kurtarma ve çözümlenme planlaması ayrıca bankaların ve yetkililerin operasyonel yeteneklerini geliştirdi ve gelişmiş likidite izleme ve raporlama yoluyla sınır ötesi bazda risk yönetimini destekledi.

Son yıllarda OTC türev ürünleri için CCP'lerin artan kullanımı ve ikili teminatlandırma, 2008'den farklı olarak karşı taraf risklerini azaltmaya yardımcı oldu. Pandeminin ilk aşamalarında zorlu operasyonel koşullara ve artan piyasa faaliyetine (yüksek varlık fiyatı oynaklığı dahil) rağmen durum böyleydi. Başlangıç marjı, Mart 2020 piyasa çalkantısı sırasında karşı taraf riskinin azaltılmasında önemli bir rol oynamıştır (sağ panel, Qrafa 6) – türevler ve menkul kıymet işlemleriyle ilişkili riskler için yeterli ön fonlu zarar absorbe edici kaynakların sağlanması.

Grafik 3: Bankalar ve MKT'lerin direnci

Kaynak: Financial Stability Board 13.07.2021 <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P130721.pdf>

Ayrıca internet ve bankacılık uygulamaları, yeni ödeme yöntemlerinin geliştirilmesine önemli katkılar sağlamıştır. Çevrimiçi ödemeler ve bankacılık işlemleri basit bir şekilde gerçekleştirmenin etkili yollarıdır. Bu hızlandırılmış dijitalleşme, özellikle bu dönemde belirsizliğin yüksek olması ve geleneksel veya geleneksel bankaların kredi verme faaliyetinde keskin bir düşüşe karşı daha savunmasız olması ve büyük bankaların bu durumda daha hazırlıklı olması nedeniyle büyüme eğrisini sürdürecektir. (Tarazi, 2020).

Teknolojik yenilik ve dijitalleşme, müşterilere bankacılık hizmetlerine kolay erişim sağlarken, ihtiyaca dayalı satış yaklaşımı müşteriler tarafından beğenilmektedir. Bankanın inovasyona yatkın bir tutumu satın alma niyetlerini olumlu yönde etkiler. (Yip & Bocken, 2020). Bu koşullar altında bankaların dijital dönüşüme odaklanması ve geleneksel bankacılık hizmetlerini taşıması gerekiyor çünkü bu doğal olarak değil, müşterilerin isteğiyle geliyor. Bankaların erişilebilirliğe, şeffaflığa, kullanım kolaylığına odaklanması, şeffaf ve düşük maliyetlere sahip olması gerekiyor. Fiyat düşüşlerinin farkında olan ve finansal eğitim için temelleri olan tüketiciler bu teşviklere tepki gösteriyor ancak azınlıktalar. Çoğu tüketici henüz bu dijital hizmetleri kullanmaya istekli değil. Müşteriler, dijitalleşmeye adım atmak için dostça bir arayüze, güvenliğe ihtiyaç duyarlar ve ayrıca daha yakın ve kişisel bir ilişki içinde olacakları ve ortakları olacakları özel bir banka isterler. (Filotto & Caratelli, 2020). 2020 boyunca bankalar, müşterilerin dijital hizmetleri kullanmasını sağlayarak, onlara bütçelerini nasıl ayarlayacaklarını öğreterek ve onları eğiterek borçla başa çıkarak yardımcı olabilir. Ayrıca bankacılık hizmetlerine kolay erişim ile müşterilerin dijital alana taşınması arasında bir ilişki vardır. Aynı zamanda, mobil bankacılık uygulamalarını kullanma amacı söz konusu olduğunda, erişim kolaylığı, kolaylık ve tüketici faydaları da bir o kadar önemlidir. (Jebarajakirthy & Shankar, 2020).

Aynı zamanda, özellikle bankacılık ve finansal hizmetlerden bahsettiğimiz için güvenliği de göz ardı etmemeliyiz. Mobil bankacılığa erişim, güvenli bir BT (İT) sistemi sağlama ve tüketicilerde güvensizlik hissini artıracak başarısız işlemler veya

sistem hatalarından kaçınma ihtiyacının yanı sıra bankalar için bir önceliktir. Örneğin literatür, Nijerya'da banka dolandırıcılığının düşük teknolojiye dolandırıcılıktan spam, bilgisayar virüsleri ve siber saldırılarla yüksek kaliteli çözümlere dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Bankacılık profesyonelleri için bir eğitim sistemine sahip olmalarına rağmen, siber saldırıları önleyecek ileri teknolojilerin olmaması ve mevzuata uyum seviyesinin düşük olması siber güvenlik kapasitesini azaltan faktörler olarak karşımıza çıkıyor. (Wang, 2020) Kullanımını kolaylaştırmak için belirsizliği azaltmak ve kesintisiz yardım sağlamak için işlem/yatırım onay belgeleri sağlamalıdır. Şikayet yönetimi söz konusu olduğunda şeffaflığa ihtiyaçları var ve tüketicilerin şikayetlerin durumunu canlı olarak takip etmelerini sağlamaları gerekiyor. Bu sorunlar dijital hizmetlere geçişi kolaylaştıracaktır. Müşterilerin mobil bankacılığı kullanma istekliliği konusu literatürde Hofstede'nin (Picoto ve Pinto 2020 tarafından) 5 sosyal boyutu açısından ele alınmıştır ve sonuçlar hem iktidardan sosyal mesafenin hem de uzun vadeli yönelimin mobil bankacılık hizmetlerini çeşitli şekillerde kullanma niyetini etkileyen önemli kültürel boyutlar olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bankalar, hizmet kalitesi algılarını zenginleştirerek ve kullanımının kolay olduğu konusunda farkındalık yaratarak müşteriler arasında internet bankacılığını daha iyi tanıtabilirler. Şu anda en büyük ihtiyaç, müşterilerini internet bankacılığı kullanmanın güvenli olduğu ve eğer müşteriler de gerekli önlemleri alırlarsa hesap bilgilerinin gizli kalacağı konusunda eğitmektir. (George, 2020).

Ayrıca Capgemini tarafından yazılan 2020 Dünya Bireysel Bankacılık Raporu'na göre, müşterilerin %57'si artık dijital bankacılık hizmetlerini pandemi öncesi (müşterilerin %49'u bu hizmetleri tercih ediyordu) döneme göre daha fazla tercih ediyor. Eğilim dijitalleşmeye doğru hızlanıyor ve bankalar müşteriler ve toplum için temel hizmet sağlayıcılar, bu nedenle iş gücü yönetimi söz konusu olduğunda iyi geliştirilmiş bir stratejiye yaklaşmaları gerekiyor, özellikle de birçok çalışanın müşterilerle doğrudan teması olduğundan ve diğerleri çalışmak için ofis altyapısına ihtiyaç duyar. Ancak bankaların internet bankacılığı konusunda özellikle bu alana

aşına olmayanlara daha aktif rehberlik ve eğitim vermeleri gerekmektedir. Bu, bankaların müşterilere doğru bir adım atması, çeşitli iletişim kanallarına yönelmesi gerektiği zamandır, çünkü değişim araçlarını temsil etmeleri ve tüketicilere aktif olarak bilgi sağlamaları gerekir. (Laukkanen, Sinkkonen & Laukkanen).

Bankacılık sisteminin değişimi ve dönüşümü bir gecede olmayacak. Bazıları teknolojinin ve yeni trendlerin geleneksel bankaların yerini alacağına inanırken, diğerleri teknolojinin geleneksel bankacılık sistemlerini destekleyeceğini ve tamamlayacağını savunuyor. Bununla birlikte, tüm bankacılık sistemi, daha bağlantılı ve dijital bir organizasyon biçimine geçecektir. Yeni dijital süreçler şu anda bankacılık süreçlerini değiştiriyor. (Khanboubi, Boulmakoul, & Tabaa, 2020). Dijitalleşme eğilimi yaşlılar veya kırsal nüfus gibi alıcı olmayan kesimlere de ulaştığından, bankaların bu stratejileri geliştirmeye devam etmesi gerekiyor. Buna güzel bir örnek, dijital müşteri hizmetlerinin başlatılmasını ve geliştirilmesini hızlandıran ve büyük müşteri iletişim sorunlarıyla karşılaşmayan Asya bankalarıdır. İş ve yönetim uygulamaları üzerindeki etkisi ile ilgili olarak, birçok unsur yeni gerçeği değiştirecektir. Yöneticiler yeni davranışlarla (çalışanların ve müşterilerin) karşı karşıyadır ve yeni zorluklara mümkün olduğunca çabuk uyum sağlamalıdır. Bankaların, özellikle müşterilerin korku ve istikrarsızlıkla çevrili olduğu bu zamanlarda güvenilir bir marka oluşturmaları gerekiyor. Bankacılık sisteminin daha dijital hale gelmesi ve müşteri ihtiyaçlarını anlamaya daha fazla dahil olması gerekiyor. Bankacılık sektörünün sağlıklı bir ekonomi için önemini dikkate alarak, kamu idareleri ve düzenleyiciler, kamu verilerine erişim, çevrimiçi durum tespitine izin verilmesi ve firmalar arasındaki geç ödemelerin kısıtlanması dahil olmak üzere finansal hizmet sağlayıcıları destekleyen politikalar formüle edebilirler. (Song, Yang, & Tao, 2020). Pandeminin ekonomik etkisi bankaların yardımıyla hafifletilebilir. Örneğin, Kanada'da birçok finans kurumu işletmeleri, tüketicileri ve toplulukları farklı şekillerde desteklemektedir: faiz oranlarını düşürdüler ve Finans Kurumu Müfettişi bankaların rezerv olarak tutmaları gereken sermaye düzeyini azalttı. (Talbot & Ordonez-

Ponce, 2020). Alınan tedbirlerde kamu kurumları ve hükümet çok önemli rol oynadı. Örneğin, “kamu bilinçlendirme programları, test etme ve karantinaya alma politikaları ve gelir destek paketleri ile ilgili hükümet duyuruları büyük ölçüde olumlu piyasa getirileriyle sonuçlanıyor”. (Ashraf, 2020, p.7). Dolayısıyla bu dönemde alınan tedbirler hem bankacılık sektörünü hem de finansal piyasaları etkilemiştir. COVID-19, finansal otoritelerin ve kurumların günlük operasyonlarını benzeri görülmemiş şekillerde etkiledi. Evden çalışma (WFH) düzenlemelerine hızlı geçiş, siber tehditlerin kapsamını ve üçüncü taraf hizmet sağlayıcılara bağımlılıkları artırdı. Pandemi ayrıca finansal kurumlar, FMI'lar ve son kullanıcılar fiziksel etkileşimleri azalttığı için dijital finansal hizmetlerin alınmasını da hızlandırdı. Bu faktörlerin her ikisi de etkin operasyonel ve siber güvenlik esnekliği düzenlemelerinin önemini vurgulamaktadır.

Finansal kurumlar ve FPA'lar, bildirilen önemli olaylar olmadan uzak bir çalışma ortamına geçti. İhtiyati karantina önlemleri tüm finansal piyasa katılımcılarının acil durum planlarını test etti. Finansal kurumlar ve FPA'lar iş sürekliliği planlarına başvurdu ve kısa sürede WFH düzenlemelerini kabul etti. (IOSCO Thematic Review on Business Continuity Plans with respect to Trading Venues and Intermediaries (May 2021)). Bu, karantina sırasında çalışanlara donanım ve varlık sağlamak, ev bilgisayarlarını sanal olarak kurmak ve yeterli kapasite ve bant genişliği elde etmek gibi bazı benzersiz zorluklar ortaya çıkardı. Sanal özel ağ (VPN) altyapısına ve güvenli olmayan erişim noktalarına (WiFi ağları) daha fazla güvenme, yama ve diğer siber güvenlik sorunları açısından yeni tür zorluklar ortaya çıkardı. Bu zorluklara rağmen, finans kurumları genellikle bu modda uzun bir süre operasyonlarını sürdürebilmiş ve bazı durumlarda önemli ölçüde artan işlem hacimleriyle bile finansal piyasaların açık ve düzenli kalmasını sağlamıştır. FPA'lar, tehdit ortamının değişmekte olduğunun farkındadır ve kritik hizmet sağlayıcıları etkileyenler de dahil olmak üzere operasyonel olayların eğilimlerini ve türlerini ve ayrıca FPA'ların ciddi olaylara (ör. varsayılan, kesinti) kendi operasyonları dahilinde veya devam eden uzaktan çalışma düzenlemeleri

verilen bir üçüncü tarafla etkin bir şekilde yanıt verme becerisini yakından izlemektedir.

Operasyonel esnekliği ve iş sürekliliğini desteklemek, COVID olayının başlangıcında geçici destek önlemlerinin ana hedefiydi. Bu önlemler, ihtiyaçlara ve koşullara bağlı olarak farklı biçimler aldı ve yargı bölgelerine göre değişiklik gösterdi:

- Düzenleyici raporlama son tarihleri uzatıldı
 - Finansal kurumların, yıllık mali tabloların veya diğer kurumsal açıklamaların yayınlanması da dahil olmak üzere, değişiklikleri veya düzenleyici beklentileri uygulamalarına ilişkin zaman çizelgeleri askıya alındı veya uzatıldı.
- Yerinde teftişler veya diğer denetim prosedürleri askıya alındı (örn. veri taleplerinin ertelenmesi, düzeltici eylemler, dahili model kararları, soruşturmalar, stres testleri).
- Operasyonel dayanıklılık durumunu izlemek için özel prosedürler oluşturuldu ve birçok yetkili konuyla ilgili özel rehberlik yayınladı.
- Firma personelinin evden çalıştığı durumlarda belirli gerekliliklere uyumun sürdürülmesini kolaylaştırmak için iş kurallarının yürütülmesi geçici olarak değiştirildi (yani, fiziksel varlık olmadan tanımlamayı kolaylaştırmak için müşterinizi tanı gereksinimlerinin askıya alınması).

Bu önlemler, finansal kurumların uzak modda çalışmaya devam etmelerine ve karşı karşıya oldukları acil sorunlara odaklanmalarına izin verdi. Siber tehdit aktörleri tarafından uzaktan çalışma ve güvenlik zayıflıklarının olası istismarları ışığında önlemler giderek artan bir şekilde siber güvenlik düzenlemelerini içeriyor.

III BÖLÜM. AZERBAJCAN BANKACILIK SEKTÖRÜNE COVID-19 PANDEMİSİNİN ETKİSİ VE PANDEMİYE KARŞI ALINAN ÖNLEMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Covid-19 Sürecinde Azerbaycanda Finans Sektöründeki Etkinlikler

COVID-19 salgını ülke ekonomisi ve insan sağlığı için ciddi bir tehdit olarak ortaya çıkmıştır. Şu anda, koronavirüsün insanların yaşamları ve ekonomik faaliyetleri üzerindeki etkisi artmış ve bu bir endişe kaynağı haline gelmiştir.

Bugün, dünya çapındaki uluslararası kuruluşlar ve büyük şirketler, çalışanlarını korumak için kapsamlı önlemler almıştır. Bu dönemde sendikalar ayrıca işverenleri, işletme ve kuruluş başkanlarını, işyerinde gerekli sağlık normlarına uygun koşulları yaratmaya, toplu işten çıkarmaları ve uygun ödemelerin kaldırılmasını önlemeye çağırmıştır. Amaç, onları hem bilgilendirmek hem de dünya deneyimini kullanarak pandemiyin sonuçlarını aşmalarına, bu dönemdeki faaliyetlerini düzenlemek ve bir sonraki döneme hazırlanmaya yardımcı olmaktır.

<https://ahik.org/2021/09/az%C9%99rbaycanda-covid-19-pandemiyasi-mudd%C9%99tind%C9%99-z%C9%99r%C9%99rc%C9%99kmis-sah%C9%99l%C9%99-uzr%C9%99-durum-t%C9%99hlil-v%C9%99-h%C9%99mkarlar-ittifaqlarinin/>

İlk aylardan itibaren Çin'de ortaya çıkan yeni tip koronavirüs (COVID-19) ve pandemi olma potansiyeli ile ilgili haberler dünya gündemine girmeye başlamıştı. Zamanla virüsün hızla yayılmasının ve ekonomik gücü, iklimi veya coğrafi konumu ne olursa olsun tüm ülkelerin onunla savaşmalı olduğuna tanık olduk. Bu, son zamanlarda benzeri görülmemiş bir olaydı ve alışılmadık çözümler gerektiriyordu.

Bankacılık ve finans sektöründe istikrarı sağlamak için üç alanda atılan adımların birliğini vurgulamak önemlidir: Hükümet tarafından girişimciliği desteklemek için alınan ve genel olarak ekonomik ve sosyal alanlarda uygulanan önlemler, düzenleyici kurallarda verilen tavizler ve ticari kuruluşların borçlarına ilişkin tavizler, bunun yanı sıra bankalar tarafından uluslararası deneyimleri ve yerel

piyasadaki durumu incelenerek atılan ilgili adımlar. (<https://bbn.az/pandemiya-dovrund%C9%99-az%C9%99rbaycan-iqtisadiyyatinda-hansi-isl%C9%99r-gorulmusdur/>)

Uzmanlara göre Uluslararası Para Fonu'na (IMF) göre bu yılki küresel kamu borcu geçen yıla göre yüzde 19 artarak GSYİH'nın yüzde 101'ini geçebilir. Karşılaştırma için, Azerbaycan'da bu rakam dünya ortalamasının beş kat daha azdır. IMF, krizden etkilenen ülkelere harekete geçmeleri için zaman vermek için aşağıdaki araçları kullanır: Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Güveni (PRGT), stand-by anlaşmaları (SBA), stand-by kredi mekanizması (SCF), genişletilmiş fon mekanizması (EFF), genişletilmiş kredi mekanizması (ECF), esnek kredi limiti (FCL), rezerv ve likidite limiti (PLL), hızlı finansman aracı (RFI) ve hızlı kredi mekanizması (RCF). G20 ülkeleri, Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası ve diğer uluslararası kuruluşların yanı sıra gelişmiş ülkeler, ekonomik açıdan zor durumda olan ülkelere yardım sağlamıştır. Azerbaycan, COVID-19 salgınıyla mücadele için daha çok iç kaynaklara güvendi ve dış borçlanmayı tercih etmedi. Uluslararası derecelendirme kuruluşu Moody's, Azerbaycan'daki makroekonomik istikrarın ana garantörü olarak ülkenin döviz rezervlerini gösteriyor. Ülkenin bu 2020 yılı için sosyo-ekonomik kalkınma tahminleri petrol fiyatlarını varil başına 55 dolar olarak gösterirken, yılın ilk altı ayında ortalama petrol fiyatı 38 dolar oldu. Ancak Azerbaycan'ın döviz rezervlerinin yılbaşından bu yana azalması 100 milyon dolara ulaşmış değil.

Manatın istikrarı ve %3'lük enflasyon oranı hem makroekonomik istikrar hem de ekonomik tahminler açısından olumlu olmakla birlikte, aynı zamanda pandeminin hassas grupların sosyal durumu üzerindeki etkisini de azaltmıştır. (<https://ahik.org/2021/09/az%C9%99rbaycanda-covid-19-pandemiyasi-mudd%C9%99tind%C9%99-z%C9%99r%C9%99rc%C9%99kmis-sah%C9%99l%C9%99r-uzr%C9%99-durum-t%C9%99hlil-v%C9%99-h%C9%99mkarlar-ittifaqlarinin/>)

Koronavirüs pandemisinin dünyaya yayılması, her kurum ve kuruluşu virüsle mücadele etmenin yollarını aramanın yanı sıra teknolojik çözümler üretmeye teşvik

etmiştir. Ulaştırma, Haberleşme ve Yüksek Teknolojiler Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve SUP.VC tarafından COVID-19 virüsü ile mücadele için yeni teknolojik çözümleri bir araya getirmek amacıyla 9-12 Nisan 2020 tarihleri arasında düzenlenen ilk Sanal Hackathon (hackcov19). yapıldı. Mevcut durumda birçok alanda faaliyet gösteren işletmeler ekonomik krizden zarar görmüştür. Koronavirüsün etkisini en aza indirmek için hem yerel hem de küresel pazarlarda yeni dijital çözümlerin geliştirilmesinin yanı sıra ülkede dijital geçişin hızının artırılması, dijital ve uzaktan uygulamaların geliştirilmesi önemli. Bütün bunlar Hackathon'un ana temalarıdır. Hackathon, fikrin benimsendiğinin duyurulmasından, seçim aşamasına ve prototiplerin test edilmesine ve fikirlerin uygulanmasına kadar tamamen sanaldır. Hackathon'a katılmak için “www.hackcov19.com” adresinden kayıt olmanız ve bahsi geçen konuyla ilgili fikirlerin açıklamasını göndermeniz gerekmektedir. Gönderilen teklifler değerlendirilecek ve en kısa sürede hayata geçirilebilecek fikirlere öncelik verilecektir. Unutulmamalıdır ki Hackathon'un ödül fonu 10 bin ABD dolarıdır. Hackathon'u destekleyen ortaklar arasına birçok yerel ve uluslararası kuruluş katıldı. Finansal kurumlar arasında bu önemli girişime ilk destek, ülkenin önde gelen kurumsal bankası PASHA Bank tarafından sağlandı. PASHA Bank, COVID-19 koronavirüs pandemisi ile mücadele için Sanal Hackathon'u destekleyen ilk bankadır. (https://www.pashabank.az/citizenship_projects.1535/lang.az/)

"Finansal piyasaların geliştirilmesi ve krediye erişim" çalışma grubunun bir sonraki toplantısı yapıldı.

Finansal Piyasaların Geliştirilmesi ve Kredilere Erişime İlişkin İş Ortamı ve Uluslararası Derecelendirmeler Komisyonu çalışma grubunun bir sonraki toplantısı 13.07.2021 tarihinde saat 15:00'te Webex online platformu üzerinden gerçekleştirildi. Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı tarafından Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun ilgili çerçevesinde sunulan projeler, bankalarda risk yönetiminin iyileştirilmesi için düzenleyici mekanizmaların ve bilginin geliştirilmesi, bankaların sermaye sürdürülebilirliğinin güçlendirilmesi konuları Basel III standartlarına geçişi

hızlandırmak ve finansal kapsayıcılığı artırmak için bankalara metodolojik destek tartışıldı. Karşılıklı müzakereler formatında gerçekleştirilen toplantının sonunda, toplantıda öne çıkan konulara ilişkin önerilerin özetlenerek taslak hale getirilmesine ve Çalışma grubu aracılığıyla devlet-iş dünyası diyalogu çerçevesinde Komisyon Sekreterliğine sunulmasına karar verildi. Toplantıya Merkez Bankası, Ulaştırma, Haberleşme ve Yüksek Teknoloji Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Azerbaycan Bankalar Birliği, Azerbaycan ve Türkmenistan Cumhuriyeti'ndeki İsviçre büyükelçilikleri, Azerbaycan Mikrofinans Derneği ve bankaların temsilcileri katıldı. (<https://azranking.az/az/article/%22Maliyy%C9%99%20bazarlar%C4%B1n%C4%B1n%20inki%C5%9Faf%C4%B1%20v%C9%99%20kreditl%C9%99rin%20%C9%99l%C3%A7atanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%22%20i%C5%9F%C3%A7i%20grupunun%20%20n%C3%B6vb%C9%99ti%20g%C3%B6r%C5%9F%C3%BC%20ke%C3%A7irilmi%C5%9Fdir.-61.html>)

Cumhurbaşkanının emri ve devletin yaptığı işler

Diğer ülkelerin deneyimleri, bu durumda en etkili önleyici tedbirin “lockdown” – "tecrit" olduğunu göstermiştir. Bu kısıtlamalar önce işletmeyi ve nüfusu, ardından bankacılık ve finans sektörünü etkiledi. Başka bir deyişle, devletin epidemiyolojik durumu kontrol altına almanın yanı sıra bu etkileri düzenlemek için kapsamlı önlemler alması gerektirdi. (<https://bbn.az/pandemiya-dovrund%C9%99-az%C9%99rbaycan-iqtisadiyyatinda-hansi-isl%C9%99r-gorulmusdur/>)

Salgınla mücadelede devlet destek programları: Azerbaycan bölge ekonomilerine tahsis edilen fon hacmi açısından liderdir

19 Mart 2020'de Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, koronavirüs pandemisinin Azerbaycan ekonomisi, makroekonomik istikrar, ülkedeki istihdam ve girişimcilik üzerindeki olumsuz etkisini azaltmaya yönelik tedbirlere ilişkin bir talimat imzaladı. Pandeminin olumsuz sonuçlarını en aza indirmek için Bakanlar Kurulu'na 1 milyar manat tahsis edildi ve etkiyi değerlendirmek için dört çalışma grubu kuruldu. Ülkede makroekonomik istikrarın korunması ve kısa sürede istihdamın sağlanması için ülkenin sosyo-ekonomik ve mali durumu incelenmiş, girişimciliğe devlet desteği de

dahil olmak üzere gerekli ek tedbirlerin alınması için önerilerde bulunulmuştur. Bu önerileri kapsayan devlet programlarının ana yönleri zaten açıklandı. Bu programın kısa sürede başlatılması övgüye değerdir ve şu anda uygulanması büyük bir azim gerektirmektedir. Çünkü ülke ekonomisinin gelişmiş ve şekillenmiş sektörlerinin yıllar içinde tahribatını önlemek için büyük bir mali kapasiteye sahip bir devlet destek programının uygulanmasından bahsediyoruz. Devletin zamanında alacağı kararlar sonucunda krizin derinleşmediği birçok alanda olası kayıpların önüne geçilmesi mümkün olacaktır. Program pandemiden etkilenen tüm alanları kapsamaktadır. Destek programlarının hacminin ön saflarındayız. Devlet destek programlarının toplam hacmi, Azerbaycan'ın GSYİH'sının %3'ü olan 2,5 milyar manattır. Ekonominin büyüklüğü nedeniyle BDT'de veya bölgede pandemi ile mücadelede böyle bir destek paketi yok. Bölgesel ekonomilerin hacmi açısından Azerbaycan, tahsis edilen fonların GSYİH'ya oranı açısından liderdir. Örneğin, ağır kayıplara rağmen İtalya ve İspanya, salgınla mücadele için GSYİH'nın yüzde 1'inden daha azını ayırdı. BDT ülkelerine bakacak olursak, bu rakam bölgenin en güçlü ekonomisi olan Rusya'da yüzde 0,3, Türkiye'de yüzde 1,5, Beyaz Rusya'da yüzde 0,7, Ukrayna'da yüzde 0,9, Gürcistan ve Ermenistan'da yüzde 2, Kırgızistan'da yüzde 1, Özbekistan'da yüzde 1.5'tir. Çoğu Doğu Avrupa ülkesinde bu rakam yüzde 0,3 ila 0,7 arasında değişmektedir. (<https://www.fhn.gov.az/newspaper/?az/news/view/8741/1>)

Bütün bu konular devlet düzeyinde kapsamlı ve hızlı bir şekilde organize edildi. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı "Koronavirüs (COVID-19) pandemisinin ve buna bağlı olarak dünya enerji ve borsalarındaki keskin dalgalanmaların Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomisi, makroekonomik istikrar, istihdam ve girişimcilik üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak için bir dizi önlem hakkında" 19 Mart 2020 tarihli Emri ile bu süreçler başlatılmıştır. Bu Düzene dayanarak, Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanan önlem paketinin merkezinde, salgından etkilenen bölgelerde çalışan savunmasız bir grup insan vardı. Birincisi, Nisan-Mayıs 2020'de iki kez (sonradan sıkı karantina rejiminin uygulandığı bölgelerde ve toplamda 6 kez) işsiz ve özel karantina

rejimi nedeniyle gelirini kaybeden gayri resmi, düşük gelirli 600.000 düşük gelirli çalışan, toplam 450 milyon manat tutarında Götürü ödeme (190 manat) yapılmıştır. Bu ödemeler ağırlıklı olarak bankalar aracılığıyla yapılmaktaydı ve bu çok geniş sürecin teknik yönleri ve prosedürleri hızlı bir şekilde belirlenerek ABA üyesi kuruluşlar ve ilgili devlet kurumları ile koordineli bir şekilde yapıldı ve ödemeler yapılmıştır.

Unutulmamalıdır ki, 600.000 kişilik bu ödeme kartlarının hazırlanmasının maliyeti bankalar tarafından karşılanmıştır. Bankalar ayrıca, kısıtlamaların ilk uygulaması sırasında savunmasız gruplara verilen ödeme kartları için ATM'nin hangi bankayı kullandığına bakılmaksızın, nakit komisyonu olmaksızın operasyonların yürütülmesi için ortak bir karar aldı.

Diğer bir alan ise salgından etkilenen bölgelerde çalışanların maaşlarının bir kısmının devlet tarafından ödenmesi, bireysel girişimcilere finansal destek sağlanması ve ekonomik faaliyetin korunması için vergi teşviklerinin sağlanmasıydı. Tedbir paketi kapsamında, pandemiden etkilenen bölge ve kümelerde çalışan 300.000 çalışanın (iş sözleşmeli) maaşlarının bir kısmının ödenmesi için girişimcilere, bunun yanı sıra ek 300.000 bireyin (mikro) girişimcilere mali destek sağlanmasına karar verilmiştir. Bankalar ayrıca bu fonların girişimcilere ödenmesini ve harcamalarını kontrol etmek için doğrudan destek sağladı. Genel olarak, salgından etkilenen bölgelerde çalışanlara sağlanan finansal destek 246 milyon manat, bireysel mikro girişimcilere verilen finansal destek ise 112,2 milyon manat oldu. Maaşların belli bir kısmının ödenmesine yönelik ilk etapta 217,5 bin, ikinci etapta 243,3 bin, üçüncü etapta 10 ilçede 9,3 bin, dördüncü etapta 174,3 bin çalışana maddi destek sağlanmıştır. Böylece 2020 yılında girişimcilere 358 milyon manat'ın üzerinde finansal destek sağlanmıştır.

Ayrıca "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Girişimciliğin Gelişimine Destek Devlet Mekanizmasının İyileştirilmesi Hakkında "Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 31 Temmuz 2018 tarih ve 224 sayılı Kararında Değişiklik

Yapılmasına Dair” Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanınının 4 Haziran 2020 tarihli ve 1052 sayılı Kararnamesi ve uygulanması için Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu tarafından girişimcilere sübvansiyonlar ve devlet garantileri sağlamak amacıyla oluşturulan kurallara da dikkat edilmelidir.

Yukarıda belirtilen kurallara göre, Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı'nın tedbirleri kapsamında, pandemiden etkilenen girişimcilerin mevcut kredileri 1 milyar manat'a kadar 12 ay boyunca %10'a kadar sübvansiyonla edilmekte, ilgili alanlardaki işletmelere 500 milyon manat (%60'a kadar devlet garantisi ve kredi faizinin yarısına kadar sübvansiyon) tutarında yeni yumuşak krediler de sağlanmaktadır. Bu kuralların geliştirilmesi ve uygulanması sürecinde, ABA Başkanlığı ve ilgili Uzman Gruplarının ilgili devlet kurumlarıyla yakın işbirliği içinde çalıştığı belirtilmelidir. Kararnamenin uygulanması sonucunda 2020 yılında yaklaşık 170 milyon manat tutarında devlet garantili kredi tahsis edilmiş, bakiyesi 482 milyon manat olan mevcut kredilere 33 milyon manat faiz sübvansiyonu verilmesine karar verilmiştir. Aynı zamanda, Devlet Vergi Dairesi tarafından mevzuatta değişiklik yapılması için bir girişimde bulunuldu ve sonuç olarak, girişimcilere, küçük ve orta ölçekli işletmelere 115 milyon manat değerinde kapsamlı vergi indirimleri ve grevler verilmiştir. (<https://bbn.az/pandemiya-dovrund%C9%99-az%C9%99baycan-iqtisadiyyatında-hansi-isl%C9%99r-gorulmusdur/>)

Bankaların Karşılaştıkları Zorluklar

İç talebin bileşenlerinden durgunluğa neden olan temel unsurlardan biri tüketim ve yatırımdaki gerileme olmuştur. Şöyle ki, tüketici pazarının reel hacmi (tüketim) geçen yıl Ocak-Haziran döneminde %2,6 artarken, geçen yılın aynı döneminde %6,4 azaldı. Sabit sermayeye yönlendirilen fonlar geçen yılın aynı dönemine göre %2,7 azaldı. Perakende ticaret cirosu, gıda dışı ürünlerde %6,9 olmak üzere reel olarak %1,9 azaldı. Nüfusa verilen ücretli hizmetler %19,2 azaldı. Toplu yemek sektörünün reel cirosu, tüketici faaliyetlerindeki düşüş ve karantina rejiminin uygulanması nedeniyle %45,6 azaldı.

Tablo 3: 2020'nin ilk yarısında işleme endüstrisinin faaliyet türlerine göre ürünlerin piyasaya sürülmesi

İşleme sanayinin alanları	Ocak-Haziran 2020'de üretilmiştir (milyon manat)	2019 yılının ilgili döneminin yüzdesi olarak (sabit fiyatlarla)	İşleme endüstrisinde spesifik ağırlık
Toplam işleme sektörü (mln manat)	5911.4	108.2	100%
Gıda üretimi	1931.1	98.9	32.7%
Petrol ürünleri üretimi	1556	100.8	26.3%
Kimyasal endüstri	423.7	120.5	7.2%
İnşaat malzemeleri üretimi	327.6	89.6	5.5%
İçecek üretimi	213.1	96.2	3.6%
Metalurji endüstrisi	199.7	2.2 dəfə	3.4%
Tütün ürünleri imalatı	154.8	116.3	2.6%
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	149.7	104.1	2.5%
Makine ve ekipmanların montajı ve onarımı	147.2	116.3	2.5%
Tekstil endüstrisi	142.4	55.3	2.4%
Tamamlanmış metal ürünlerin imalatı	121.2	86.9	2.1%
Makine ve teçhizat imalatı	115.9	116.2	2.0%
Elektrikli ekipman imalatı	79.9	103.8	1.4%
Mobilya imalatı	68.9	94.8	1.2%
Kağıt ve karton imalatı	52.5	121.3	0.9%
Baskı ürünleri üretimi	50.3	93.8	0.9%
Giyim üretimi	46.9	106.8	0.8%
Mücevher, müzik aletleri, spor malzemeleri ve tıbbi malzeme imalatı	40.6	110.6	0.7%
Mobilya dışındaki ahşap işleme ve ahşap ürünlerin üretimi	34.9	137.9	0.6%
Otomobil, römork ve yarı römork imalatı	28	196.1	0.5%
Bilgisayar, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	14	166.6	0.2%
Deri ve deri ürünleri, ayakkabı imalatı	8.4	63.1	0.1%
Eczacılık ürünlerinin imalatı	2.3	4.6 dəfə	0.0%
Diğer araçların imalatı	2.3	157.2	0.0%

Kaynak : Covid-19 pandemisi sırasında azərbaycan'daki sendikaların durum analizi və mağdurlar sırasındaki konumu (<https://ahik.org/2021/09/az%C9%99rbaycanda-covid-19-pandemiyasi-mudd%C9%99find%C9%99-z%C9%99r%C9%99rc%C9%99kmis-sah%C9%99l%C9%99r-uzr%C9%99-durum-t%C9%99hlil-v%C9%99-h%C9%99mkarlar-ittifaqlarinin/>)

Sabit sermaye yatırımları. Ocak-Haziran 2020'de duran varlıklara 5956.2 milyon manat veya 2019'un ilgili dönemine göre yüzde 2,7 daha az tahsis edildi. Petrol ve gaz

sektörüne yapılan yatırım hacmi yüzde 17,5 artarken, petrol ve gaz dışı sektöre yönelik fon hacmi yüzde 15,5 azalmıştır. Sabit sermayeye yönlendirilen fonların 3501,8 milyon manat veya %58,8'i yurt içi fonlardır. 3577.3 milyon manat veya sabit sermayeye yönlendirilen fonların %60,1'i doğrudan inşaat ve montaj işlerine harcanmıştır.

COVID-19 pandemisinin ülke ekonomisine olası etkileri

Asya Kalkınma Bankası (ADB), Azerbaycan için ekonomiyi çeşitlendirmedeki bazı zorluklar nedeniyle, yakın gelecekte ekonomik büyüme beklentilerinin petrol fiyatlarına bağlı devam edeceğini, ayrıca düşen petrol fiyatları ve COVID-19 ile ilgili kısıtlayıcı önlemler sonucunda 2020'de %0,5 ve yüksek petrol ve gaz üretimi ve yükselen fiyatlar fonunda 2021'de %1,5 ekonomik büyüme öngörmüştü. Kuruluş, 2020-2021 yılları için Azerbaycan'a yönelik arz ve talep tahminlerini şu şekilde ifade ediyordu:

Tablo 4: Asya Kalkınma Bankası Azerbaycan için tahminler

Teklif odaklı			Talep odaklı
	2020 Tahmin	2021 Tahmin	Kamu hizmetlerinden elde edilen gelirler nedeniyle kamu tüketiminin, asgari ücretteki %34'lük artış nedeniyle kişisel tüketim harcamalarının artması;
Sanayi sektörü	0.5 %	2.0 %	Düşük petrol fiyatlarının etkisiyle azalan kamu yatırımlarının arka planına karşı 2020'de toplam yatırımda bir düşüş öngörmek;
Tarım	4.5 %	4 %	Artan özel yatırım nedeniyle 2021 yılında toplam yatırımda büyüme tahmini;
Hizmet sektörü	azalma	1 %	2021 yılında gaz üretimindeki artış sadece net ihracatı artırmakla kalmayacak, ekonomik büyümeye de olumlu katkı sağlayacaktır.

Kaynak: Covid-19 pandemisi sırasında azerbaycan'daki sendikaların durum analizi ve mağdurlar sırasındaki konumu (<https://ahik.org/2021/09/az%C9%99rbycanda-covid-19-pandemiyasi-mudd%C9%99tind%C9%99-z%C9%99r%C9%99rc%C9%99kmis-sah%C9%99l%C9%99-uzr%C9%99-durum-t%C9%99hlil-v%C9%99-h%C9%99mkarlar-ittifaqlarinin/>)

ADB'nin Azerbaycan'a yönelik enflasyon, maliye politikası ve dış sektöre ilişkin beklentileri şu şekilde olmuştur:

Enflasyon

2020'de ekonomik aktivitedeki yavaşlama sonucunda enflasyonun %2,5, özel tüketimi canlandırmaya yönelik yüksek sosyal harcamaların gecikmeli etkisi sonucunda 2021'de %3,5 olacağını öngörmek;

Asgari ücrette yapılacak bir artışın ülkede ücretlerin yükselmesine yol açacağı ve bunun da sosyal harcamalardaki keskin artışın sonucunda enflasyon üzerinde ek baskı oluşturması bekliyordu;

Petrol fiyatlarındaki uzun süreli düşüş, 2016'da olduğu gibi, döviz kuru düzeltilmesi ve yükselen enflasyon üzerinde baskı oluşturabileceğini;

Mevcut ve öngörülen enflasyon Merkez Bankası'nın %2 - %6'luk hedef aralığında kalacağını;

Merkez Bankası, Ocak 2020'de iskonto oranını %7,50'den %7,25'e indirmesini;

Merkez Bankası, ulusal paranın değer kaybetmesindeki riskleri önlemek, para tabanının istikrarını sağlamak amacıyla kısa vadeli senetler ve mevduat ihaleleri düzenlemeye devam etmesini;

Hükümet tarafından düzenlenen mal ve hizmetler üzerindeki hükümet kontrolünü güçlendirerek çekirdek enflasyonu istenen düzeyde korumasını.

Maliye politikası

2020'de maliye politikasını teşvik etmeye devam edilmesi;

Bütçe açığının GSYİH içindeki payının en az %3,4 artması ve Petrol Fonu'ndan yapılan transferler hesaba katılmadan bu açığın GSYİH içindeki payının %17,2 olmasını;

Yüksek sosyal harcamalar ve devam eden kamu yatırımları karşısında bu maliyetlerin %10,2 arta bileceğini;

Koronavirüsün makroekonomik istikrar, işgücü piyasası ve ticari kuruluşlar üzerindeki olumsuz etkisini en aza indirmek için 1 milyar manatlık bir Fon kurulması;

2020'de petrol varil başına 55 ABD Doları olan SOFAZ'dan yapılan transferler de dahil olmak üzere bütçe gelirlerinin GSYİH'nın %29,4'ü olması bekliyordu;

Mart 2020'de petrol fiyatları yıl sonuna kadar devam ederse bütçe uygulama gelirlerinin daha düşük olacağını öngörmek;

2020'de SOFAZ'ın ihracat gelirlerinin 12,4 milyar manat olması ve bunun %91'inin devlet bütçesine aktarılacağı tahmin ediyordu.

Dış sektör

Durumun istikrara kavuşması ve iç talebin canlanması nedeniyle 2021'de ithalatta %23,5 artış öngörüsü;

Devletin borç yönetimi stratejisine uygun olarak kamu borcunun ve devlet garantili borcun belirlenmesi;

Petrol Fonu'nun varlıkları da dahil olmak üzere stratejik döviz rezervlerinin 50 milyar dolar civarında olacağını öngörmek;

Orta vadede Azerbaycan'ın dış borcunun istikrarlı ve yönetilebilir seviyesi.

Uluslararası Para Fonu'nun Nisan 2020'de yayınladığı Orta Doğu ve Orta Asya Bölgesel Ekonomik Görünümü, Kafkasya ve Orta Asya (CAA) bölgesine ilişkin beklentilerin küresel mali krizden ve 2014-2016 şokundan daha kötü olmasını bekliyordu. Rapor, QMA bölgesindeki GSYİH'nın 2020'de %1,7 düşeceğini tahmin ediyordu. IMF'nin Azerbaycan'a yönelik tahminleri tablodaki gibiydi.

Tablo 5: Azerbaycan için Uluslararası Para Fonu tahminleri

	2000-2016-cı yıllar ortalama	2017	2018	2019	2020P	2021P
GSYİH -in artım temposu, %	9.5	0.2	1.5	2.3	-2.2	0.7
Tüketici fiyat endeksi, %	6.3	12.8	2.3	2.6	3.3	3.2
Brüt mali denge (GSYİH içindeki belirli ağırlık)	5.9	-1.4	5.5	8.4	-12.8	-9.7
carî hesap bakiyesi (GSYİH'de özgül ağırlık)	7.7	4.1	12.8	9.2	-8.2	-3.7

Kaynak: Covid-19 pandemisi sırasında azerbaycan'daki sendikaların durum analizi ve mağdurlar arasındaki konumu (<https://ahik.org/2021/09/az%C9%99rbaycanda-covid-19-pandemiyasi->

Bankalara devlet tarafından yapılan destekler

4 Nisan 2020 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Kararı ile "Koronavirüs (COVID-19) pandemisinin ve buna bağlı olarak dünya enerji ve borsalarındaki keskin dalgalanmaların Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ekonomi, makroekonomik istikrar, istihdam ve girişimcilik üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak için bir dizi önlem hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının 19 Mart 2020 tarihli 1950 sayılı Kararının 10.2. paragrafının uygulanmasına ilişkin Eylem Planını onaylandı.

İstihdam ve sosyal yardım desteği Eylem Planının üç alanında özel bir yere sahiptir ve aşağıdaki alanları kapsamıştır:

- Kamu sektörü çalışanlarının işsizlik riskinden korunma ve sosyal koruma;
- Özel sektör çalışanlarının işsizlik riskinden korunması ve sosyal olarak korunması;
- İşsizlerin ve işten çıkarılanların istihdamı ve sosyal korunması;
- Korunmasız grupların sosyal korumasının güçlendirilmesi.

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Kararnamesi ile onaylanan "2019-2030 Azerbaycan Cumhuriyeti İstihdam Stratejisi", işsizliği en aza indirmek ve işgücü piyasasını güçlendirmek için stratejik hedefler belirlendi. Stratejinin uygulanması için koordinasyon organı - Çalışma ve Sosyal Koruma Bakanlığı (ilgili devlet kurumlarının, Ulusal Girişimciler Konfederasyonu (İşverenler) ve Azerbaycan Sendikalar Konfederasyonu katılımıyla) 2020-2025 için bir Eylem Planı geliştirdi ve Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 13 Şubat 2020 tarihli emriyle onaylanmıştır.

Kayıt Dışı İstihdam İle İlgili Durum

Salgınla bağlantılı olarak uygulanan karantina rejimi sırasında kayıt dışı sektörde çalışan vatandaşlar doğal olarak şeffaf olmayan bir gelir kaynağını kaybetti. Böyle bir

durumda devlet, kayıt dışı sektördeki işçilerin sosyal korumasının da dikkate alınmasını sağlamıştır. Böylece karantina döneminde işsiz olarak kayıtlı 600.000 vatandaşa asgari geçim (190 manat) tutarında bir kerelik yardım sağlandı. Diğer yandan emekli maaşı, sosyal yardım ve emekli maaşı alan 2 milyon kişiye yapılan ödemelerin devamlılığı sağlanmıştır. Çalışanların ve işverenlerin kayıtlı istihdama olan ilgilerinin artırılması amacıyla, 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren petrol ve gaz sektöründe faaliyet göstermeyen ve özel sektör vergi mükelleflerinde çalışan kişiler, aylık gelirleri aylık gelirleri 8.000 manat tutarına kadar ise gelir vergisinden muaftır, ayrıca zorunlu devlet sosyal sigorta primleri üzerindeki mali yük, çalışanlar ve işverenler arasında en uygun şekilde dağıtması. Basitleştirilmiş vergi oranı ülke genelinde yüzde 2 olarak belirlenmiştir. Serbest meslek sahibi nüfustan kuaförlük, garsonluk, terzilik, kunduracılık vb. işlerle uğraşan kişiler için de sabit bir vergi vardır.

Cumhurbaşkanının ilgili kararları asgari ücreti yüzde 93 oranında artırdı ve diğer önemli sosyal önlemler kayıt dışı istihdamın azaltılmasında olumlu etki yaptı, ücretlerin tescili ve iş sözleşmelerinin yapılmasında önemli ilerlemeler sağlandı. Geçen yıl maaş fonu yüzde 42,3 arttı, bunun yüzde 39'u özel sektörde, yüzde 45'i kamuda oldu. Ortalama maaş da yüzde 52 arttı 1 Nisan 2017'den 1 Ocak 2020'ye kadar 276.444 iş sözleşmesi ihbarında artış gözlemlenmiştir.

<https://ahik.org/2021/09/az%C9%99rbaycanda-covid-19-pandemiyasi-mudd%C9%99find%C9%99-z%C9%99r%C9%99rc%C9%99kmis-sah%C9%99l%C9%99-uzr%C9%99-durum-t%C9%99hlil-v%C9%99-h%C9%99mkarlar-ittifaqlarinin/>

Koronavirüsle Mücadeleye Destek Fonu — Azerbaycan Cumhuriyeti'nde koronavirus enfeksiyonunun yayılmasını önlemek ve bununla mücadele için alınan önlemlere mali destek sağlamak amacıyla Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 19 Mart 2020 tarihli Kararnamesi ile kurulmuştur. Dünyada ilk kez Azerbaycan'da böyle bir fon kurulmuştur.

İlgili

19 Mart 2020'de Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Azərbaycan Cumhuriyeti'nde nüfusun sağlığını korumaya ve koronavirüs enfeksiyonuna karşı mücadeleyi güçlendirmeye yönelik tedbirler hakkında bir kararname imzalamıştır.

Kararnameye göre, Koronavirüs Kontrolünü Destekleme Fonu kuruldu. Koronavirüsle Mücadeleye Destek Fonu'nun amacı, koronavirüs enfeksiyonunun Azərbaycan Cumhuriyeti'nde yayılmasını önlemek ve onunla mücadele için alınan önlemlere finansal destek sağlamaktır. Azərbaycan Cumhuriyeti'nde halk sağlığının korunması, dünya standartlarına uygun tıbbi bakımın sağlanması, ülkede izlenen sosyo-ekonomik politikanın önceliklerinden biridir. Son aylarda dünyada yeni tip koronavirüs enfeksiyonu coğrafyasının genişlemesi, ülkemizde bu hastalığın yayılmasını önlemek için uygun önleyici ve önleyici tedbirlerin güçlendirilmesini gerekli kılmıştır. Bu amaçla, bu tür etkinlikler için işletmeler de dahil olmak üzere toplumun çeşitli kesimlerinden destek, sosyal dayanışmanın gösterilmesi, yapılan işin etkinliğini doğrudan etkileyen en önemli konulardan biri olan kurumsal sosyal sorumluluk, devlet-sivil birliği yansıtan ana faktörlerin açık bir göstergesidir. Fonun 31 Aralık 2020 tarihine kadar faaliyet göstermesi bekleniyordu.

Fon kaynaklarının koronavirüsle mücadelede kullanım alanları:

- Tıbbi çalışanları ödüllendirmek ve mali yardım sağlamak;
- Sağlık kurumlarının altyapısını iyileştirmek ve maddi ve teknik temellerini güçlendirmek;
- Özel rejim sağlık kurumlarının oluşumu;
- Kontrol ve izlemenin organizasyonu ve uygulanması;
- Tıp alanında bilimsel araştırmaların finansmanı;
- Tıp alanında uzmanların eğitimi;
- Propaganda ve bilinçlendirme faaliyetleri;
- Koronavirüsle mücadele için alınan diğer önlemler.

Etkinlik:

Bağışlar

İlk olarak Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, yıllık maaşını Coronavirüsle Mücadeleye Destek Fonu'na bağışlamıştır. Daha sonra, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 19 Mart 2020 tarihli emriyle, ilk olarak Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın ihtiyat fonundan Coronavirüs Kontrolünü Destekleme Fonuna 20 milyon manat tahsis edilmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti Birinci Cumhurbaşkanı Yardımcısı Mehriban Aliyeva da gönüllü olarak Coronavirüsle Mücadeleye Destek Fonuna bir yıllık maaşını Coronavirüsle Mücadeleye Destek Fonuna bağışladı. Coronavirüsle Mücadeleye Destek Fonuna gönüllü bağış yapanların sayısı Cumhurbaşkanı'nın ardından artmıştır. (https://az.wikipedia.org/wiki/Koronavirusla_M%C3%BCbariz%C9%99y%C9%99_D%C9%99st%C9%99k_Fondu)

Merkez Bankası da, Koronavirüs Kontrolünü Destekleme Fonu'na bağışta bulundu. Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası Yönetim Kurulu, Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 19 Mart 2020 tarihli Kararı ile kurulan Coronavirüsle Mücadeleye Destek Fonu'na 500.000 AZN aktarma kararı aldı ve fonlar aktarıldı. Aynı zamanda Merkez Bankası Başkanı Elman Rustamov da bir aylık maaşını fona bağışlamıştır. (<https://www.cbar.az/press-release-2547/mrkzi-bank-koronavirusla-mubarizy-dstk-fonduna-ian-etdi>)

Devlet bütçesinden sağlanan ödeneklerin yanı sıra tüzel kişiler ve gerçek kişiler fona gönüllü katkılarda bulunmuştur. Bu gönüllü eyleme çeşitli devlet kurumları, şirketler ve ünlüler katıldı. Ünlü Rus işadamı God Nisanov fona 2.000.000 manat, bir diğer Azerbaycan kökenli Azerbaycanlı işadamı Farhad Ahmadov ise 1.000.000 manat aktardı.

Toplamda 3395 tüzel kişi ve 12.532 kişi KMDF'ye bağışta bulundu.

Tablo 6: Koronavirüs Kontrolünü Destekleme Fonu'na yapılan bağışlar

Ulusal para biriminde

KMDF hesaplarına yapılan makbuzlarla ilgili bilgiler	Miktarı
Uluslararası Azerbaycan Bankası	62,014,408
Merkez Bankası	19,013,991
Hazine	32,785,876
Toplam :	113,815,275

Döviz para biriminde

KMDF hesaplarına yapılan makbuzlarla ilgili bilgiler	Miktarı
Uluslararası Azerbaycan Bankası	156 982 USD 87 453,7 EUR 500 GBP 150 000 RUR

Devlet bütçesinden tahsisler

Kaynak	Miktar (manatla)
Cumhurbaşkanlığı yedek fonundan	20,000,000

Toplamda, fon 114.268.840 milyon manat topladı

Kaynak:(https://az.wikipedia.org/wiki/Koronavirusla_M%C3%BCbariz%C9%99y%C9%99_D%C9%99st%C9%99k_Fondu)

3.2. Covid-19 döneminde azerbaycan bankacilik sektöründe alınan önlemlerin incelenmesi

Bankalar tarafından alınan finansal önlemler

Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun 4 Nisan 2020 tarih ve 135 sayılı Kararı ile onaylanmış, "Koronavirüs (COVID-19) pandemisinin ve buna bağlı olarak dünya enerji ve borsalarındaki keskin dalgalanmaların Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomisi, makroekonomik istikrar, istihdam ve girişimcilik üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak için bir dizi önlem hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanınının 19 Mart 2020 tarih ve 1950 Sayılı Kararınının 10.2 paragrafının

uygulanmasına ilişkin Eylem Planı Bölüm III'ün 3. paragrafı uyarınca Korona (COVID-19) virüsünün bankacılık sektöründe olası olumsuz etkilerini azaltmak için "Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası Hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti Kanununun 22.0.17 Maddesine göre Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası Kurulu

KARARI:

1. "Koronavirüs (COVID-19) pandemisi durumunda kredi kuruluşlarının faaliyetlerinin geçici olarak düzenlenmesine ilişkin kuralları" onaylamak (uygulanıyor)

2. Hukuk Departmanına, bu Kararın 3 gün içinde Azerbaycan Cumhuriyeti Hukuk İşleri Devlet Siciline dahil edilmek üzere Azerbaycan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığına sunulmasını sağlamak için talimat vermek.

Koronavirüs (COVID - 19) pandemisi bağlamında kredi kuruluşlarının geçici düzenlemesi Kuralı

Genel Hükümler

1.1. Bu Yönetmelik, Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun 4 Nisan 2020 tarih ve 135 sayılı Kararı ile onaylanmış, "Koronavirüs (COVID-19) pandemisinin ve buna bağlı olarak dünya enerji ve borsalarındaki keskin dalgalanmaların Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomisi, makroekonomik istikrar, istihdam ve girişimcilik üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak için bir dizi önlem hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 19 Mart 2020 tarih ve 1950 Sayılı Kararının 10.2 paragrafının uygulanmasına ilişkin Eylem Planı Bölüm III'ün 3. paragrafı uyarınca Korona (COVID-19) virüsünün bankacılık sektöründe olası olumsuz etkilerini azaltmak için hazırlanmış, Bankaların ve yabancı bankaların (bundan sonra bankalar olarak anılacaktır) yerel şubelerindeki kredilerin ve risk gruplarının sınıflandırılması, sermaye yeterlilik rasyosunu ve hesaplanma sırasını belirliyor.

1.2 Bu Yönetmelikte kullanılan tanımlar "Varlıkların sınıflandırılmasına ve olası zararları karşılamak için özel yedeklerin oluşturulmasına ilişkin kurallar", "Banka sermayesini ve yeterliliğini hesaplama kuralları" ve Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın (bundan sonra - Merkez Bankası olarak anılacaktır) diğer normatif eylemlerinin sağladığı anlamları ifade ediyor.

1.3 Bu Yönetmeliğin 2. Bölümünün gereklilikleri banka dışı kredi kuruluşları için de geçerlidir.

Kredilerin sınıflandırılması

2.1 Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun 4 Nisan 2020 tarih ve 135s sayılı Kararı ile onaylanan Eylem Planının I bölümünün A maddesinin 8. tedbiri uyarınca, kredi faizi sübvansede edilen tüzel kişilere ve tüzel kişilik oluşturmadan girişimci faaliyetlerde bulunan kişilere verilen kredilerin sınıflandırma kategorisi, borçlunun mali durumuna bakılmaksızın, sübvansiyonun ödeme tarihinden 1 Nisan 2021'e kadar bozulmaması.

2.2 Mart 1. 2020 itibariyle, tatmin edici sınıflandırma kategorisinde ve Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun 4 Nisan 2020 tarih ve 135s sayılı Kararı ile onaylanan Eylem Planının I bölümünün A maddesinin 8. tedbiri uyarınca, kredi faizi sübvansede edilen tüzel kişilere ve tüzel kişilik oluşturmadan girişimci faaliyetlerde bulunan kişilere verilen kredilerin sınıflandırma kategorisi, sübvansiyonun ödeme tarihinden 1 Nisan 2021'e kadar bozulmaması.

2.3 Mart 1. 2020 itibariyle, tatmin edici sınıflandırma kategorisinde ve Devlet tarafından kurulan kurumlar pahasına verilen tercihli krediler ~~30 Eylül 2020 tarihinden önce~~ yeniden yapılandırılırsa, kredinin yeniden yapılandırma öncesi sınıflandırması 1 Nisan 2021'e kadar bozulmaması.

Kredilerin risk grupları

3.1. Tıbbi malzeme ve ekipman üreticilerine verilen ve kullanımı belgelerle teyit edilen ulusal para birimindeki işletme kredileri, 1 Nisan 2021 tarihine kadar yüzde 20 (yirmi) (katsayı 0,2) risk grubuna aittir.

3.2 “Banka sermayesi ve yeterliliğinin hesaplanmasına ilişkin esaslar”ın 9.3.8.2-ci, 9.3.8.3-cü, 9.3.9.1-ci, 9.3.9.2-ci, 9.3.10.1-ci alt maddeleri ve 9.4-cü maddesi ihtiyaç kredisi kullanan risk grupları için 1 Ocak 2021 tarihine kadar uygulanmaması.

Sermaye yeterlilik oranı ve hesaplanması

4.1. Sistemik öneme sahip bankalar için toplam sermaye yeterlilik oranı 1 Temmuz 2021 tarihine kadar yüzde 11 (onbir) den az olamaz.

4.2. Sistemik öneme sahip bankalar hariç olmak üzere, diğer bankalar için toplam sermaye yeterlilik rasyosu 1 Temmuz 2021 tarihine kadar yüzde 9 (dokuz) dan az olamaz.

4.3. 01 Ocak 2022'ye kadar, döngüsel sermaye tamponu yüzde 0 (sıfır) olarak ayarlanmıştır.

4.4. Ana sermaye ve toplam sermaye yeterlilik oranlarının hesaplanmasında, bu Yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihten 1 Temmuz 2021 tarihine kadar piyasa ve operasyonel riskler dikkate alınmaz.

Temettü ödemesi

Bankaların sermaye pozisyonlarını ve finansal istikrarını korumak için önceki yılların sonuçlarına göre temettü ödemeleri 1 Ekim 2021 tarihine ertelenmeli, 2020 yılı için ara temettü ödemeleri yapılmamalıdır.

Nihai sonuçlar

6.1. Bu Yönetmelik 1 Ocak 2022 tarihine kadar geçerlidir.

6.2. Bu Yönetmelik hükümlerine göre imtiyaz tanınan borçlulara ilişkin bilgiler, Merkez Bankası'nca belirlenen şekilde ihtiyati raporlarla birlikte Merkez Bankası'na sunulur.

6.3. Bu Kuralların geçerlilik süresi boyunca "Varlıkların sınıflandırılmasına ve olası zararları karşılamak için özel yedeklerin oluşturulmasına ilişkin kurallar", "Banka sermayesinin hesaplanmasına ve yeterliliğine ilişkin kurallar" ve Merkez Bankasının diğer düzenleyici işlemleri bu Yönetmeliğe aykırı olmayan kısımlarda uygulanır. (<http://www.e-qanun.az/framework/44967>)

Bankalar tarafından alınan finansal ve sosyal önlemler

Merkez Bankası, koronavirüs pandemisi bağlamında nüfusu ve işletmeyi desteklemek için ek önlemler almaya karar vermiştir.

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı “Koronavirüs (COVID-19) pandemisinin ve buna bağlı olarak dünya enerji ve borsalarındaki keskin dalgalanmaların Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomisi, makroekonomik istikrar, istihdam ve girişimcilik üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak için bir dizi önlem hakkında,” 19 Mart 2020 tarih ve 1950 sayılı Kararın 10.2 paragrafının uygulanması ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan "Eylem Planı"nın "pandemi krizinden etkilenen alanlarda faaliyet gösteren girişimcilerin yükümlülüklerini düzenlemek için kredi kuruluşlarına düzenli grev sağlanması" etkinlik çerçevesinde Azerbaycan Merkez Bankası, Finansal İstikrar Kurulu'nun tavsiyelerini dikkate alarak konuyla ilgili bir karar almıştır. Bu karar, Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun emriyle öngörülen ilgili tedbirlerle eş zamanlı olup, aynı zamanda daha geniş talimatları, Azerbaycan Cumhuriyeti İpotek ve Kredi Garanti Fonu tarafından verilen ipotek kredilerinin yeniden yapılandırılması da dahil olmak üzere, devlet fonları pahasına verilen işletme kredilerinin yeniden yapılandırılması, sigorta ve sermaye piyasası katılımcılarının desteklenmesine ilişkin konuları da kapsamaktadır.

Pandemiden etkilenen girişimcileri desteklemek amacıyla, Ekonomi Bakanlığı tarafından belirlendiği üzere, girişimcilikle uğraşan bireyler de dahil olmak üzere ekonominin pandemiden etkilenen sektörlerde faaliyet gösteren özel işletmelere kredi kuruluşları tarafından sağlanan krediler, 1 Mart 2020'ye kadar tatmin edici kalitede ve devlet tarafından sübvansede edilen kredilerin yeniden yapılandırılması mümkün olmuştur. Bankalar, girişimcilerin talebi ve karşılıklı anlaşma ile bu kredilerin vadesini uzatabilir. Bu durumda kredinin kalitesi, borçlunun mali durumu ve kredinin yeniden yapılandırılmasından bağımsız olarak 30 Eylül 2020 tarihine kadar bozulmadı.

Aynı zamanda, 1 Mart 2020'ye kadar, tatmin edici kalitede ve devlet fonları pahasına verilen işletme kredilerinin yeniden yapılandırılması için fırsatlar yaratılması planlandı. Bu etkinlik sonucunda 10 bin civarında işadımı, Girişimciliği Geliştirme Fonu'nun sağladığı 1 milyar manat tutarındaki işletme kredilerinde indirimden yararlanabildi. (Girişimsel faaliyetlerde bulunmayan) bireyleri desteklemek için, Azerbaycan Cumhuriyeti İpotek ve Kredi Garanti Fonu pahasına verilen ipotek kredilerinin yeniden yapılandırılması için fırsatlar yaratıldı. Bu önlemin bir sonucu olarak, yaklaşık 23.000 borçlu, 1,1 milyar manat değerinde ipotek kredisinden yararlanabildi. Borçluların talebi üzerine krediler yeniden yapılandırıldı. 1 Mart 2020 tarihinden önce kullanılan ve tatmin edici nitelikte olan bu tür kredilerin 30 Eylül 2020 tarihine kadar yeniden yapılandırılması durumunda kaliteleri bozulmadı.

Aynı zamanda, bankaların masrafları kendilerine ait olmak üzere ipotek kredilerini teşvik etmek amacıyla, bu kredi kategorisindeki risk oranlarının %100'den %50'ye düşürülmesine karar verildi. İşletme ve ihtiyaç kredilerinin (ana veya faiz borcu) tamamen veya kısmen gecikmesi halinde, kredi kuruluşlarının 30 Eylül 2020 tarihine kadar borçludan faiz, ceza ve diğer ödemeleri tahsil etmemesi tavsiye edilecektir ve bu durumda, borçlunun kredi geçmişi bozulmadı. Bu dönemde kredi kuruluşları anapara borcuna faiz hesaplamaya devam edecek ve kredi alanların kredi kuruluşlarına ödeme yapmasını sağladı.

Bu tedbirlerin uygulanmasına yönelik koşulların oluşturulması, finansal hizmetlerin işletmelere ve halka yönelik sürdürülebilirliğinin sağlanması, bankaların geçmişte biriken hava yastıklarını kullanarak kredi verme olanaklarını artırabilmesi için düzenleyici yükün azaltılmasına yönelik tedbirler öngörülmekteydi. Bu amaçla, yılsonuna kadar bankaların toplam sermaye gereksinimlerinin %1 oranında azaltılması planlandı. Aynı zamanda, bankaların sermayesi üzerinde baskı oluşturan bir dizi başka düzenleyici gereklilik de yıl sonuna kadar ertelendi.

Ekonominin bazı sektörlerinde kredi kaynaklarına erişimi artırmak için tıbbi malzeme ve ekipman üreticilerine verilen kredilerin risk seviyesi %100'den %20'ye

düşürülecek ve böylece bankalar bu alana daha düşük maliyetle ve daha az sermaye ile kredi verebilirlerdi. Azalan ekonomik aktivite, azalan iş ve hane gelirlerinin ödeme hizmetlerinin kullanımı üzerindeki olumsuz etkisini dikkate alarak, nakit dışı ödeme hizmetlerini teşvik etmek ve maliyetleri azaltmak için bankalar arası ödeme sistemlerinde bankalardan alınan hizmet ücretlerinin 30 Eylül 2020 tarihine kadar %50'ye indirilmesi ve banka müşterilerine verilen ödeme hizmetlerine ilişkin tarifelerin benzer şekilde indirilmesi yanı sıra Girişimcilerin ödeme kartı kabul etme tarifelerini %50'ye indirecek önlemler alındı.

Pandemi bağlamında ekonomik aktivitedeki düşüş, sigorta piyasasındaki sigorta primlerinin hacmini de olumsuz etkiledi. Öte yandan, sigortalı ile sigortacılar arasındaki fiziksel temasın en aza indirilmesi, sigorta hizmetlerine sınırlı erişime yol açtı. Bu durum dikkate alınarak sigorta hizmetlerinin devamlılığının sağlanması ve sigortalının haklarının korunmasına yönelik tedbirler öngörülmekteydi. Sigortacılara, gönüllü sigorta sözleşmeleri kapsamında karantina rejiminden doğrudan etkilenen sigortalılar için sigorta primlerinin ödenmesini 30 Eylül 2020 tarihine kadar ertelemeleri ve elektronik araçların etkin kullanımı ile sigorta hizmetleri sunmaları tavsiye edildi. Karantina rejiminden doğrudan etkilenen sigortalıların sigorta primlerinin ödenmesindeki gecikmelerle ilgili olarak yıl sonuna kadar sigorta şirketlerine ilgili düzenleyici muafiyetler uygulandı.

Merkez Bankası, koronavirüs pandemisinin sermaye piyasası katılımcıları üzerindeki olumsuz etkisini azaltmaya yönelik tedbirler almayı da planlamıştı. Bu amaçla, yatırım şirketlerinin sermaye yükümlülüklerinin ihlali durumunda etki önlemleri 1 Ocak 2021'e kadar, yatırım şirketleri ve borsa tarafından yıllık denetim raporlarının yayımlanması ise 30 Eylül 2020 tarihine kadar uzatıldı. Aynı zamanda, menkul kıymetleri halka arz edilen ve düzenlenmiş piyasada işlem gören ihraççıların raporlarının açıklanması bir ay uzatıldı. Aynı zamanda, Ulusal Mevduat Merkezi, ikincil piyasada hisse ve bono ile yapılan işlemlerin ve repo işlemlerinin tescili için 30 Eylül 2020 tarihine kadar yatırımcılardan ücret alınmaması, Bakü Menkul Kıymetler

Borsası'na 1 Ocak 2021'e kadar ihraççılardan şirket tahvillerine kotasyon oranları uygulamaması ve halka arz yoluyla menkul kıymetlerin yerleştirilmesi için gereken belge sayısını en aza indirmesi tavsiye edildi.

Bu önlemler, sermaye piyasası katılımcıları üzerindeki düzenleyici yükü azaltarak yatırımcının işlem maliyetlerini optimize edecek ve DİBS piyasasında ikincil piyasa işlemlerinin daha esnek olmasını sağladı. Genel olarak planlanan önlemler, bir pandemi döneminde işletmelere ve nüfusa sağlanan finansal hizmetlerin sürekliliğini, ekonomiye borç vermenin devam etmesini, finansal hizmet tüketicilerinin haklarının korunmasını sağladı. (<https://www.cbar.az/press-release-2580/mrkzi-bank-koronavirus-pandemiyasi-sraitind-halinin-v-biznesin-dstklmsi-istiqamtind-lav-tdbirlr-bard-qrar-qbul-etmisdir>)

"2021-2022 için Azerbaycan Cumhuriyeti'nde COVID-19'a Karşı Aşılama Stratejisi"-in 8. maddesi kapsamında COVID-19'a karşı aşılanmış nüfus grupları Bankacılık sektörünün nüfusla doğrudan temas halinde olan kısmı- Nüfusla doğrudan temas halinde bankacılık sektörünün 2. aşamasına göre COVID-19'a karşı aşılanan nüfus gruplarıydı. (<https://nk.gov.az/media/files/aacabbd711bceaf011679298e9eb8a89.pdf>)

Düzenleyicinin rolü

Genel olarak, Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası (CBA) kamu-özel forumlarına en açık olanlardan biridir ve bu alanda uzun süreli deneyime sahiptir. Bu bağlamda CBA, sektörü düzenleyen veya etkileyen diğer kararların alınmasında bankalarla görüş alışverişini her zaman destekler. Bu nedenle Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan "Eylem Planı"nda "**Karantina rejimi sırasında pandemiden etkilenen bölgelerde faaliyet gösteren girişimcilerin yükümlülüklerini düzenlemek amacıyla kredi kuruluşlarına düzenli grev sağlanması**" etkinliği kapsamında ABA üyesi kuruluşlarla görüş alışverişinde bulunuldu ve bankalardan bu yönde bir teklif paketi aldı. Bir sonraki süreçte, 24.04.2020 tarih ve 16 Sayılı CBA Kurulu Kararıyla koronavirüs pandemisi bağlamında nüfus, iş dünyası ve finans sektörü için ek destek önlemleri paketini onayladı ve "Koronavirüs (COVID-19)

pandemi bağlamında kredi kuruluşlarının geçici olarak düzenlenmesi kuralı” kabul edildi. Sonuç olarak, kredilerin sınıflandırılmasına ilişkin düzenleyici gereklilikler gevşetilmiş, kredilerin sınıflandırılmasına ilişkin tavizler sübvansiyonlu işletme kredilerine ve kamu fonlarından kredilerin yeniden yapılandırılmasına uygulanmıştır. Buna ek olarak, kredi kurumlarına ek ceza faizi, para cezaları ve diğer cezalar talep etmemeleri ve kredi bürosuna borçluların olumsuz kredi geçmişi hakkında bilgi vermeleri tavsiye edildi. Pandeminin devam etmesi nedeniyle bu ve benzeri tavizler 2021 yılının ilk çeyreğinin sonuna kadar uzatılmıştır.

Ayrıca bankaların şube ve departmanlarındaki nüfus yoğunluğunun yönetilmesi amacıyla ATM önü, emekli maaşı, sosyal yardım, burs tazminat ödemeleri, ayrıca hedeflenen devlet sosyal yardımları için süresi dolan aktif müşterilerin ödeme kartlarının süresinin uzatılmasına karar verilmiş ve etkili sonuçlar alınmıştır.

Ayrıca pandemi döneminde nüfusun temassız ödeme olanaklarını artırmak için dünyanın birçok ülkesinde temassız kartlarla PIN kodu girmeden nakit dışı işlem limitlerinin artırılması deneyimi ülkemizde de regülatör uygulamış ve bu işlemler için limit 50 manattan 100 manata yükseltilmiştir.

Ayrıca, 16 Eylül 2020'de Merkez Bankası Yönetim Kurulu'na bağlı Girişimcilerle İşbirliği Konseyi'nin bir sonraki toplantısı, girişimcilerin salgında karşılaştıkları zorlukları ve bu durumun üstesinden gelmek için bankacılık sektörü ile işbirliği yollarını görüşmek üzere gerçekleştirilmiştir. Toplantıya Azerbaycan Cumhuriyeti Ulusal Müteşebbisler Konfederasyonu, Azerbaycan Bankalar Birliği, girişimciler ve banka temsilcileri katıldı. Genel olarak, CBA'nın bir iştiraki olan Azerbaycan Bankası Eğitim Merkezi'nin desteğiyle, kısıtlamalar döneminde, girişimcileri desteklemek ve sorunlarını incelemek için bankaların ticari müşterileri arasında pandeminin etkilerini belirlemek, mali ihtiyaçlar için anket-soruşturma yapılmış ve bu bilgiler düzenleyici kurum ile paylaşılmış ve görüş alışverişinde bulunulmuştur. Bu toplantıda, anketin ilk döneminden bu yana meydana gelen değişiklikler ve kalan zorlukların ele alınmasına yönelik öneriler dile getirildi.

Son olarak, pandemi sırasında düzenleyici, finans sektörünün istikrarını korumak, nüfusu ve işletmeyi desteklemek ve genel olarak makroekonomik istikrarı sağlamak için övgüye değer adımlar attı ve süreçler profesyonelce yönetildi. (<https://bbn.az/pandemiya-dovrund%C9%99-az%C9%99rbaycan-iqtisadiyyatinda-hansi-isl%C9%99r-gorulmusdur/>)

3.3. Azerbaycan Bankacılık Sektörü Tarafından Alınan Önlemlerin Değerlendirilmesi

Bankaların rolü (Araştırma Önemi)

Yukarıda bahsettiğim hususlar, bankaların devlet kurumları ve düzenleyiciler tarafından önlem, kural ve mekanizmaların oluşturulmasına ve daha sonra uygulanmasına katkısına dayanmaktadır. Ancak bu süreçlerin başlangıcından itibaren bankalar uluslararası tecrübelerle dayalı olarak çeşitli önlemler almaya ve yerel piyasanın özelliklerine uyum sağlamaya başlamışlardı. Bunlardan ilki girişimcilere kredi ödemelerinde 1-3 ay ödemesiz bir süre yani yeniden yapılandırma uygulaması verilmesiydi. Bu süreç bankalar için maliyetli olsa da (yeniden yapılanma sırasında kredi kalitesi bozulur ve rezerv oluşturulması gerekir), bu adımlar zamanın talepleri nedeniyle atılmıştır. Aynı zamanda bu sürecin uzaktan uygulanması için olası önlemler alındı. Ayrıca sadece banka şubelerinde gerçekleştirilebilen işlemlerde güvenliği sağlamak için banka içi prosedürler geliştirilmiş ve uygulanmıştı. (<https://bbn.az/pandemiya-dovrund%C9%99-az%C9%99rbaycan-iqtisadiyyatinda-hansi-isl%C9%99r-gorulmusdur/>)

Azerbaycan Bankalarının Korona Döneminde: (Bulguların yorumu)

2019 yılının son ayında ortaya çıkan koronavirüs, sadece insanların sağlığını tehdit etmekte kalmıyor, aynı zamanda ekonomileri için de ciddi bir sorun teşkil ediyor. Hükümetler, virüsün ekonomiyi olumsuz etkilemesini önlemek için adımlar atıyor. Ülkemizdeki faaliyetler hem gerçek kişiler hem de tüzel kişiler tarafından

desteklenmektedir. Yerel bankalar da virüsle mücadelede yer alanlar arasında yer alıyor.

Araştırma Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmamızda ekonomide önemli bir rol oynayan bankacılık sektörünün nasıl davrandığını, hangi adımları attığını, müşterileri ve ülkedeki yardım faaliyetleri için neler yaptığını ortaya çıkarmaya çalıştık. Çalışmaya 28 banka dahil edildi. Öncelikle bu bankaların varlık ve sermayelerine ve Coronavirüsle Mücadeleye Destek Fonu'na yaptıkları bağışlara bir göz atalım. Fiyatlar Azn cinsinden ifade edilmiştir.

Tablo 7: Bankaların Coronavirüsle Mücadeleye Destek Fonu'na yaptıkları bağışlar

Bankaların listesi	Varlıklar	Sermaye	Fondaki bağış miktarı
Access Bankası	897 milyon	94 milyon	250.000
AFB Bankası	574 milyon	79 milyon	
AG Bankası			100.000
Amrah Bankası	209 milyon	8.8 milyon	200.000
Ata Bankası	532 milyon	137 milyon	100.000
Azerturk Bankası	347 milyon	55 milyon	100.000
Uluslararası Azerbaycan Bankası	9 milyar	1.3 milyar	2.000.000
Premium Bankası	642 milyon	127 milyon	500.000
Azerbaycan Sənayi Bankası	916 milyon	97 milyon	250.000
Bankası BTB			150.000
Gunay Bankası	215 milyon	64 milyon	100.000
Kapital Bankası	4,4 milyar	470 milyon	500.000
Muğan Bankası	660 milyon	87 milyon	200.000

Naxçıvan Bankası	232 milyon	83 milyon	50.000
NBC Bankası	323 milyon	59,7 milyon	100.000
Pakistan Bankası	10 milyon	9,7 milyon	
Banka Respublika	1,4 milyard	77,8 milyon	200.000
Express Bankası	33,8 milyon	114 milyon	150.000
Bank of Baku	381 milyon	64 milyon	150.000
VTB Bankası	157 milyon	60 milyon	
Xalq Bankası	2,4 milyard	419 milyon	500.000
Paşa Bankası	4,7 milyard	475 milyon	500.000
Rabitə Bankası	730 milyon		150.000
Turan Bankası	489 milyon	74 milyon	100.000
Unibank	752 milyon	111 milyon	220.000
Yapı kredi Bankası	517 milyon	58 milyon	
YeloBank	484 milyon	67 milyon	150.000
Ziraat Bankası	227 milyon	67 milyon	25.000

Kaynak : (<https://markzone.az/azerbaycan-banklari-korona-muddetinde-sektor-arasdirmasi/>)

Korona Virüs Destek Fonu desteğine ek olarak, bazı bankalar Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın İlham Aliyev tarafından kurulan Serbest Meslek Programına da destek verdiler. Şu ana kadar 8 bankanın bu programı desteklediği biliniyor.

Bunlar:

1. Uluslararası Azerbaycan Bankası
2. Kapital Bankası
3. Paşa Bankası

4. Access Bankası
5. Banka Respublika
6. Rabite bankası
7. Turan Bankası
8. Yelo Bankası

Serbest meslek programı - “Bu program kapsamında, düşük gelirli aileler, kendi çiftliklerini kurmak veya geliştirmek için kamu fonları pahasına doğrudan aileye mal, malzeme ve diğer mülklerin (nakit yokluğunda) sağlanmasıyla desteklenir. Sağlanan iş planına uygun olarak aileye üretim veya servis ekipmanı sağlanır. Bu, serbest meslek programını diğer ülkelerdeki deneyimlerden ayırdı.”

SONUÇ

Bilindiği üzere koronavirüsten korunmak için ülkemizde 20 Nisan 2020'a kadar karantina rejimi uygulandı. Bu süre zarfında birçok şirket ve banka faaliyetlerini buna uyarladı. Mesai saatlerinde esnekliği arttıran bankalar, birçok çalışma alanını evden çalışma (uzaktan) ile değiştirdi. Dijital mecrada da varlık gösteren bankalar oradaki trendlerin gerisinde kalmadı. Özellikle birçok banka #Evdegal kampanyasına katıldı. Bazıları gönderilerle, bazıları videolarla dijital trendin gerisinde kalmadı. Anket yapılan bankaların tamamına yakını bu süre zarfında dijital medyada başarılı ve aktif olmuştur.

Asıl mesele, bankaların müşterileri aleyhine aldığı kararlar. Bu süre zarfında en çok kullanılan kampanya süresi dolan kartların 3 ay ücretsiz uzatılması ile sona erdi. Söz konusu bankalar bu kampanyayı uygulamıştır.

1. AFB Bankası
2. Amrah Bankası
3. AG Bankası
4. Uluslararası Azerbaycan Bankası
5. Banka BTB
6. Gunay Bankası
7. Naxçıvan Bankası
8. NBC Bankası
9. Express Bankası
10. VTB Bankası
11. Xalq Bankası
12. Paşa Bankası
13. Rabitə Bankası

Kampanyalardan biri özellikle dikkat çekti. Access Bankası, 65 yaş ve üstü müşterilerine özel hizmet sundu. Tek bir arama ile bu müşterilere evden çıkmadan bir dizi bankacılık hizmeti sunuldu.

Banka müşterileri için en önemli noktalardan biri de kredi ödemeleridir. Bazı bankalar kredi geri ödemeleri konusunda bir takım kararlar almıştır. Kredileri iptal etmek veya ertelemek gibi değil. Aşağıda belirtilen bankalar kredilerini geri ödemeye çalışan müşterilere bireysel destek sağlayacaktır. Kredilerini ödemekte güçlük çekenler bankalarla iletişime geçerek kişisel destek alabilirler. Bunlara, gecikme faizlerinin ödenmemesi, uzatma ve indirimler dahildir. (Döviz kredilerini ulusal para birimine çevirme imkanı da sağlar) Bunlar sabit değildir, sıkıntı yaşayan müşterilerle tek tek belirlenecektir. Bazı bankalar bunu düşündüklerini söylediler ancak henüz bir karar verilmiş değil. (Misal, Turan Bankası, AFB Bankası və s.)

Bankaların sunduğu başlıca hizmetlerden biri ipotekle ilgilidir. AG Bank'ın ipotek ödemeleriyle ilgili bir dizi hafifletici önlem aldığı belirtilmelidir. Bu dönemde anaparanın gecikmelere karşı faizi iptal edilmiştir.

Ayrıca, bazı bankalar ticari kredilere karşı önlem almıştır. NBC Bank, küçük ve orta ölçekli işletme kredilerine yönelik cezaları askıya aldı. Bank of Baku, işletme sahiplerine 3 ay boyunca ücretsiz e-ticaret hizmeti sunuyor. Son olarak Pasha Bank, iş sürdürülebilirliğini desteklemek ve fazlalıkları önlemek veya en aza indirmek için AVM kiracılarına Mart ve Nisan 2020 kiralalarında indirimler sundu.

Bir diğer kampanya ise POS terminallerinde yapılan nakit çekimlerde komisyon ücretinin yapılmamasıdır. Bu bankalar:

1. Access Bank
2. Amrah Bank
3. Kapital Bank

Ayrıca bazı bankalar kendine özgü ve spesifik adımlar atmıştır. Örneğin, 7 Nisan'da Uluslararası Azerbaycan Bankası sağlık çalışanlarına bir dizi ücretsiz bankacılık hizmeti verdi. Ayrıca emekliler 2 ay içerisinde tüm bankaların ATM'lerinden ve postanelerinden de alabilecek. Express Bank ve VTB Bank, dijital mecralarda paylaşımlarda bulunarak maddi sıkıntı çeken birçok aileye destek oldu.

Koronavirüs döneminde bazı Azerbaycan bankalarını kısaca inceledik. Hangi önlemler alındı ve neler düşünülüyor. Ancak bu araştırmaya göre iki ana noktayı sizlere aktarmakta fayda var.

İstatistikler, bankalar tarafından yayınlanan en son sonuçlara dayanmaktadır. Bu rakamlar çalışma süresinden sonra değişebilir.

Kampanyalar ve detayları değiştirilebilir, eklenebilir veya dışa aktarılabilir. Yukarıda sayılan bankalara ek olarak başka bankalar da yeni kararlar almış olabilir. Bu nedenle araştırma sonuçlarının araştırma sırasında elde edilen bilgilere dayandığını bilmemiz gerekir. (<https://markzone.az/azerbaycan-banklari-korona-muddetinde-sektor-arasdirmasi/>)

Azerbaycan'daki pandeminin kritik olmadığı göz önüne alındığında, 2,5 milyar manat değerindeki yardım paketi uluslararası finans kuruluşları tarafından oldukça tatmin edici olarak değerlendiriliyordu. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres bile, COVID-19 salgınıyla mücadelede halka devlet desteğinin önemine ilişkin son konuşmasında, bazı ülkelerin işsiz vatandaşlara toplu ödeme yapmak konusunda isteksiz olduğunu vurgulamıştır. Kurumun “Yoksullukla Mücadele Programı” bu konuda bir analiz yapıyor. İtalya ve İspanya'daki işsizlik istatistikleri pandemiye kadarki dönem içinde pekde içaçıcı değildi. Görünen o ki, tüm ülkeler vatandaş destek programlarında cömert olmak istemiyor. Dedikleri gibi, "herkes kendi başının çaresine bakmalı" ilkesiyle hareket ediyorlar. Uzmanlar bunu, pandemi sonrası dönemde devletlerin maddi sıkıntılarla karşı karşıya kalacağı gerçeğine bağlıyordu.

Pandemi sonrası programlar

Hükümet, krizle mücadele programını geliştirirken bir dizi konuyu dikkate almıştır. Öncelikle pandemi sonrası dönemde ülke ekonomisinin sağlıklı ve rekabetçi olması gerekmektedir. İkincisi, faaliyetlerini şeffaf bir şekilde kuran, vergilerini zamanında ödeyen ve iş sözleşmesiyle işçi çalıştıran işletmeler her zaman devletin desteğine güvenebilirler. Üçüncüsü, zor günlerinde ülkeye destek olan, zorluklarına

cevap veren, sosyal sorumluluk bilinci yüksek, iş tutan girişimcilerden oluşan bir ekonomi oluşturmaya çalışacaktır.

Devlet desteği için 10 program geliştirilmiştir. Programlar 4 ana sektörü ve 20 faaliyet alanını kapsamaktadır. Bu faaliyet alanları sınıflandırılmış ve en çok etkilenen alanlar, önemli ölçüde etkilenen alanlar, en az etkilenen veya etkilenmeyen alanlar olarak sınıflandırılmıştır. Öncelikle şeffaf girişimciler devlet destek programından yararlanabilecek. Tedbirler, hükümetin karantina rejimi getirme çağrıları ve ekonomik faaliyeti sınırlandırma kararları doğrultusunda işini kesmeyen ve maaş ödemeye devam eden girişimciler ve işletmeler için geçerli olacak. Faaliyetlerini şeffaf bir şekilde kuran, çalışanlarla iş sözleşmesi yapan ve faaliyetlerini "beyazlaştıran" girişimciler, devlet destek programlarından daha fazla yararlanacaklardır.

Devlet programlarının önemli bileşenlerinden biri bankacılık sektörü ile ilgilidir. Bu alanda iki büyük mali yükü olan (1,5 milyar manat) bir istikrar programı kabul edilmiştir. Bu arada, yılın başından beri bankacılık sektörünün güçlendirilmesi ve reel ekonominin finansmanı için adımlar atıldı ve hükümet bu konuda çeşitli görüşmeler yaptı. Buna ek olarak, hükümet vadesi geçmiş krediler konusunda insani bir tavır almıştır. Bütün bunlar vatandaşların refahının bozulmaması için atılan pratik adımlardır. Şimdi pandemi sonucu gelirini kaybeden, ihtiyaç kredisine yönelen ve ek borçlanma koşulları yaratan belirli bir grup insan var. Bütün bunlar bankacılık sektörünün mevcut koşullarında kabul edilemez. Ek borç yükünün birikmesi, gelecekte yalnızca olumsuz sonuçlara yol açabilir - iflas sorunu. (<https://www.fhn.gov.az/newspaper/?az/news/view/8741/1>)

KAYNAKÇA

Azərbaycanca

1. Azərbaycan Respublikasının Banklar haqqında Qanunu 2021
2. Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında Qanun 2019
3. İsmayılov Z. Azərbaycanda pul-kredit siyasətinin tarixi inkişafı, Bakı: Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Nəşriyyatı, 1997.
4. Mikayılov Q., Muxtarov S., “Azərbaycan Bank Sisteminin Maliyyə Təhlili”, Qafqaz Universiteti İqtisadiyyat və İdarəetmə jurnalı, 2013, s.77

İngiliscə

1. Bae, K-H., Sadok E. G., Gong, Z.J., & Guedhami, O. (2021). Journal of Corporate Finance, 67(101876), 1-18. <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2020.101876>
2. Barnett, M. (2020). International Organization, 74(s1), 128-147. <https://doi.org/10.1017/S002081832000034X>
3. Barua, B., & Barua, S. (2021). SN Business & Economics, 1(1), 1-28. <https://doi.org/10.1007/s43546-020-00013-w>
4. Bensley, E., Chheda, S., Schiff, R., Stephens, D., & Zhou, N. (2020). <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/ourinsights/remaking-banking-customer-experience-in-response-to-coronavirus>.
5. Berger, A. N., Molyneux, P., & Wilson, J. O. S. (2020). Journal of Corporate Finance, 62(101513). <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2019.101513>
6. BCR research (2021). BCR Info: The unemployment rate rose slightly to 5.7% in February
7. Borio, C. (2020a). Business Economics, 55, 181-190. <https://doi.org/10.1057/s11369-020-00184-2>
8. Borio, C. (2020b). Bank of International Settlements, 1-6. <https://www.bis.org/speeches/sp200630a.htm>

9. Camous, A., & Claeys, G. (2020). *European Policy Analysis*, 6(2), 328-341. <https://doi.org/10.1002/epa2.1100>
10. Dahl, J., Giudici, V., & Kumar, S. (2020). McKinsey & Company, <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/lessonsfrom-asian-banks-on-their-coronavirus-response>
11. Deloitte(2020).<https://www2.deloitte.com/us/en/insights/economy/COVID-19/COVID-19-financial-services-sector-challenges.html>
12. Demirguc-Kunt, A., Pedraza, A., & Ruiz-Ortega, C. (2020). *Policy Research Working Paper*, 9363, 1- 49, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34369>
13. Disemadi, H. S., & Shaleh, A. I. (2020). *Jurnal Inovasi Ekonomi*, 5(02), 63-70. <https://doi.org/10.22219/jiko.v5i3.11790>
14. Dube, K., Nhamo, G., & Chikodzi, D. (2020). *Current Issues in Tourism*, 24(11), 1487-1490, <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1773416>
15. Esper, T. L (2020). *Journal of Public Policy & Marketing*, 40(1), 101-102. <https://doi.org/10.1177/0743915620932150>
16. Financial Stability Board (2020). <https://www.fsb.org/wpcontent/uploads/P150420.pdf>
17. Food and agriculture organization of the United Nations. (2020). <http://www.fao.org/3/ca8833en/CA8833EN.pdf>
18. Foss, N. J. (2020). *Journal of Management*, 46(8), 1322- 1329. <https://doi.org/10.1177/0149206320945015>
19. Funke, M., & Tsang, A. (2020). *Economic Modelling*, 93, 465–473. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2020.08.018>
20. George, A. (2018). *IIMB Management Review*, 30(4), 357–368. <https://doi.org/10.1016/j.iimb.2018.05.007>
21. Goodell, J. W. (2020). *COVID-19 and finance: Finance Research Letters*, 35(10151), 1-5. [https://doi: 10.1016/j.frl.2020.101512](https://doi:10.1016/j.frl.2020.101512)

22. Kazmi, S. S. H., Hasan K., Talib, S., & Saxena, S. (2020). A Study on the Impact on Mental Health. 1-13. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3577515>
23. Kenny, S., Lennard, J., & Turner, J. D. (2020). Explorations in Economic History, 79(101357), 1-18. <https://doi.org/10.1016/j.eeh.2020.101357>.
24. KPMG (2020a). Financial resilience in banking – a balancing act. <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/12/financial-resilience-inbanking.html>.
25. KPMG (2020b). A catalyst for change for bank branches <https://home.kpmg/xx/en/blogs/home/posts/2020/04/a-catalyst-for-changefor-bank-branches.html>
26. Manuel, T., & Herron, T.L. (2020). Society and Business Review, 15(3), 235- 253. <https://doi.org/10.1108/SBR-06-2020-0086>
27. Mas-Coma, S., Jones, M. K., & Marty, A. M. (2020). One health, 9 (100132). 1-4. <https://doi.org/10.1016/j.onehlt.2020.100132>
28. McNamara, K., & Newman, A. (2020). The Big Reveal: International Organization, 74(S1) E59-E77. <https://doi.org/10.1017/S0020818320000387>
29. McKinsey & Company. (2020a). Banking system resilience in the time of COVID-19. <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/ourinsights/banking-system-resilience-in-the-time-of-COVID-19>
30. McKinsey & Company. (2020b). McKinsey’s Global Banking Annual Review. <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/globalbanking-annual-review>
31. OECD (2020). Policy Responses to Coronavirus (COVID-19). Managing the crisis across levels of government. <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/theterritorial-impact-ofCOVID-19-managing-the-crisis-across-levels-ofgovernment-d3e314e1/>
32. Palomino, J. C., Rodríguez, J. G., & Sebastian, R. (2020). Wage inequality and poverty effects of lockdown and social distancing in Europe, European Economic Review, 129, 103564. <https://doi.org/10.1016/j.eurocorev.2020.103564>

33. Picoto, W. N., & Pinto, I. (2020). Cultural impact on mobile banking use – A multi-method approach. *Journal of Business Research*, 124, 620-628. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.10.024>
34. PwC (2020b). How retail banks can keep the lights on during the COVID-19 crisis- and recalibrate for the future. <https://www.pwc.com/us/en/library/COVID19/coronavirus-impacts-retail-banking.html#content-free-1-afa8>
35. Song, H., Yang, Y., & Tao, Z. (2020). *Frontiers of Business Research in China*, 14(1), 1-2. <https://doi.org/10.1186/s11782-020-00095-1>
36. Spicer, A. (2020). *Journal of Management Studies*, 57(8), 1737-1740. <https://doi/10.1111/joms.12625>
37. Shrestha, N., Yousaf Shad, M., Ulvi, O., Hossain Khan, M.,, & Haque. U. (2020). The impact of COVID-19 on globalization. *One Health*, 11(100180), 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.onehlt.2020.100180>.
38. Talbot, D., & Ordonez-Ponce, E. (2020). *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 11(2), 1-8. <https://doi/full/10.1080/20430795.2020.1771982>
39. Tarazi, A., & Abedifar, P. (2020). Special issue on Islamic banking: Stability and governance. *Global Finance Journal*, 100540. <https://doi.org/10.1016/j.gfj.2020.100540>
40. van Dijk, M. A., van Dalen, H. P., & Hyde, M. (2020). *The Journal of the Economics of Ageing*, 17(100264), 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.jeoa.2020.100264>
41. van Esterik- Plasmeijer, P.W.J., & van Raaij, W.F. (2017). Banking system trust, bank trust, and bank loyalty. *International Journal of Bank Marketing*, 35(1), 97-111. <https://doi.org/10.1108/IJBM-12-2015-0195>
42. Ventriglio, A., Watson, C., & Bhugra, D. (2020). Pandemics, panic and prevention: Stages in the life of COVID-19 pandemic. *International Journal of Social Psychiatry*, 66(8), 733-734. <https://doi.org/10.1177/0020764020924449>

43. Verick, S., & Islam, I. (2010) The great recession of 2008-2009: causes, consequences and policy responses. International Labour Organization. 19-52. <https://ideas.repec.org/e/pis17.html>
44. Wang, V., Nnaji, H., & Jung, J. (2020). Internet banking in Nigeria: Cyber security breaches, practices and capability. International Journal of Law, Crime and Justice, 62(100415) 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.ijlcj.2020.100415>
45. World Retail Banking Report (2020). 57% of consumers prefer internet banking in the COVID-19 era. <https://www.capgemini.com/news/world-retail-banking-report2020/>
46. Xiong, J., Lipsitz, O., Nasri, F., ..., & McIntyre, R. S. (2020). Impact of COVID-19 pandemic on mental health in the general population: A systematic review. Journal of Affective Disorders. 277(0165-0327), 55-64. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.08.001>.
47. Yip, A. W. H., & Bocken, N. M. P. (2018). Sustainable business model archetypes for the banking industry. Journal of Cleaner Production, 174, 150–169. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.10.190>

Türkçe

1. Gülşah O. (2021) Covid-19 Krizinin Pay Piyasası Sektörlerine Etkisi: Borsa İstanbul Örneği
2. Acar, Ö. (2000). Bankalarca Ayrılan Karşılıklar:Teorik Yaklaşım ve Uluslararası Uygulamalar.Bankacılar Dergisi.
3. Akdoğan, N., & Tenker, N. (2004). Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri (9. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
4. Avcı, G. (2016, Şubat 13). IFRS 9 ve Basel III'ün Kredi Karşılıkları Yönünden Karşılaştırılması.
5. Çağlar, O., & Ocakverdi, E. (2019). Finansal İstikrar ve Düzenleme TFRS-9

6. Geçişi ve Türkiye Örneği. Ankara, Çankaya: BSM Eğitim Danışmanlık LTD. ŞTİ.
7. Gür, N., Tatlıyer, M., & Dilek, Ş. (2020). Ekonominin Koronavirüsle Mücadelesi. Ankara: SETA.

İnternet kaynakları

1. <https://banker.az/must%C9%99qil-az%C9%99rbaycan-respublikasinin-bank-sisteminin-yaranma-tarixi-v%C9%99olk%C9%99nin-iqtisadi-inkisafinda-rolu/>
2. <https://azerbaijan.az/related-information/279>
3. <https://www.asb.az/az/hesabatlar>
4. <https://www.expressbank.az/reports>
5. <https://www.pashabank.az/static,95/lang,az/>
6. <https://muganbank.az/az/financialreports>
7. <https://www.xalqbank.az/az/bank/bank-in-life/kiv-about-bank/news/>
8. <https://www.premiumbank.az/az/about-us/financial-reports/>
9. <https://www.rabitabank.com/xeberler-ve-elanlar>
10. <https://unibank.az/az/documents/quarterlyReports>

Tabloların listesi

Tablo 1: 2021 yılının Mayıs ayında dünyada görülen corona virüs vaka sayıları ve can kayıplarının en fazla görüldüğü ülkelerin verileri.....	29
Tablo 2: COVID-19 Pandemi Krizi ile 2008-2009 Büyük Durgunluğunun Karşılaştırılması.....	40
Tablo 3: 2020'nin ilk yarısında işleme endüstrisinin faaliyet türlerine göre ürünlerin piyasaya sürülmesi..	63
Tablo 4: Asya Kalkınma Bankası Azerbaycan için tahminler.....	65
Tablo 5: Azerbaycan için Uluslararası Para Fonu tahminleri.....	68

Grafiklerin listesi

Grafik 1 Covid-19 olayı sırasında tahvillerde düşüşler	36
Grafik 2: Covid-19 etkinliği boyunca finansman.....	50
Grafik 3: Bankalar ve MKT'lerin direnci	51

Şekiller listesi

Şekil 1: Ekonomik kriz sınıflandırılması.....	23
Şekil 2: Kriz yönetim süreci.....	26
Şekil 3: Çalışmanın amaçları.....	33
Şekil 4: Pandeminin bankaçılık sektörüne etkisi.....	44
Şekil 5: Pandeminin bankaçılık sektörüne etkisi.....	44
Şekil 6: Pandeminin bankaçılık sektörüne etkisi.....	44